

Tîrj

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî
Sal: 6 Hejmar: 32 • Gulan - Pûşper 2008 • 4 YTL

Bizim '68

Hazırlayan: Aydın Çubukçu

Anı-Biyografi
9. Basım

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

Üniversiteden dağlara, Fikir Kulüpleri'nden gerillaya... Deniz, Yusuf, Hüseyin, Mahir, İbrahim, Sinan... Dönemin bütün fırtınasını, neşesi, heyecanı ve acısıyla yaşamış olanların tanıklıklarıyla... Devrimcinin '68'i...

EVRENSEL BASIM YAYIN

ESKİŞEHİR MAH. DOLAPDERE CAD. KARABATAK SOK. NO: 31 ŞİŞLİ İSTANBUL

T: (+90) 212 247 65 17 (PBX) F: (+90) 212 247 24 61 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Mîna daristanekê bi biratî - Bir ağaç gibi kardeşçesine - Arjen Arî	2
Umudumuz bol olsun! - Bila hêviya me pir be! - Vedat Îlbeyoglu	4
Marko Polo'dan bir Mevlana şiirine - Ji Marko Polo heta helbesteke Mewlana... - Burhan Sönmez	5
Anaç şehrin çok odalı evi, Mardin - Mala pirodeyîn Mêrdin - Elif Çakar	7
Ez efsane me - Ben efsaneyim - Aziz Samur	10
Dîrokê wisa diguherînin! - Tarihi böyle değiştiriyorlar! - Bengîn Amedi	12
Zazalar, farklı lehçe ve aidiyet meselesi - Zaza, lehçeya cihê û pirsgirêka aidiyetê - Dr. Cemşid Bender	14
Dendikên şebeşê tahl - Karpuzun acı çekirdeği - İrfan Amida	17
Mikail Aslan Dersim sırlarının peşinde - Mikail Aslan li dû razên Dêrsimê ye	18
Helbestên kurdî li aşimanên Stenbolê deng vedan - Cemil Oguz	22
Sosyal güvenlik yerine muska, üfürük ve sadaka!	24
Ji devla ewlehiya civaki, nivîşk û tesedîq - Abdurrahman Daşdemir	
Dosya: 'İslam kardeşliği' ÇÖZÜM MÜ? - 2	27-36
Zeynelabidin Zinar, Aysel Tuğluk, Mehmet Bayrak, Ahmet Yaşaroğlu, Elif Cöğrü	
Dergüş - Beşik - Yıldız Çakar	38
Muş Oteli'nden anılar - Biranînên ji Hotela Mûşê - Bedirhan Epözdemir	41
İnsanı yücelten dini ve milliyeti değildir - Erdoğan Aydın	44
Piretnikî û Qanûna Bingeîn - Çok etniklik ve Anayasa - Sedat Yurtdaş	49
Öfke ve utanç - Hêrs û şerm - Mustafa Kara	50
Alevi-Bektaşî edebiyatında Ermeni aşıkları - Di wêjeya Elewî-Bektaşî de dengbêjên ermen - Mehmet Bayrak	53
Bir özgürlük öyküsü - Çiroka azadiyekê - Günay Aslan	56
Yarî - Şaka - Roni War	58
Şark ile garbın birliğinden demokrasîsiz cumhuriyete - Nevzat Onaran	59
Lawikê Metînî - Metina çocuğu - J. K.	61
Giysimiz varlığımızı kabul et isyanıdır - Serhildana qebûlkirina hebûna me kincên me ne - Elif Cöğrü	64
Bi zimanên wêneyên xwe Rêdî Ax - Resimlerinin dilinden Rêdî Ax - Didar Dilistan	58
Pirtûk - Muzik - Kitap - Muzik	71
Bulmaca - Xaçepirs	72

Helbest - Şiir: Berken Bereh, Azad Ronakbar, Cegerxwin, Dilxwaz Hemdem, Gernas Roderîn, Rizoyê Xerzi

Wêneyê Bergê (Kapak Resmî): Abidin Dino

TÎR **J**

Sal: 6 Hejmar: 32 / Gulan - Pûşper 2008 Yıl: 6 Sayı: 32 / Mayıs - Haziran 2008

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

Li Ser Navê "Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A.Ş." Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A. Ş. Adına

Xwedî: Cevriye Aydın Sahibi: Cevriye Aydın

Berpîrsê Nivîseran: Bülent Ulus Yazışleri Müdürü: Bülent Ulus

Navnîşan (Adres) Eskişehir Mah. Dolapdere Cad. Karabatak Sok. No: 31 - Şişli / İstanbul Telefon 0212 247 65 17 Faks 0212 247 24 61

Nüneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilciligi: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 1 D: 2 Yayın Türü: Yerel Süreli

web: www.tiroj.net • e-mail:tirojdergisi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme / Yenibosna - İSTANBUL

Belavkirin / Dağıtım: Yay-Sat • Abone Koşulları: 6 sayı: 20 YTL., 12 sayı: 40 YTL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

I GULAN

'Mîna daristanekê bi biratî...'

ARJEN ARİ

Mar ji çêlika çivîkê ya di hêlinê de tî re avê tîne û pê venade!

Bihar tê... genim li noqa siwaran dide... gur û mî li dol û guher û bayêrên dinyayê li rex hev bi hev re diçêrin! Çem ziwa dibe, tîmseh ji birçiya dibe geyax-wir, lê çêlikê xwe naxwe!

Roviyê bi dek û dolap, pirrfen û pirrxap dikeve pîna mirîşkan, çîroka Şengê û Pengê vedibêje ji zîxan û dîk û mirîşkan re, û gundî têne temaşeyê!

Û mirovan, mirovên reşik, çermSOR, zerik û mahdzer rahiştin tevşoyê Qabil, di l'ê Gulanê de bi rê û resmeke fermî, bi def û zirne, reqs û dilan û tililî xistin bin heft tebaqeyên erdê!

Û gotin, 'xwîn bi xwînê nayê şuştin, êdî bi destê mirov dê xwîn li ser rûyê gerdûna girover neyê rêtin'!

Xewnek e gelo, tiştên ku li jor ji hêvî û xweziyên mirovahiyê ne?

Bi min xewn be jî, xewnên xweş ê dîtîne ne, mîna jiyîne; ku her mirov, her bûnewer hêja ye û layiqî jî û jiyîneke bi rûmet e, her wisa her mirov deyndarê kedrêj û kedkaran e; jî ber ku destê kedê û mêjiyê-afirîner her daye dû jiyîneke xwestirîn û bi rûmettirîn.

Bêyî ku bihingivim çîrok û dîroka l'ê Gulan'ê, ku li çar nîkarê dinyayê wekî roja karker û kedkaran, û li Tirkîyeyê jî hem di heman wateyê de, hem jî bi wateyeke berferehtir û kwîrtîr wekî roja biratiya gelen jî tê yadkirin û tê pîrozkirin, kurdan di van bîst-sih salên bi tekoşîna şerê azadiyê derbasbûyî de, rêxê wê yê 'biratiyê' bêhtir û pirtir derxistin pêş...

Beriya 12'ê Rezberê, yek ji arîşeyên sereke yên du rêxistinên kurd pîrsgirêka pergala serdest a aboriyê ya li Herêma Bakurê Kurdistanê bû:

Kapîtalîzm serdest e, an Feodalîzm?

Vê 'reş e an spî ye' du bizavên herî fireh û xurt ên kurdistanî bi salan kir du tîş:

Niha li meseleyê çawa dimêzênin, ez bêagah im.

Lê ez vê baş dizanim, ku sazî û dezgehên kar û karker û kedkaran, jî hêla hêz û xwebirêkxistinkirinê de ne bi hêz in, ku li bajarekî mîna Amedê qîzên xama, xortên ciwan û nestêle li atolyeyên kar û qafeyên di nava dixana cixareyan de mayî 12 saetan kêmi heqê ku hikumetê destnîşankiriye de dixebitin/tên xebitandin!

Kapîtalîzma dirinde, wisa xuya dike ku li Herême dirîndetir e, ku qîz û xort bi bayê bazê berê xwe didin

Stenbola ur-xîşn, û perê Deryaya Spî...

Gelek mirovên li herême (em bibêjin hêl, an jî derdor dê bi watetir be) hê jî wekî 'seyên nani nani' pîrsgirêka Herême bi tunchiya kar û kargehan, bi neyîn an jî hindikbûyîna razemeniya diravî - Xwedê şahid e ku jî vê peyva çêkirî, razemeniyê aciz im- ya li Herême ditêkilinin!

Ew, her û her vêya dikin... û dê vêya bikin!

Ew ên ku ji roja roj de bernameya wan berevanî û parastina 'dagirmayîna Herême' yê çî rojan jî dû berjewendiyên xwe danegeriyan û navekî esseh li pîrsgirêkê nekirin!

Yên ku kirin, an jî hewl dan ku bikin, aqûbeta wan diyar e: Kuştinên Qesasnediyar!

Ya diyar ew e, hikumeta AKP'yê xwe amede dike ku l'ê Gulanê bike cejna fermî!

Nizanim, gelo nawê wê dê bikin Cejna Kedkaran, an Cejna Biharê?

Sîrûd û diruşmên bindestan, pê re pê re berdevkên ur-tellêr û qerpik-qalind jî daxistin piyaseyê!

Yanî, îro li tevahiya Tirkîyeyê û li Herême berdevkiya feqîr û bindestan hem ne karê her kesî ye, hem jî wisa zû zû bi destê her kesî nakeve:

Mînak sendikayên li Herême...

Siyareyên reş ê mîna mar û bi şofêr û ratibekî baş ê baş! Li weletê herî pêşketî- jî hêla demokrasi û aboriyê de jî- li Swêde berpersên karkeran ne bi teqsiyan û şofêrên ozel; bi pisqilêtan diçin kar, û peywira xwe ya nûnertiyê jî wisa tînin cih!

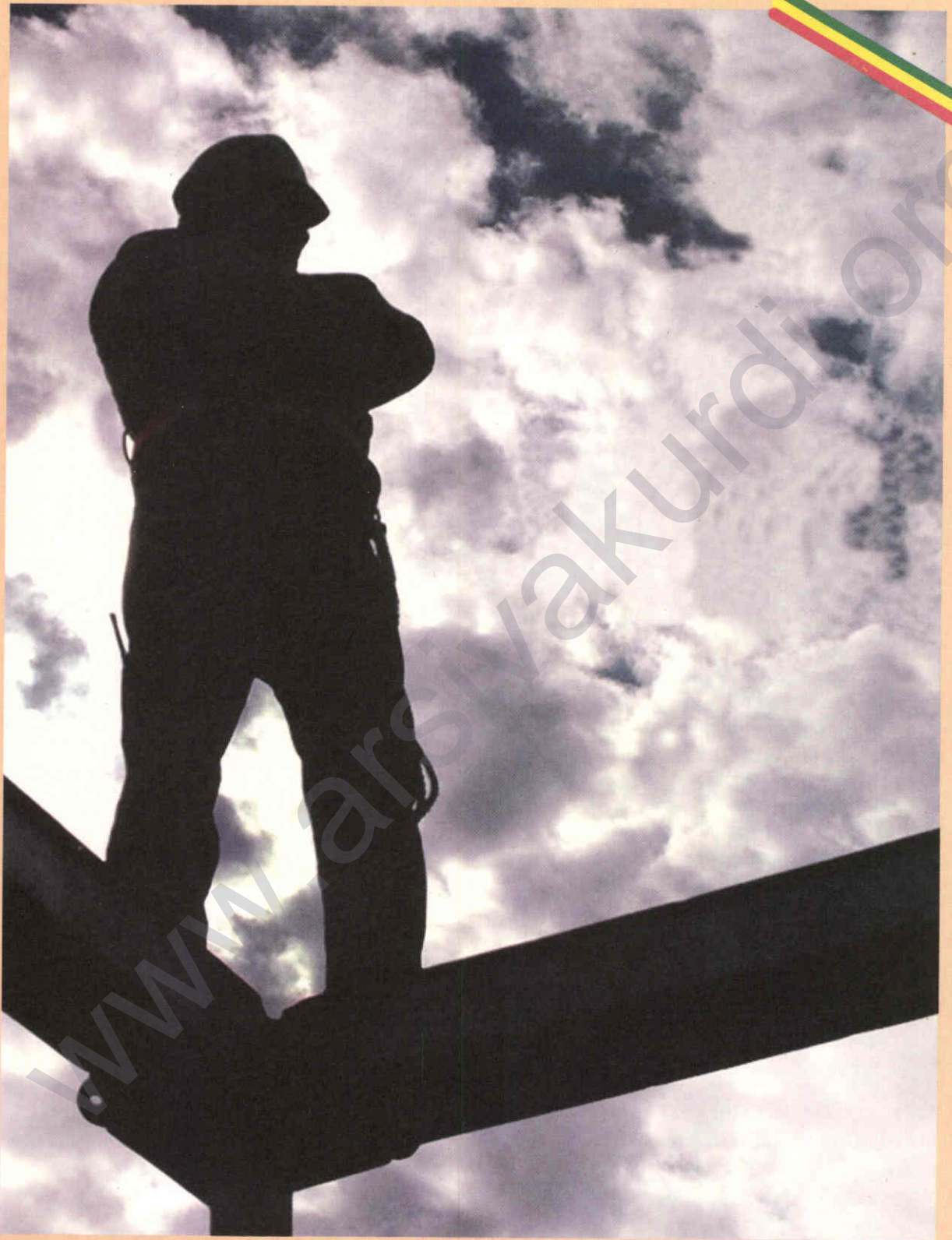
Lê li Amedê? Li Enqere, li Stenbol?

Avahiyên hin hin sendiqeyan dişibihin Trump Tover! Navendên hin sendiqayên karkeran jî bo ku xizmetê baştir bibin ber pêyên endamên xwe (!) li her cihî mêvanxaneyek, li her bajarî 'serokxaneyek' ava kirine... Û tu li wan mêze, kincên wan ev çend şahik in, mêş ku li ser wan deyne, dê biçerixin!

Karkerino!

Ev roja malûm, ev roja ku hûn ê bi coş û perros wekî cejneke li qadan pîroz bikin û hûn ê bi yek dengî vê diruşmê 'Bijî l Gulan' bilind bikin de, Xwedê wê jî û gundiyên kurd jî ji destê axayên ku bi saya we bûne beg û axa, rizgar bike!

Bi hêviya Gulanên ku hûn li ser kursiya desthelatê, l Gulan Pîroz be! ❀

UMUDUMUZ BOL OLSUN!

VEDAT İLBEOĞLU

Birlik... Mücadele... Dayanışma...

Ve 1 Mayıs!

122 yıldır dünyanın her yerinde bütün emekçileri, ezilenleri açtığı insanlık şemsiyesi altında toplanan sınıfın günü...

Bir 'ayrıcılık'tır bu...

Şoven-milliyetçilikle bağdaşmaz enternasyonal sınıf karakteri, işçi sınıfının en temel ayrıcalıklarından biridir.

Bu yüzden de birlik, dayanışma, kardeşlik en çok işçi sınıfına yakışır.

Ve bu değerlerdeki eksilme ise yine en çok işçi sınıfını vurur.

Zira işçi sınıfı bütün ezilenlerin, bütün emekçilerin kardeşliğinin ve dayanışmasının sigortası olmalıdır. Kardeşlik ve dayanışmanın 'ana sigortası'...

Bu 'sigorta'nın tahribi, toplumsal bir felaketin, sınıfın bölünerek halkların boğazlaşmasının önündeki en son ve en güçlü engelin de tahrip olması demektir.

Evet, işte bu, gerçekten de bir toplumsal felaket durumu olacaktır ve insanlık değerlerinin, dolayısıyla işçi sınıfının gücünün önemli kaynaklarının daha uzun bir süre sığınacak hiçbir limanın kalmayacağı anlamına gelir.

Bugünkü ülke tablosu, sınıf kardeşliğinin ya da tersi durumdaki felaketin ayak seslerini gerçekten de can yakıcı bir sorun olarak dayatmıştır. Bu tabloda elbette sömürünün saltanatı var... Bu sömürünün daha da derinleştirilmesine yönelik neo-liberal saldırılar var...

İşçi sınıfının tarihsel kazanımlarının gasp edilmesi yönünde dünya kapitalizminin "global" operasyonu elbette sürmekte...

Bunlar var...

Eksik olan, bu saldırının hak ettiği cevabı halen bulamıyor oluşudur.

Neden?

Birçok etken sayılabilir.

'Nesnellikler' ya da 'öznellikler' üzerine "derin" analizler döktürülebilir...

Ama sıralanabilecek etkenler silsilesi içerisindeki bütün unsurları bir şekilde etkileyen Kürt sorunu bağlamındaki gelişmelerin savaşa ısrarı ve özellikle her dem hazırda tutulan şovenist-milliyetçi dalganın yakıcı önemi yadsınabilir mi?

Başka şeyler bir yana; bahsettiğimiz neo-liberal saldırılara sınıf cephesinden yanıt olamamanın önemli bir nedeni de kısırtılan milliyetçiliğin sınıfsal gerçeği perdeleyen gölgesi değil midir?

Evet, işçi sınıfı, her şeye karşın bu şovenizmin esiri olmamıştır ama demokratik-barışçı bir çözümün etkin aktörü rolünü de, ne yazık ki, halen oynayamamıştır.

Şimdi bu şovenist gölge, bütün barış ve diyalog çağrı ve çabalarına karşın, savaşa ısrarı ile sürdürülmeye çalışılıyor.

Bu gidişata dur demek en başta işçi-emekçi sınıfların görevidir.

Bu görev, bir kısım ezberci solcunun dediğinin aksine, her zamankinden daha da sınıfsaldır.

Savaşa karşı çıkmak, halkların kardeşliğine sahip çıkmak, işçilerin birliğinin sigortası olmaktır. Bu, sınıf mücadelesinin önemli bir unsuru olmuştur artık.

Ezilen Kürde yönelik savaşa dur demek, bugüne kadar, Kürt sorununa ilişkin en yakıcı eksiklik durumundaki emekçi inisiyatifininkilit halkasıdır.

İşçi sınıfının anti-kapitalist rolünü oynamasını ketleyen bir sınıfsal sorundur Kürt sorunu.

Ve o sorunun en acil halkası, savaşa ve şovenizme karşı çıkmaktır.

İş başındaki general, bir asker cenazesinde, "bu acıları kanla, canla dindireceğiz" demişti.

Bu, daha fazla acı, daha fazla kan ve can değildir sadece; daha azalmış özgürlük, daha küçülmüş ekmek de demektir.

Bu, işçi sınıfı da dahil bütün emekçi halka suskun ve yalancı tanıklık rolünü reva görmek demektir. Bugün, son Zap fiyaskosuna rağmen hâlâ sürdürülen savaşa ısrarının, "sınır ötesi" çığırkanlığın altında, işte böylesi "sinir ötesi" gerçekler bulunuyor.

1 Mayıs, bu duruma sessiz kalmamanın kürsüsüdür de... Kürdün barış eli havada kalmamalıdır.

Muktedirlerin elini yakan o el, 1 Mayıs meydanlarında da barış pankartları tutmaktadır...

Türkiye'nin emekçileri bu eli tutmalıdır.

Kürdün 1 Mayıs'taki barış çığlığı duyulmalı,

Barış eli tu-tul-ma-lı-dır...

1 Mayıs, bu umudu görme, hissetme günüdür...

Umudumuz bol olsun! ☀

MARKO POLO'NUN YOLCULUĞUNDAN BİR MEVLÂNA ŞİİRİNE...

BURHAN SÖNMEZ

Marko Polo, 17 yaşındayken, babası ve amcasıyla birlikte, memleketleri olan Venedik'ten (İtalya) yola çıkarak doğuya doğru, bugünkü Çin ülkesinin en öte sınırlarına kadar gitmişti. 1271 yılıydı. Bu yolculuğun önemi, ancak yirmi beş yıl sonra memleketine dönmesiyle anlaşıldı.

Genç Marko, bütün Asya'nın hâkimi olan Tatarların (Moğolların) başkentine varıp büyük hükümdar Kubilay Han'ın huzuruna çıktığında, o zamanlar Rum diyarı diye bilinen topraklarda Mevlâna daha yeni vefat etmişti. Mevlâna'nın babası, bütün ailesini yanına alarak Orta Asya'dan Batıya göç ederken, Marko Polo tersi yönde yolculuk yaparak Akdeniz'i, Anadolu'yu, Mezopotamya'yı, Orta Asya'yı, Uzakdoğu'yu ve Hint Okyanusu boyunca bütün Güney Asya'yı dolaşmıştı.

Batı'dan gelen bu genç adamı maiyetine alan Kubilay Han, ona, bilmediği ama çok merak ettiği uzak Batı hakkında sorular sormuştu. (Bu sohbetlerden esinlenen yirminci yüzyılın büyük yazarı İtalo Calvino, *Görünmez Kentler* adlı romanında, Kubilay Han ile Marko Polo'nun hayal dünyalarından yola çıkarak yeni bir dünya yaratır.)

Kubilay Han'ın gözüne giren Marko, onun verdiği resmî görevler sayesinde bütün Asya'yı dolaşma imkânı bulur. Görüp anlattığı şeyler, bazen şaşırtıcı bazen inanılmazdır. İlk kâğıt paray orada görmüştür. Taşların yani kömürün yakılarak ısınıldığını da. Orada yapmayı öğrendiği markanayı İtalya'ya

taşıyan odur. Tatarların köpek eti yediğini, kısırak sütü içtiğini ve erkeklerin istedikleri kadar çok kadınla evlenebildiğini anlatır.

Geçmiş zaman olur ki...

Tatar ordusu bir yerden geçerken o ülke halkı Tatarların düşmanıysa, her şey yağmalanır, yerle bir edilirmiş. Eğer dost iseler, sadece hayvanlarına el konup yenirmiş. Yoksul köylüler için ikisi de aynı derecede ağır olmalı. Bu yüzden, askerlerin yaklaştığını duyan köylüler yiyeceklerini gömerek, uzaklara kaçarlarmış. Tatar savaşçılar çok iyi ok atar ve at üstünde uyuyabilirlermiş.

Birisi at çalarsa karnına kılıç saplanarak cezalandırılmış, ancak çaldığının dokuz katını geri ödeyebilirse affedilirmiş. Yani varlıkhıyan kurtuluş kolaymış.

Türkistan bölgesinin geleneklerini anlatırken, kadın erkek ilişkilerindeki özgürlüğe değinir Marko. Bir erkek yolculuğa çıkıp eğer yirmi gün içinde dönmezse, karısının başka bir erkeği koca olarak almaya hakkı varmış. Aynı hak uzaklara giden erkek için de geçerliymiş.

Başka bir bölgede, kadınların erkeklere sevgilerini ve isteklerini açıklamaları doğal karşılanırmış. Ama aynı şeyi erkek yaparsa bu ayıplanır, günah sayılırmış.

Çin'in kuzeyindeki bir bölgenin âdetleri arasında en önemlisi misafirperverlikmiş. Yabancı biri gelip evlerinde kalırsa, erkekler başka bir yere gider ve yalnızca evin kadınları kalarak misafire hizmet edermiş. Her tür isteğe uyarlarmış. Tabii karşılığında

misafir de hediyeler bırakmış. Bir gün oradan geçmekte olan Hükümdar bu âdeti duyunca çok sinirlenmiş ve yasak getirmiş. Ama üç yıl boyunca toprağın bereketi kesilip, uğursuz olaylar yaşanınca, yöre halkı, Han'ın huzuruna çıkarak, eski geleneklerine dönme müsaadesi istemiş. Bu müsaadeyi veren Hükümdar, bir daha gözüne görünmemelerini söylemiş. Ve yöre halkı sevinç içinde memleketlerine bu kutlu haberi iletmiş.

Yasa dışı Kürtler!

Bundan sekiz asır önceki yolculuğunu dile dökerken, birçok kültüre, dile, geleneğe tanıklık eden Marko Polo, Türklerin, Ermenilerin, İranlıların yanı sıra Kürtlere de yer verir.

Musul yöresini anlatırken, Kürtlerden söz eder ve dağlık bölgelerde yaşadıklarını belirtir. Bir bölümü Müslüman, bir bölümü Nasturi, bir kısmı ise Jakobit Hıristiyandır. Pamuk yetiştirir, ticaretle uğraşmış. Tatar hükümdarının boyunduruğunda olan Kürtlerden pek iyi söz etmez Marko Polo. Yasa tanımadıklarını, yoldan gelip geçen tüccarları soyduklarını belirtir.

1295'te memleketine dönüp ticarete atılan Marko Polo, Venediklilerle Cenevizliler arasındaki bir savaşta esir düşer. Cenova'ya götürülerek zindana atılır. Bir öykü yazarı olan hücre arkadaşına yolculuğunu ve uzak diyarlarda gördüklerini anlatır, dört yıl boyunca. Arkadaşı da kâğıda döker bu hikâyeleri. Her ne kadar bu ilk hali kaybolsa da, kitabın yüzen

fazla değişik el yazması kalmıştır bugüne.

'Atlas kumaş' ya da 'kara çul'!

Marko Polo'nun Kubilay Han'ın huzuruna çıktığı yıl, çok uzaktaki Konya'da Mevlâna vefat etmişti. Bir şiirinde o dönemin halklarından söz ederken Kürtleri de anar Mevlâna. Kürtlerin, Rum ülkesinden olmadığını belirtir. Ama "atlas kumaştan" mı, yoksa "kara çuldan" mı olduklarını açıkça söylemese de, gönlünden geçeni tahmin etmek mümkün. Kürtlerin veya başkalarının, hangi kumaştan yapıldığı pek mühim değil. Çünkü mutlak iyi veya kötü halk olmadığını biliriz. Mesele, bundan sonra daha iyi olmaya gayret etmekse, herkes aynı dereceye sahiptir, eşittir ve kötülüklerinden arınmak konusunda herkes öncelikle kendisine bakmalıdır, biz dahil.

Şöyle der Mevlâna:

Biri geldi, Hoca Senai öldü, dedi.

Yabana atılır bir er değildi ki, omuz silkelim.

Saman çöpü değildi ki, uçtu diyelim.

Su değildi ki, soğuktan dondu diyelim.

*Tarak değildi ki, bir saç teli kırdı onu
diyelim.*

*Buğday tanesi değildi ki,
toprakla kayboldu diyelim.*

*Günlerden bir gün, azizim,
yolda birbirlerine rastlamışlar,
birlikte yolculuk etmişlerdi,
bir Kürt, bir Maraga lı, bir Rey'li,
bir de Rum ülkesinden biri.*

Bir olur muydu atlas kumaş ile kara çul?

Elbet yollar ayrıldı bir gün.

Her biri kendi yurduna gitti." ☀

ANAÇ ŞEHRİN ÇOK ODALI EVİ MARDİN

ELİF ÇAKIR

Mardin, sılayı rahime gelen çocuklarına kucak açmış anaç bir şehir...

Büyüleyen havasına alışkın olduğunuz fakat nasıl olduysa ayrı kaldığınız bir yere yeniden kavuşmuş olma hissiyle dolduğunuz...

Şart değil belki ama renkler ve cinsiyetlerle kimi durumları tanımlamak gelenek haline geldi. Bu 'geleneg'e' uyum sağlamak değil amaç. Ama bütün şehirlere bir cinsiyet verilseydi, Mardin kadın olurdu. "Şehir" zaten kadındır diyeceksiniz. Elbette doğurgan, üretken olması hasebiyle bütün "şehir"ler kadındır.

"Rüzgârın esmeye kıyamadığı şehir..." "Tarihin yaşayan tanığı..." "Bozkırda açan dağ çiçeği..." "Şairlerin şüirlerini gümüşe işlediği kent..." "Gündüzleri seyranlıklar, geceleri gerdanlık..."

Masalsı şehri anlatan bu tanımlamaları çok sevdim. Gecesi ve gündüzüyle masal diyarı...

Evləri yoktur, evdir Mardin!

Hem yerli insanların hem de turistlerin ilgi

odağı olan "kum denizi manzaralı Otantik Cafe"de Mezopotamya'yı seyre daldım... İstanbul'un Boğaz manzarasına inat, gökyüzünden pırıltılı yıldızlar misali serpiştirilmiş, uçsuz bucaksız hasat sarısı toprak denizini seyrederken "Mardin bir ana; farklı din ve mezheplere mensup insanları da onun çocukları gibi" diye düşündüm.

"Mardin evleri"nden bahsedildiğini duyardım. Ama gördüm ki aslında Mardin bir ev, ve içindekiler de onun odaları... Birbirlerine kemerlerle kenetlenmiş taş yapıların, neredeyse gün ışığı görmeyen, dar sokakları bir evin koridorlarını anımsatıyor. "Mardin Evleri" o yüzden tam anlamıyla anlatılmak isteneni karşılamıyor. "Mardin Evi" demek daha doğru...

Müslümanı, Süryanisi, Yezidisi, Türk'ü, Kürt'ü, Arap'ı ve Ermeni'si... hepsi aynı evin odalarında yaşıyorlar. Nasıl ki "beş parmağın beşi bir değilse" farklı dinler, inançlar ve kültürlerin 'buralı çocukları' da aynı elin beş parmağı gibiler.

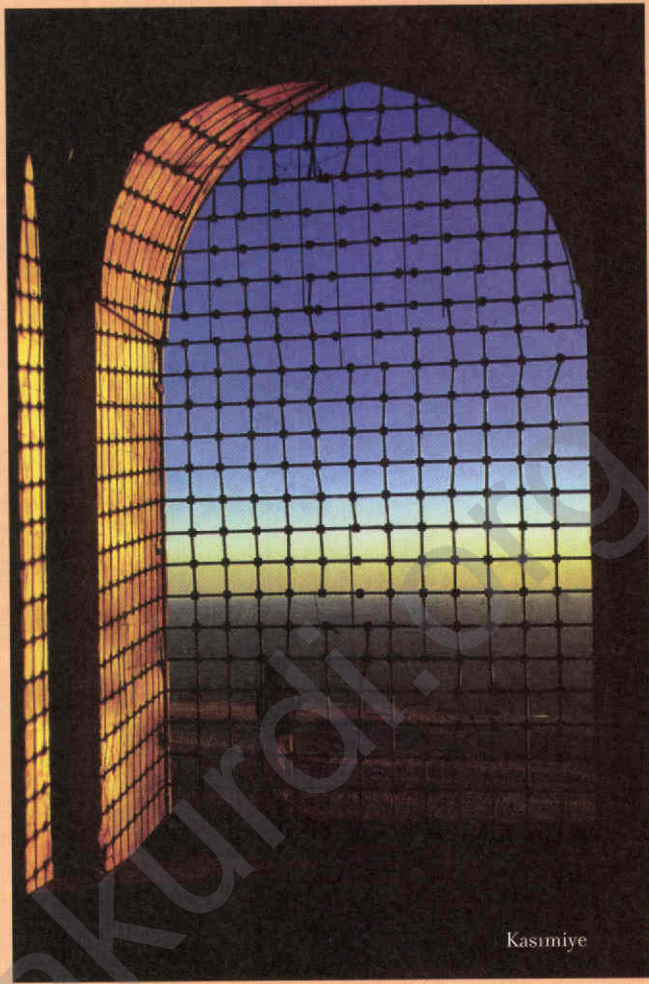
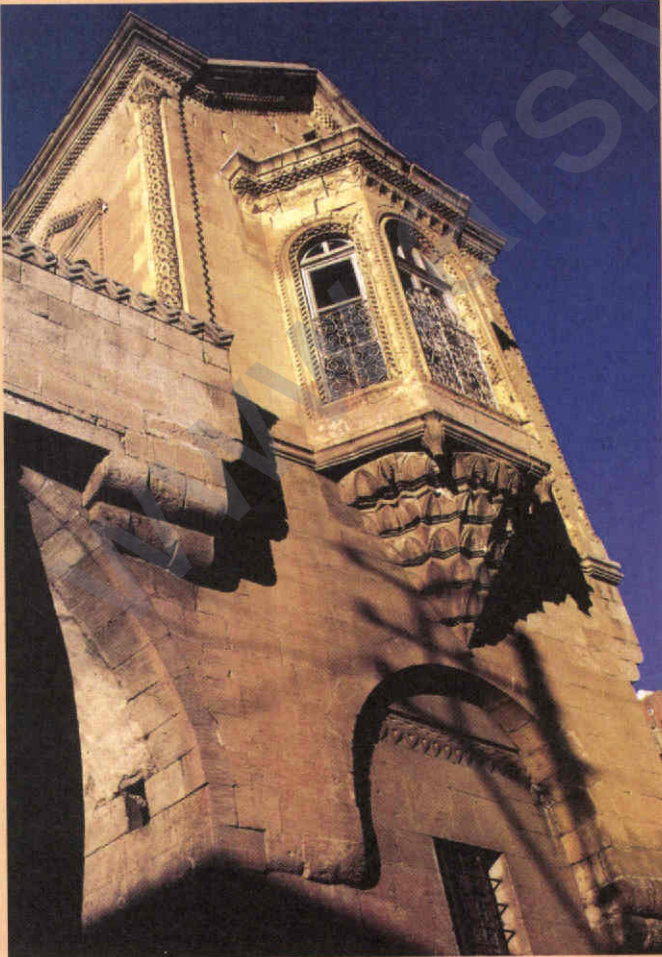
Kasımiye Medresesi'ne ilişkin anlatılan efsaneye göre, "Sultan Kasım bu medresede Timur tarafından ba-

sı kesilerek öldürülür. Kasım'ın kız kardeşi, öldürülen kardeşinin başında ağular yakar, bir daha kimse kimseyi öldürmesin, bu olay herkese ders olsun ve hatırlansın diyerek yerdeki birikmiş kanları alır medresenin eyvan kısmının duvarlarına elleriyle savurur." Anlatıcılar bu efsaneyi şu sözlerle bitiriyorlar, "Denilir ki bu olaydan sonra kimse kimseyi öldürmemiştir!.."

Her ne kadar bilimsel araştırmalarda, duvarlardaki bu kırmızı lekelerin bir kök boyası olduğu açıklansa da, halk arasında yaygın olan bu inanış, simgesel bir anlatım olarak da kabul edilebilir. Ne olursa olsun, hatırası kötü bir hikâye bu anlamda kabul görmeyen ve istemeyen bir duruma set çekmiş olabilir...

Son zamanlarda dizi-film senaristlerinin ilgi odağı olan ve turistik bir kent haline gelen bu masal şehrin çocukları, başlarına *"gökten üç elma düşmüş"* diyebileceğimiz emsalde değiller.

Ne medya şehri İstanbul'da medyatiklerin, ne de siyaset şehri Ankara'da politiklerin tartıştığı ülke bölünmesi, Kürt sorunu, parti kapatma meselesi... Bu insanların, bu gündemlerin çok daha ötesinde sorunları var... Medya şehrinde ve siyaset şehrinde *"kimlik sorunu"* tartışılardursun, Kürt sözü *"kart kurt"* seslerinden mi çıkmıştır edebiyatları yapıldursun,

Kasımiye

kimi paşalar çıkıp *"en büyük hatamız aslında sosyal talepleri göremedik"* itiraflarında bulunadursunlar... Bütün bu tartışmalar, ne evlere *"ekmek katkı"*, ne okuyamayan çocuklara *"okul"*, ne de ailelere çocuklarını okutacak imkân sağlıyor...

Örneğin, özellikle okul önlüklü erkek çocukları, turistlere yaptığı rehberlik nihayetinde verilen üç beş kuruşu (çocuklar pazarlık yapmıyor) hiç tartışmasız kuruşuna dahi dokunmadan evin geçimine katkı olarak annesine verecektir.

Örneğin, başbakanın *"üç çocuk yapın"* talebinin de burada hiçbir karşılığı yok. Zira burada zaten olanca yoksulluğa rağmen ailelerdeki en az çocuk sayısı 6-7... Elbette bu bir istatistik sayılmaz ancak *"çocuktan al haberi"* sözünden yola çıkarak, Mardin sokaklarında rastladığım çocuklardan öğreniyorum ki, karısını, çocuğunu, ana-babasını geride bırakarak, rızkını büyük şehirlerde arayan *"baba-oğul"* sayısı hiç de azımsanacak gibi değil.

'Taşların konuştuğu, dinlerin buluştuğu...'

Eski Mardin'de *"Merdin"* yazılı taş resmin önünde fotoğrafını çektiğim Ali, on bir çocuklu bir ailenin küçük ferdi. Baba işsiz, kendisinden birkaç yaş büyük olan ablası ise -maddi imkânsızlıktan- çok istediği halde okuyamamış.

Her hafta farklı bir sosyal konuyu ele alan Kanal 7'nin en çok reyting alan programı Mahmut Tuncer Show'un çekimlerini vesile kılarak Mardin'i, Midyat'ı ve Diyarbakır'ı gezdim. Mardin'de hâlâ kızların ortalama evlenme yaşları 15-16. Çekim platolarına dönüşen Mardin'de, öyle dizilerde olduğu gibi Süryaniler ve Müslümanlar arasında komşuluklar çok iyi olmasına rağmen vuslatı olmayan aşk hikâyeleri ve iki taraf arasında kız alıp vermeler yok. Hiç kimse bugüne kadar böyle bir yaşamış öyküyü hatırlamıyor.

Başbakan Erdoğan'ın geçtiğimiz haftalarda köşe yazarları için söylediği, "İstanbul'un, Ankara'nın elit semtlerinde oturarak, masa başında sosyolojik analizler yaparak, kimse şehirlerimizdeki hizmetleri anlayamaz. Bir garibin sofrasına oturup bir dilim peyniri, üç tane zeytini, yokluğu, yoksulluğu görmeden ve hissetmeden ahkâm keserseniz, yaptığınız yorumlarla kargaları bile güldürürsünüz." sözleri aslında hem iktidar için hem de diğer siyasiler için geçerli.

Ahmet Altan'ın Anadolu ve Güneydoğu gezisinden sonra yazdığı "AKP geleceği de garanti değil bence buralarda" sözünün haklı olduğunu anlamak için buraları gezmek gerekiyor...

Bir şeyler yapılması gerekiyorsa acil bir şekilde buralar için yapılması gerekiyor...

Kırklar kilisesinden çıktıktan sonra Ulu Cami'de Kanal 7'den arkadaşım Nursel Tozkoparan namazını kılarken, caminin avlusunda not defterime "Mardin" diyorum, "bu ülkeye hatta bütün dünyaya örnek olmalı".

Günde üç kez "minorot"larında çan seslerinin, minarelerinden beş kez ezan seslerinin yükseldiği, dinler savaşının olmadığı şehir...

Ancak buraların hazin hikâyeleri de hep "töre" üzerine...

Gabriel, Samuel isimleri Ahmet, Mustafa isimleri kadar doğal... Kürtlerin Türklerle, Arapların Süryanilerle kimliğinden dolayı hiçbir alıp veremediği yok... Mihmandarımız Ferit bey, "1993 yılında bir alacak verecek davasından dolayı işlenen cinayet dışında öldürme vakasının olmadığı" nı anlatıyor Deyrulzaferan Manastırını gezerken. Bir dağ yamacına kurul-

muş bu manastırın, adını dağda yetişen safran bitkisinden aldığını öğreniyorum. Mardin'de şu anda yetmiş Süryani ailesinin -Midyat'ta bu sayı beş bin- yaşadığını öğreniyorum. Bu aileler içerisinden, ailelerinin imkânları okula gitmelerine müsait olmayan 12 çocuk manastırda kalıyor ve artık neredeyse yok olmaya başlayan Süryanice dilini de öğreniyorlar. Her türlü ihtiyaçları manastırdan karşılanıyor.

1969 yılında vefat eden Henna Dalabani'nin hem Müslümanlar arasında hem Süryaniler arasında da en güvenilir bir din adamı olması, Müslümanlar ve Süryaniler arasında köprü olması -bölgedeki kan davalarına aracılık yapması, küs olanları barıştırması- eskiden dağlarında yetişen safran bitkisinden adını alan Deyrulzaferan'ın muhteşem yapısı kadar etkileyici...

Kasımiye Medresesi'nde mihmandarlık da yapan polis, "taşların konuştuğu, dinlerin bulunduğu şehrimize hoş geldiniz" cümlesiyle karşılamıştı bizi. Ben ve arkadaşım, medreseleriyle, manastırlarıyla, cami ve kiliseleriyle insanı büyüleyen bütün dünyaya örnek olacak bu şehirden en kısa zamanda tekrar gelmek üzere hoşça ayrıldık.

Üç günlük gezimizi, çehresi değişmiş, yollarında artık korucuların olmadığı, Diyarbakır'da sonlandırdık. Diyarbakır surları, Mardinkapı, Urfakapı, meşhur Alipaşamahlesi'nden geçip, Gazi köşkünün serinliğinde çaylarımızı yudumlarırken, Kırklar dağı ve On Gözlü Köprü'ye karşı "Suzan Suzi" türküsünü mırıldandık... ❀

'EZ EFSANE ME'

AZÎZ SAMÛR

"Sedema nivisandina me ew e ku tiştên ku em dibêjin bi wî baqî bimînin.

Lewra baweriya me bi berdewamiya heşîna me nayê."

Sadî Şirazi

Ev navê jorîn ê çirokekê ye, ez bawer im bi tena serê xwe têrê dike ji bo bandorê bike. Lewra bi xwe re meraqê dikişîne ser naveroka xwe. Hûn dikarin bibêjin ku ev ji ku derket? Ez jî zêde we nexim nava meraqê. Ev hevoka ku sernavê nivîsa me vegirtiye, dê were hişê kesên ku di demeke kin de serî li sînemayan xistine. Demek berê, min li sînemayê bi navê "Ez Efsane me" li filmekî biyanî temaşe kir. Berî vegotina mijara film, bi vê nivîsê ez dixwazim ku, bi filmekî biyanî, pirtûkeke çirokan û bi çirokekê di der heqê çirokê de çend ramanên xwe vebêjim. Yan jî di çirokê de li ser duh, iro û sibê...

Bi heyama temaşekirina filmê navborî re min pirtûkek çirokan xwend. Pirtûka birêz Behlûl Zelal a bi navê "Hemû Demsal Payîz in" bû. Disa berî van her du berheman, min çirokeke Sadîk Yalsizuçanlar xwendibû. Gava min ev her sê berhem dan ber hev û din, çend tişt di hişê min de çêbûn. Wekî ku tê zanîn çirok, vegotinên kurt in ku di der heqê hin mijaran de tînin nivîsandin. Ez nabêjim bûyer; lewra çirok tenê bûyeran venabêjin. Her çirokek û mijara wê heye, dibê ku ev bûyerê be, ji jiyana kesekî demek kin be yan jî tiştêkî xeyalî be. Yanî mijara çirokê her çend ji jiyana rojane an jî bi gotineke din ji jiyana bi xwe be jî, carinan nivîskar van bûyeran di hişê xwe de çêdikin û bi vî awayî dixwazin fikr û ramanekê bidin xwendevanan. Her wiha çirok, bi hin taybetiyên xwe ji çêşnên vegotinê diqete. Ji wan taybetiyan du heb hene ku divê ji çirokê kêmbûn. Ew jî, di çirokê de kêmbûna karakteran û bandora mijarê ye. Yanî di çirokê de

divê mijar li ser kêmbûna karakteran bê sazîkirin û mijar û ramana ku tê de tê dayîn jî divê bi bandor be.

Di wêjeya cihanê de her çî qas çirok pêş ve çû be jî, lê mixabin di vî warî de edebiyata kurdî mirov nikare bibêje ku dilê mirov rehet dike. Bêguman sedemên vê û gelek pirsgerêkên din, gelek in. Ji van yên ku tînin gotin û herî li ber çavan in, astengiyên siyasî, aborî û civakî ne. Lê belê bi dîtina min, mirov vî tiştî jî bo çirokê nikare bibêje. Lewra jî bo nivîsa kurteçirokekê/çirokekê balkêş tenê hiş,

qelem û kaxizek têr dike. Hewceyî tu sazûmanekê nake. Tenê hiş û pêçî bes in. Û materyal. Di wêjeya kurdî de wekî ku tê zanîn vegotina devkî gelek pêş ve çûye. Di jiyana kurdan a rojane de bûyerên balkêş ên ku qewimîne, bi vegotîneke çirokî deşt deşt, çiya çiya, herêm herêm geriyane. Tê gotin ku ji ber vê taybetiyê çand zindî maye.

Gava mirov li çirokê dinêre hemû tiştên ku bi çirokê tînin vegotin yan duh, yan di dema niha de yan jî di dema ayendeyê de qewimîne. Bi dîtina min li ser bûyer û mijarên dema çûyî nivîsandina çirokê, destpêk e ji bo çiroknivîsê. Her wiha tiştên ku di dema ni-

ha de qewimîne û bi zimanê çirokê hatine nivîsandin jî dikevin vê kategoriyê. Lê belê di dema ayendeyê de nivîsandina çirokê, bi gelek awayên xwe zehmet e û mirov dikare bibêje ku ji bo çiroknivîsê asta herî bilind e. Ez ê li vir, sê mînakên çirokê bidim we ku çiroknivîsên van sê deman in. Ya pêşî jî bo dema çûyî çiroka balkêş a Mamoste Sadîk e ku navê wê "Ser û çavê Min" e.* Ji bo dema niha, çirokên balkêş ên ku rastiyên dema ku em niha tê de dijîn vedibêjin, dixwazim wekî mînak bidim. Bi çirokên birêz Behlûl Zelal, dixwazim bi bîr bixim ku kekê Zelal, bi pirtûka xwe ya hêja ya bi navê "Hemû Demsal Payîz in", mijar û bûyerên balkêş ên ku di jiyana me ya rojane de ne, mîna bi mûçîngê bijartîbe û dabe ber destê me. Lew-

ra gava ku mirov her yek ji wan dixwîne, çend mînakên ji wan ên cihê ku li nêzî me diqewimin an jî qewimîne, tînin hişê mirov. Ev jî rastî û balkêşiya çîrokên birêz Behlûl nişan didin. Bi rastî jî ji bo wê dema ecêb a ku em tê de dijîn neyê ji bîr kirin, lazim e ku bi çîroknivîsên bi vî rengî bîn tomarkirin.

Wekî ku me li jorê jî got, divê çîrok bi mijara xwe balkêş û bi bandor be. Gava ku mirov li filmên biyanî temaşe dike, mirov dibîne ku piraniyê wan li ser çîrokeke kesekî/ê hatiye saz kirin. Camêrnan bi vî awayî hişê mîletê xwe zindî dihêlin.

Di sedsalên 17, 18, 19'an de ji heta di demên zêdetir berê de ji wexta ku tiştê balkêş hatiye serê yekî ji wan an jî ku şahidî kirine, di rojnivîsa xwe de ango di kaxizek de nivîsandine û bi awayekî ew nivîs gihîştine heta îro. Gelek balkêş e ku ekser bûyerên dirokî, ji van nivîsên kesane gihîştine îro an jî bi wan ronî bûne. Çanda çîrokê di hişê mîletê ku nivîsê bikartînin de peydeyê pey pêş ve diçe. Lewra mirov dibîne ku êdî dev ji rojên çûyî yan jî îro ber didin, bi ayendeyê re mijûl dibin. Mirov vî tiştî li gelek ciyan dikare bibîne. Wekî mînak dîsa mirov dikare filmê ku bûye sernavê nivîsa me nişan bide. Di filmê bi navê "Ez Efsane me" de, li ser bûyerê ecêb a ku sala 2009'an de dest pê dike tê sekinandin. Dîsa balkêşiya film ew e ku li ser yek kesî hatiye saz kirin. Bûyer salên 2009-2011'ê dide ber xwe. Serê pêşî vîruseke ku bi bawerîya dê pençeşêrê/qansêrê derman bike, ji aliyê zanyareke jin ve tê dîtin. Lê belê ev vîrus paşê li serê mirovahiyê dibe bela û tê wê hedê ku dê êdî dawîya mirovahiyê bîne. Di film de tê nîşandan ku ev vîrus, bi hewldan, xebat û keda yek mirovekî bi çî awayî jî holê tê rakirin. Ji serî heya dawîya film, mirov bi Will Smithê ku di rolê zanyarekî bi navê Robert Neville de ye diçe û tê. Di dawîya film de, ji mirov re wisa tê ku piştî Hz. Nûh, wekî bavê mirovahiyê Robert Neville ye. Her wiha gotina ku yê dinyayê xera jî dikin insan in, yê ku ava jî dikin...

Wekî gotina dawî mirov dikare bibêje ku du tişt li pêşîya me ne, ya hiş an jî nivîs. An em ê di hişê xwe de bihêlin, an jî binivîsînin. An em ê bi hiş û aqil jî nû ve derxin holê yan jî em ê li dev û kaxizên xelkê binêrin. Ne ji zeviyê bê av, ne jî ji hişê bê nivîs tu fêkî dernayê. Lewra wekî ku Sadi jî dibêje, divê bawerîya me bi hişê me neyê, tenê bi qelem û kaxiz hiş zexm dibe. Dîrok fêkî dide. Beredayî nayê gotin: "Gava ku kalekî/pîreki kurd dimire, bi xwe re jî pîrtûkxaneyek binax dike.?" ❀

azizsamur@gmail.com

ma ne bes e *

bo N'yê. bo keniyên wê yên kesk

gelo tenêbûn e ev

seqema ku xwe dineqîşîne cergên min

ji ber xofa wî

ji cihêbûnên teqez

ên ku wê bihevrebûnên qeşagirî

bihelanda

direviyam / ez

bi bihîstiyariyên xwe yên kerkirî

gelo ev tenêbûn e

an

janîna bêriya kenên kesk û

maçên şermoke yên sivik e

ku bi daristaneke kesk dest pê dikirin

dû re zixureke zer ku ji bajêreke kevn ê

antîkî û spî re vediba

gelo ev e tenêbûn / an

bêmecalêxistina janîna

bedenên di rojiya mirinê de ne ye

li ser renzeyekî me li eniya min

banteke sor heye / êdî

bi birçîbûnê nahese bedena min

riyê min berdayî mijangên min

westiyayî

neynûkên min dirêjbûyî ne

min hingî tenêmayîna xwe

hewandiye kesera gwîna te

ma ne bes e

Azad Ronakbar

* <http://www.sadiqyalizucanlar.net/kurdi/bes/serucave.html>

* Xelata duyemîn helbesta herî baş a Festîvala Çand û Hunerê ya Yilmaz Guney 2008

Dîrokê wisa diguherînin!

BENGİN AMEDİ

Bê guman di serpêhatiya mirovahiye de dirok an karê diroknivisandinê ji mêj ve derd û tengezariya Benî Adem bûye. Ji teolojî, aborî û siyasetê bigirin heta huner, felsefe û meteorolojiyê re gelek mijar û qad pediviyên wan bi dirokê ve girêdayî ye. Lê ev pe-wîstî (mihtacî) pevajo-yên dirokê de her dem bûne alavên siyasî jî. Çawa? Ji ber ku gotin û peyvên dirokê ji hêzên desthilatdaran re bûye paldank û zexmkirina otorîteyên xwe tamam kirin e. Bê guman bikaranîna dokumentên dirokî jî bûne delilên xwedî miqtedî-ran. Ev rêbaz bi rehetî di rewîtiya dirokê de cihê xwe girtiye û li ser vê yekê jî nîqaşkirin ji holê rabûye. Helbet ev yek di heqîqetê de nehatiye pejirandin. Îro dirok ne zanist û ne jî baskek wê ye. Dîrok wekî felse-fe bi ser navê xwe ye. An jî dirok dirok e. Li ser vê yekê her çi qas "dirok bi pelik dirok e" bên gotin jî ya rastî dirok ne bi tenê dokumentî û ne jî devkî ye. Ger li ser

bûyer an jî afirandiyek dirokî de mirov hunandin û nirxandinan bike divê yê alikariyên gelek rêgezan bi-kar binin. Ji nav ev rêgezan yê herî girîng jî zanistiya arkeolojî ye.

Arkeolojî emniyeta dirokê ye. Çima? Ji ber ku di-rok bi pênuşa mirovan (bi taybetî jî ji ya desthilatda-ran) derketiye. Lê di rûpelên dirokê de çi hatine nivî-sandin li ser van arkeolojî, çewt-derew an jî rastiye derdixe holê. Ger kûzek ji binê axê derketiye ronahi-ya cihanê êdî peyv û çirok ev bi xwe ye. Dirok çi dini-vîse bila binivîse rastiye paşerojê di devên wî de ve-şartiye bêguman. Îro gelek şarezahiyên antîk û kev-nare bi saya arekeolojiyê hatine ronahikirin. Nivîs, huner, felsefe, zanist û hwd. bi gustilk an ristikek an jî mirov dibên qey tiştên bêqîmet; tabletên herrî der-dikeve holê. Dixwazin heman demê de em werin ser bûyerekî taybet.

Berhemên ku li Culemêrgê derdikevin

Di sala 1998'an de hemwelatîyê Culemêrgî (Hekarî) yê bi navê Necdet Yıldız ji bo haziriya zivistanê dixwaze serbanê xwe zexm bike, nêzî malê tûmîkek dibîne û ji bo amadekirina heriyê tûmîkê dikole. Piştî çend derbên bivirê wî, kevirên pahn rûyê wî bi rûçikê însan ve xemiliye derdikevin holê û Yıldız ji rewşê dewletê agahdar dike. Ji beşa arkeolojiya Zanîngeha Yuzuncu Yilê çend rayedar tên Culemêrgê û bi sax û silametî ev berhemên derdixin û dişînin Muzeya Arkeolojiya Wanê. Çend wext şûnde profesorek arkeolojiyê bi navê Veli Sevîn tê Culemêrgê û wan berhemên dihurîne û li ser vê bûyerê û berhemên pirtûkek derdixe, ev pirtûk jî di bin banê Weşanên Yapi Krediyê tê weşandin. Sevîn, di danasînên afirandeyan de gelek agahî dide di pirtûka xwe de. Agahiyên ev afirandeyan bi kurtahî ev in:

"Yên li ser kevirên pahn (stêl) de şervanên tazî rûyên wan sifet bi sifet hatine kolandin an xêzkirin. Di wêneyên hevbeş de şervanên ku di destê wan de rimek (mizraq), xencer, kumik an cemedanî, meşka vexwarinê, kulceya bafûn, ajalên kûvî (piling, mar) û hinek jî figurên nehatine diyarkirin hene. Lê di dawîya pirtûkê de guhertinek balkêş tê holê; gelek nêrîn û gotinên kevn hatine rêzkirin. Profesorê me van berhemên bi 'Şarezayîya Tirkên Proto' ve girê dide. Piştî ev rêzikan zanistîya arkeoloji û diroknivîsî bidest dixe. Dibe ku hinek xwendevanên me teoriya Şarezahiya Tirkên Proto nizanibe em jî wan re diyar bikin.

Çend sal berê hem kanala 'Haberturk' û hem jî di bernakeya 'Ceviz Kabugu' de 'lêkolîn û lêgerîner' (!?) Halûk Tarcan ev nîqaş avêtiye meydanê. Li gor ev teoriya sosret bi kurtahî ev ramanan tê bilêvkirin. "Berriya 80.000 sal mirovahi li Asya Navîn dest bi diroka

şarezahiyê kiriye. Ev şarezahî jî ji çanda Tirkên Peşî ne. Ev kultur û şarezahî jî Çiyayên Altay belav bûye hemû şarezahiyên cihanê."

Di heman demê de Prof. Veli Sevîn Stelên Hekariyê û pêwendiyê Huriyan dike. Lê zimanê Huriyan jî di nav zimanê aglutînee an zimanên hevbend de dinirxîne. (Her wiha zimanê Çagatay û Oguzî an Tirkî jî zimanên aglutînee de tê nirxandin) Bi gor dirokzanên dinyayê zimanê Hurrî di nav zimanên Îndo - Ewropî de tê nirxandin. Profê me ev rastî jî berevajî dike bi vî awayî.

Mirovên zana divê zanistê biparêzin

Wekî tê zanîn dirokzanên kurd di vî warî de pir qels in. Dibe ku hinek teoriyên dirokzanên rojava jî hêla lêkolînerên kurdan ve hatine hûnandin jî dîsa pir pêdiviya vê qadê bi lêkolîn û lêgerînê heye. Lê di nav ew qas tarî û veşartinê de mirov dikare ev rêzikan bibêje:

1. Tu tekilî û şibandina kulturên Mezopotamya û kultura tirk nîn e.

2. Tarîxa tirkan beriya B.Z. 220 wêdatir naçe.

3. Çi jeoloji û çî di dirokê de li Asya Navîn an der-yayek an jî şarezahiyek nîn e.

4. Li gor dirokê şarezahiyek bilind paşê tu car neketiye binî. (An kulturên windayî nabe)

Lê mixabin Veli Sevîn îdîa dike ku ev jêmahî ne Aryanîk in. Hêlek din di derbarê vê yekê de Sevîn makaleyek jî weşandiye. Li ku? Weşanên derdora Aydinlik an jî ÎP'ê. Di 'Bilim ve Ütopya'yê de jî ev îdîa tê parastin.

Dirok û paşeroj di vî welatî de her tim bi awayekî veşartî yan jî bi texrîbkirinê meşiyaye. Ne lêkolînan arkeolojîk hene û ne jî xwendina wî tê destûrdayîn. Dibe ku Veli Sevîn îro qîre qîra aligirên dewlet û Kemalîzmê aniye zimên lê êdî sînorên dewletan bi dirokê nayê xêzkirin. Fobiya Sevresê her çiqas bûye propagandayek jî divê her millet û civak jî xebatên dirokî û kolandinên wî re vekirî be. Bi taybetî jî mirovên zana namûsa xwe ya zanistî divê biparêzin. Bi çek, bi 'zanîngeh', bi propagandayên derew welatê yekparî nayê parastin. Bi hurmet û silavên xwe ve... ❀

Culemêrg digel xwezaya xwe ya xweşik cihê lêkolînan e jî. Lê mixabin tiştên ku di lêkolînan de hatine ditin ne wekî yê kurdan, ê gelên din tê nîşandayîn.

Zazalar, farklı lehçe ve aidiyet meselesi

DR. CEMŞİD BENDER

7 Nisan 2008'de
yitirdiğimiz
Kürt aydını
Cemşit Bender'i
saygıyla anıyoruz.
Ona olan borcumuzu
ve Tiroj'a yaptığı
değerli katkılarını
unutmayacağız...

Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu* adlı eserinde şunları yazar:

"Diller arasında görülen ayrılıkların, hiç değilse maddi donatım ve gömme geleneklerindeki ayrılıklar kadar eski olması hemen hemen a priori (deney öncesi) bir olasılıktır.

Plastosen çağ insanın ekonomik düzeyine yakın birbirlerini anlamayacakları lehçelerin olağanüstü çokluğu, bu varsayımlarımızın doğruluğunu bir ölçüde kanıtlar.

Tümünün 200.000 kadar olduğu tahmin edilen Avusturalya yerlilerinin konuştukları dillerin sayısı beş yüzden az değildir..."

Kaliforniya'nın 3613 kilometrekare tutan topraklarında 31 dil ailesinin ve en az 135 lehçenin varlığını vurgulayan Childe, bu açıklamalarından sonra, Antikçağ'da Mezopotamya'da küçük bir bölgede dahi birbirinden son derece farklı birçok dil geleneğinin ve lehçelerinin bulunduğunu söyleyerek dil ve lehçe

farklılığının, kültür farklılığına yol açmadığını vurgular. (a.g.e. s., 36-37)

Zaman koridorundaki Kürtler

Zazaların Kürt kökenli oldukları ve Zaza lehçesinin tarihi evrimi gibi konuları elbette ki bilimsel verilere dayandırmak gerekir. İşte bunun için de Kürt halkının antik çağdaki kültür ve uygarlık birikimlerinden başlamak istiyoruz. Zira her olgu tarihin derinliklerinden çıkıp geliyor.

Geçmişin aydınlanmasında özellikle son 60 yılda ortaya çıkan arkeolojik veriler çok önemlidir. Kürt tarihinin aydınlanmasında Çayönü, Nevala Çori Gırnavaz ve en son 1993 yılında ortaya çıkan Hallan Çem gibi önemli kazılardan elde edilen sonuçlara göre, eskiden sanıldığı gibi uygarlığın ilk kez Aşağı Mezopotamya'da değil, Yukarı Mezopotamya'da, yani Zağros'ta başladığı ve buradan aşağıya ve batıya doğru yayıldığı artık kesinleşmiştir. Nitekim son bulgularla

Neolitik çağın yaşı da daha gerilere gitmektedir. Aynı toplumlarda daha genç oluşumlar olarak Samsat'taki Critille ve Hayazhöyük, Malatya'daki Caferhöyük, Elazığ'daki Kovancılar ve Saraybahçe höyükleriyle bu eskiler arasında tam bir kültür birliği olduğu tüm arkeologlarca kabul edilmiştir...

Kürtlerin en eski ataları olan Gutiler hakkında Şemsettin Günaltay, "Gutilerin tarihin hiç bilinmedik zamanlarından beri bu yörede yaşadıklarını ve bu yörenin en eski halkı olduklarını" açıklarken, Prof. Kaşgarlı da Gutilerin Kürtlerin en eski ataları olduğunu kanıtlarıyla sergilemekte, Gutilerin bugünkü Kürtlerin ataları olduğunu yazmaktadır. (*Güneydoğu Anadolu Uygarlığına Giriş*, sf. 5)

Kürt halkının kronolojik siyasi çizgisi şöyle belirlenmektedir:

Gutiler-Hurriler-Kassiler-Mittaniler-Urartular-Medler...

Yeri gelmişken Hyksoslar, Subariler, Araratiler, Manneiler, Nayriler, Nemrudiler de bu 'zincir' içinde anılmalıdır.

İşte tüm bu ülke, devlet ve devletçiklere uzamış Guti kavmi için günümüz Kürtlerinin de ataları demek yanlış olmaz. Elbette ki kavimler arasında zaman zaman karışmalar olmuştur. Ama sonuçta, Kürtler bu tarihi harmanın ürünüdür.

Bu harmanı, binlerce yıl kendi kendine yenilenen ancak temel çizgisini koruyan aynı uygarlık ve kültürün bir araya getirdiği yadsınamaz. Zaten bugün yüzde yüz aynı ırktan günümüze intikal etmiş bir halk yoktur...

Kürtler tarihin şafak vaktinden beri, kendi yaratıklarıyla birlikte komşu halkların yaratıkları kültür ve uygarlıkların da varisidir. Ve Yukarı Mezopotamya'da yaratılmış bu hazineleri binlerce yıllık bir zaman koridoru içinden çağımıza taşımıştır.

Bundan şu çıkıyor:

Kürt halkı Mezolitik çağdan sonra yerleşik düzene geçmiş, ilk kentin temelini atmış, uğradığı zelzele, sel ve yangın gibi felaketlere maruz kalınca (bu felaketlerin kalkması için) dinsel bir inanca sarılmış ve ilk mabedin temelini yukarıda adlarını saydığım en eski yerleşim birimlerinde inşa etmiştir. Kürtler, ilk önce çok tanrılı dönemin ve sırasıyla Zerdüştlük, Ahura Mazda ve Hürmüz gibi iyilik ve kötülük tanrılarıyla sınırlı bir inancın, sonrasında da Semavi dinlerin kapılarını aralamıştır.

Kürt halkının inanç uygarlığında, başlangıçtan günümüze var olan tüm inançlar, belirli bir gelişme çizgisi içinde ortaya çıkmış ve günlük yaşamın gereği dini inanışlar ve bunların uygulamaları, yani dinsel

törenler, kurban adamalar, dilin ve lehçelerin de farklılaşp çoğalmasına yol açmıştır.

Dil ve ulus

Yukarı Mezopotamya'da Kürtlerin dışında diğer topluluklar da dil ve lehçeler yaratmışlardır. Örneğin Akadça uzun bir zaman pek çok halk tarafından diplomasi dili olarak kullanılmıştır. Boğazköy'de bulunan metinlerde 8 ayrı dil ortaya çıkmıştır. Bunlar, Sümerce, Akadça, Hititçe, Hurrice, Pohattice, Luvice ve Balaycadır. (Bkz. *Tanrıların Vatanı Anadolu - Cerram s., 70*)

Bunlardan Hurrice'nin Kassit ve Medler'de, geçmişten gelen 'ata dili' olduğunu, öte yandan da Hititler'den önce Zag-Ros'ta konuşulan dillere Prohititçe denildiğini de burada vurgulayalım. Bu diller Kürtlerin ataları olan kavimlerin dilleridir.

Söz dilden açılmışken hemen hemen pek çok yazımızda kendisi ve çalışmalarından söz ettiğimiz Rus Kürdoloğu Minoroski'nin şu sözlerini burada da tekrar edeceğim: "İlke olarak ulusların kökenlerini sadece dil yapısını inceleyerek tesbit etmek tehlikeli ve yanıltıcı bir davranıştır."

Buradan hareketle, Zaza lehçesi konuşan Kürtleri ayrı bir halk saymak için sadece lehçe ayrımı geçerli bir neden sayılamaz.

Prof. Dr. Bilge Umar'ın şu bulgusunu da vurgulamak istiyorum:

"Ulus, ırk ve dil başka başka şeylerdir. Bir Ari dili, bir Latin dili, bir Slav dili vardır. Ama bir Ari (Hint-Avrupa) ırkı, bir Latin ırkı, bir Slav ırkı yoktur. (Türkiye halkının ilk çağ tarihi, sf: 24)"

Evet bir Zaza lehçesi vardır. Ama bir Zaza ırkı yoktur. Lehçeleri ele alarak ırk yaratmak saçmadır. Asya'da Türki Cumhuriyetler'de konuşulan Türk dilinin birbirinden çok farklı olduğunu biliyoruz. Kökenlerinin Türk olduğu savlanan Tatarların dili lehçe olarak Türkçeye benzemez ve Anadolu'da yaşayan bir Türk'ün de Tatarca denen bu dili anlaması çok zordur. Ancak bu halklar arasında da bir kültür birliği vardır.

'Farklı dil' mi 'ortak uygarlık' mı?

Kürt halkındaki lehçe zenginliğine gelince; bu konuda dil kökeni üzerine yazı yazan, araştırma yapanlarda şu eksikliği gözlemledim: Bugüne değin bu konuları işleyenlerden hiçbiri (Kürt olsun, yabancı olsun), antik çağdaki verileri incelememiş, arkeolojik bulgulara inmemişlerdir. Antik çağlarda Kürtlere var olan kültür birikimlerini ele almamışlardır.

İnanç sistemlerindeki gelenek ve görenekler, örf-âdet, giysi, dinsel törenlerde kullanılan müzik enstrümanları, dinsel danslardaki benzerlikler, efsane ve söylencelerin içeriklerini göz ardı etmişlerdir. Mutfak kültürü ve mutfak araçlarındaki benzerlikleri görmezden gelmişlerdir. Üstelik ister ateist, ister inançlı olalım, bu konuda din olgusu bir araştırmacı için çok önem taşır.

Eski bir halkın uygarlığı, din aracılığıyla binlerce yıl gerilerden günümüze dek varlığını koruyarak gelmektedir. İşte, arkeolojik veriler, kullanım araçları, keramikler, mimari özellikler, giyim, kuşam, gelenekler ve din olgusu ile bunların taşıyıp getirdiği uygarlık özellikleri Zaza lehçesi konuşanlarla diğer Kürt lehçelerini konuşan halklar arasında köken olarak bir fark olmadığını göstermektedir.

Dil özellikleri açısından tarihi gelişimi kısa bir çerçeve içinde göz önünde bulundurursak:

Guti ve Hurri Kürtleri Mezolitik süreçten hemen sonra yerleşik düzene geçer geçmez, yani Neolitik çağda Güneydoğu Anadolu, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye bölgelerinde yaşamaktalardı. Bu coğrafi alan içinde, tarihi adıyla Dersim yöresi de yer almaktaydı. O tarihte, bu yörede konuşulan dil ne Hint Avrupa (Ari) dil grubuna ne de Sami dilleri arasına giriyordu. Bu dilin daha sonra M.Ö. 1000 yıllarında ortaya çıkmış Kürt kökenli Urartu halkının diline benzediği saptanmıştır. (Bkz. *Türkiye Halkının İlk Çağ Tarihi* Prof. Dr. Bilge Umar, sf: 17)

Kürt halkının 12 bin yılı aşan geçmişinde tarihi veriler açısından da Zaza devletiyle ya da diğer Kürtlerden tamamen kopuk, tamamen farklı bir kültür zenginliğiyle hiç karşılaşmıyoruz. Zaza diye ayrı bir halk olsaydı, bunların tarihinin de en azından 6-7 bin yıl gerilere gitmesi ve örneğin Kürtlerle savaş ve barış gibi ilişkiler içinde olmaları ve aralarında belirli kültür farklılıkları olması gerekirdi.

Haydi bunları bir kalem geçelim.

Zazalar ve Kürtler ayrı ayrı halklar olsaydı; şimdi ortada ayrı ayrı efsaneler, gelenekler, söylenceler, inançlar olmaz mıydı? ❀

SÊWÎ

Du kevok dizîn

ji vî bajarî

du mal biraştin

kilaman reş girêdan

Germgê kete şînê

Xabûr qerisî

Cûdî şewitî

Koçkir ji ser dil peyvan

Ev helbest ji ma sêwî!

Berken Bereh

Dendikên şebeşê tahl

ÎRFAN AMÎDA

Şebeşê tahl bidênê law şebeşê tahl. Ger nava wê diêşe? wê nava wê paqij bike.

Guliyê hûçikê xwe li tiliyên xwe yê n germiçî digerland, pîrejina ku ne li ser bala tu kesî bû. Di ber xwe de diponiji. Awirên xwe vedidizî ji xwe jî. Ji xwe di vê şeva gebsoyî û mişt metirsî de her kesî xwe ji bala yê n vedidizî.

Tirseke ku bi hevîrê fediyê hatibû stirîn, bi awirên Sêlim, xwe bi xwêdanê re ji çavên Gulê dida der. Tê bê qey tariyê giraniya xwe ne bera ser şevê lê bera ser milên wê dida, werê xûz û xwîzî di ber de mayî bû. Bi xavika ku werê êretî avêtibû ser serê xwe devê xwe girt û li ber dêrî rûnişt. Cuhikê xavika ku di devê xwe de dicût, sor bûbû.

Xezalê, keçika wê ya biçûk wekî pisika ku xewa wê bê, bi kirasê Gulê girt û xwe spart wê. Lê Gulê ew ji xwe bi wê de dahf da. Sêlim, bavê wê, bi awirine dilxeliyayî û çavsori lê nêrî. Bi tirs û bi lez xwe avêt dawa pîrika xwe, Xezalê. Were berxika pîrika xwe were got

dema ew hişk di hembêza xwe de guvaşt. Her tişt bext e law, bext. Di nav mijankê xwe yê n firk re li Sêlim nêrî, dema di ber xwe de peyivî. Selîm mîna gayê Xemo...Sêlim bi qêrîneke girêklêketî awir li diya xwe veda û balifa li ber pala xwe ya ku hinekî şemîtî bû, ber bi dîwêr de hilkişand. Rûyê wî mîna kevaleke kalane difiridî.

Ziqînî ji beştên xênî hat, bi şopa li ser xênî. Ava reş ji çavên Gulê rijîya û xwe bera nav tariya şevê da.

Eyşanê li ku ye berxika pîrika xwe? Got ji Xezala ku çermê wê yê pûçbûyî, di nav tiliyên xwe de diesirand. Lê Xezala ku hê ji îskeiskên xwe betal nekiribûn di xew re çû bû.

Brahîm nivê şevê qemyon anî ber dêrî û mal barkir. Diya wî, kelogirî, li ber gerîya. Tê bi komek zarokên hûr bi kude herî kûrê min? Li xerib û xurbetê çi biki? Brahîm bibiryariyeke qewîn û neçariyeke fedîkar li diya xwe vegeyîya û got. Ku çavên mirov li destê xelkê bê dê çavên wan jî li doxîna mirov be dayê...

Ziqîniya beştên ser xênî sekinî. Berê Gulê bi giriyeke bédeng rabû û ji odê derket. Piştî wê Selîm rabû ser xwe. Beriya ku Selîm derkeve diya wî bi dengêkî şikestî û bi libergerer jê re got. Law ka em jî barkin û herin cem Brahîm. Ku çavên mirov li destê xelkê be dê çavên wan jî li doxîna mirov be...

Lê Selîm qet bala xwe neda diya xwe û ji odekê derket.

Şopa dendikên reş yê n şebeşê tahl qirika Eyşanê ya zelal pêçabû. ✨

Mikail Aslan'la DERSİM SIRLARININ PEŞİNDE...

RÖPORTAJ: NİHAT İLBEOĞLU

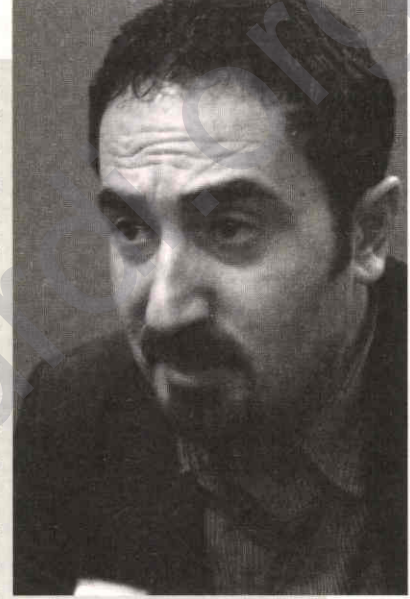
Dersim'in, Tauq köyüne bağlı Pekoy mezrasında hayata gözlerini açar Mikail Aslan. Zazaca "dağ arkası" anlamına gelir Pekoy. Pekoy'da başlayıp, Almanya'da devam eden ve müzikle yoğrulan otuz altı yılın, 4 albümü vardır; Agerayis (Dönüş), Kilite Kou (Dağların Anahtarı), Miraz (Maya) ve nihayet geçtiğimiz ay çıkan Zernkut (Simya)... Dört müzik albümü, Dersim kültürünün köklerine inen dört çalışma, dört dipnottur da aynı zamanda...

Son albümü Zernkut'ta, Dersim, Bingöl, Amed ve Siverek'te yaptığı araştırmalarla gün yüzüne çıkmayan Dimilkî (Zazaca) kamlarını, doğu ve batı enstrümanlarıyla harmanlayarak gün yüzüne çıkarmış Aslan. Tıpkı doğduğu köyün ismi gibi, "dağın arkasında kalanları" çıkarıp göz önüne taşımak... Bütün uğraşı bu Mikail Aslan'ın, bütün müzikal sancısı...

Yine, yaklaşık üç yıldır, Dersim'in kaybettirilmiş, sadece belli belirsiz izleri kalmış bir "eski zaman" hazinesini gün yüzüne çıkarma çabasında Aslan. Dersim'in "ev sahibi" halklarından Ermenilerin Dersim'e özgü halk şarkılarının peşine düşmüş... Mikail Aslan'ın da kendisini bir şekilde yükümlü hissettiği bir tarihsel borcun kabulü ya da mütevazı bir 'teşekkür' niyetine... Maddi kaynağını sağlayınca kayıtlarına başlayacağı bu çalışma, Dersim'in kendisine yaşatılan o karanlık geçmişle bir kez daha yüzleşmesinin de vesilesi olacak elbette.

Cebrail Kalın, Levent Güneş, Aytekin Ataş, Yılmaz Yeşilyurt ve Cemil Koçgün gibi müzisyen arkadaşlarıyla çıkacakları 'Dersim Ermeni Halk Şarkıları' adlı müzik, kültür ve tarih yolculuğunun (gidebilirlerse eğer) son durağı ise Erivan olacak...

Mikail Aslan'la Dersim Ermeni şarkılarına ilişkin müzikal projesi, Dersim Ermenileri ve 'Dersimlilik' üzerine konuştuk...

Dersim Ermeni Halk Şarkıları projesiyle başlayalım. Böyle bir gereksinim nereden doğdu?

Bizde "Gağan" denir, Batı Ermenicesinde "Noel" anlamına geliyor. Bizim dile de Batı Ermenicesinden geçmiş olabilir. Bu bayram bizde de Ermeniler gibi kutlanır. Yine "Medağ-Madağ" diye bir kelime vardır. "Medağ" bir kişinin ölümünden üç gün sonra verilen yemeğe verilen addır. Buna benzer onlarca kültürel kavram bizim dilimize, kültürümüze yerleşmiş. Tabii ki insan düşünüyor; bu etkileşim nasıl oldu?..

2000 yılında Erivan'a gitmiştim. Bu kavramlarla orda da sıkça karşılaştım. "Madağ" aynı zamanda "ta-

pınak" anlamına da geliyor. Bu tapınaklarda adaklar adanıyor. Erivan'da insanlarla konuşurken, gerek bu kavramlar olsun, gerekse başka sözcükler olsun, onlarca benzer kelime ve âdetle karşılaştım. Hiç unutmuyorum, dedem annemle yaptığı sohbetlerinde, "Kızım siz bu gağanı kutluyorsunuz, iyidir. Niyaz yapıp dağıtıyorsunuz ama orucu bari tutmayın, zaten Ermenilere ait bu gün" diyordu. Gağan'da çocuklar evleri gezip şeker toplar ve üç gün oruç tutulurdu. Bu basit örnekten de görülüyor ki, Ermenilerle aramızda önemli bir kültürel etkileşim mevcut.

Yine Erivan'da Doğu Bilimleri Akademisi'ne git-

tim. Orda insanların Dersim ve Dersimliler üzerine düşüncelerini öğrendim. Dersim'e ve Dersimlilere çok başka bir ilgi ve sevgileri var. Çünkü zor günlerinde kendilerine destek olabilmış bu insanlar. Sonra konservatuvarlarındaki konserlerde Halk şarkılarını elimden geldiği kadar dinlemeye çalıştım. Mesele bizde "Fide" diye bilinen kılamın melodik olarak birebir aynısını Ermenice orada dinledim. Buna benzer onlarca ezgiyle karşılaştım.

Dönelim bizim coğrafyaya...

Bizde bir çok köyün, ziyaretin, mezranın adı Ermenicedir. Örneğin "Pilverk", (büyük kilise) anlamına gelir. Ermenicedir. *Axzunig*, *Seyedig* gibi sonu "-ig" takısı alan o yöre isimlerinin büyük çoğunluğu Ermenicedir; ki "-ig" takısı, inceltme anlamında kullanılıyor Ermenicede. "Ağaç"ın, "ağaççık" olması gibi... Bunlar bende büyük bir merak uyandırdı. Zaman içerisinde Ermeni kökenli Dersimlilerle karşılaştım. Bunlardan biri Artin Akyüz'dür. Psikologdur kendisi. Almanya'da yaşıyor. Dersim'den gelerek Avrupa'da yerleşen çok ciddi bir Ermeni nüfusu var. Ermeni diline ve kültürüne halen hâkimler.

Bu ziyaretler akabinde Dersim Ermeni halk şarkılarını toplama düşüncesi gelişti. Konuyla ilgili araştırmalar yaptık, kitaplar taradık. Yüzyıl önce Çemişgezek'e gidenler olmuş, buradaki Ermenice kılamları almışlar kitaplarına. Bu kitaplar henüz Türkçeye çevrilmemiş. Böylesi kaynaklardan yaklaşık 60 tane melodiyeye ulaştım. Sonra projemi son albümümde de birlikte çalıştığımız İlda Simanion'la paylaştım. Onunla beraber biraz daha geniş bir tarama imkânı bulduk. Dersim'den (sadece Tunceli'den bahsetmiyorum, Alevi, Kızılbaş toplumunun yaşadığı yerleri kastediyorum) ve yakın yerlerden bir 60 şarkı daha bulduk. Böylece bulduğumuz Ermeni şarkıları 120'yi aştı. Bütün bu çalışmalarımız üç yıldan beridir sürüyor. Henüz kayıt aşamasına geçemedik. Benim amacım; bu projeyi, biraz maddi destek bulabilirsek, en azın-

dan bir bölümünü Erivan'da kaydetmek.

Bu şarkıların teknik yönlerinden, makamlarından biraz bahsedebilir misiniz? Bu ezgilerin yüzü hangi yöne dönüktür? Kürt veya Türk müziğiyle benzeşen, ayrışan yönleri nelerdir?

Dersim müziği konusunda belirtmek istediğim bir konu var. Geçmiş zamanlarda tam olarak ne vardı bunu bilmiyoruz, lakin bugünkü Dersim müziği makamsal olarak çok geniş değildir. Bana göre bunun nedeni, Alevi-Bektaşî kültürünün getirdiği değişlerin belli bir makamda olmasındandır. Bu deyiş geleceği etkisini zaman içinde gösterip hâkim hale gelmiş ve çeşitli makamların üstünü örtmüştür. Hicaz, Rast, Kürdili vb makamlara coğrafyamızda çok nadir rastlanıyor maalesef.

İşte Ermeni müziği bu makamsal zenginliğini korumuştur. Tarlalarda söylenen, kilisede söylenen şarkılar var, aşk şarkıları var. Genel karakterleri liriktir, duygusaldır. Dersim-Kızılbaş müziğinden farklılıklar içeriyor. Örtüşen, paralel motiflere de rastlamak mümkün tabii ki.

Otantik gelenegimiz bazı makamlara kapalı olduğundan, bu projeye kulağımız farklı makamlara açılacak ve artık kaybolan makamları da bu şekilde tekrar geleneğe dahil etme şansı bulacağız. Bazı enstrümanları da (ki bunlar kanundur, uddur, cümbüştür), müziğimize tekrar entegre etme şansını da yakalayabileceğiz.

Ermeni müziğinin yüzü doğuya dönüktür. Dediğim gibi makamsal olarak muazzam bir zenginliğe sahip. Doğu Ermeni Kilisesi'nde müzik yapılıırken koral sistem (çok sesli) kullanılmış ama enstrüman yok. Ermeni müziği denildiğinde akla ilahiler geliyor. O da kilise çevresinde biraz daha modernize edilmiş bir tür. Oysa Ermeni müziği çok daha otantik, makamsal, tipik doğu müziğidir. Hatta ben şunu da iddia ediyorum; Anadolu müziği denilen müziğin yarısı Ermenilere ve Rum-

lara aittir. Burada, bu halkların üretimini anlamayarak bu halklara büyük haksızlık yapıldığını da belirtmek istiyorum.

Dersim ve Dersimliler bu haksızlığın neresindedirler?

Dersimliler ve Dersim aydınları bir zamanki komşuları hakkında çok ciddi bir birikime sahip değiller ne yazık ki. Bu coğrafyada yaşayan, dillerle, kimliklerle, bu yıkık kiliselerle, bu viran mezarlarla fazla ilişkileri yok. Bunlar kayıp işaretlerdir ve keşfedilmeyi bekliyorlar. Dünya meseleleri hakkında birçok şey konuşuyor, anlatıyor; fakat, "peki senin bu köyünün ismi neden böyle, hangi dildendir bu?" diye sorduğunda, susuyor; bu konu hakkında nedense düşünmemiş. Ermenilerden bahsedilince, o kırıklar, yaşanan felaketler akla gelmiyor da, Ermenilerin altınları akla geliyor. Çok utanç verici bir durumdur bu, insanlık vicdanı adına. Bu coğrafyaya bir Ermeninin, bir Yezidinin gözüyle bakınca Komitas gibi kafayı yememek elde değil doğrusu.

Bizim bu halka yapılanlardan ötürü vicdanımızı sorgulamamız lazım. Kürt kavmi de bu noktada suç ortağıdır. O ruh şimdi kendini en çok köy korucularında tecelli ediyor. Cihat temelinde kurulan, ganimetçi İdrisi Bitlisi ile şahlandırılan Türk-Kürt ittifakı adlı ümmetçi "kutsal ittifak" ve daha sonraları Ha-

Komitas'ın trajedisi

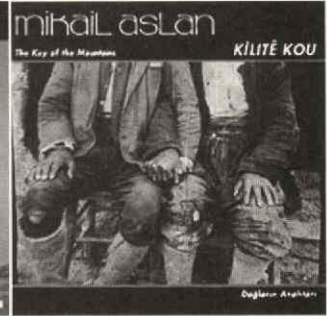
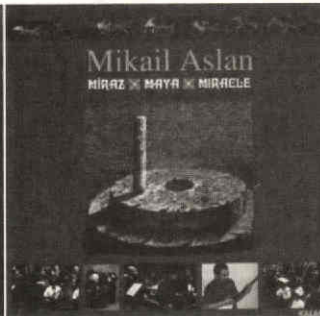
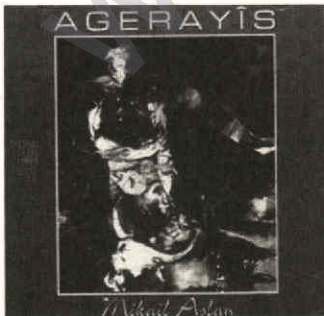
Anadolu'da Batı müziğini ilk öğrenen ve ilk olarak arşiv, derleme ve notasyona başlayanlar Ermeni müzisyenlerdir. Örneğin Komitas, kendisi Karadeniz'den gitmedir. Ermeni müziğinin gelmiş geçmiş en büyük üstatlarından birisidir. 3 bin tane Ermenice, Kürtçe, Farsça, Arapça şarkı toplayıp notaya almış. Ermeni kırımı yaşandığı zaman Trabzon'dan Yunanistan'a gitmiş. Komitas'ın Kürt müziği üzerine bir inceleme kitabı da var. Düşünün, 1900'lü yılların başında Ermeni müziğinin notasyonu başlamış. Komitas Ermeni kırımının mağdurlarından biri olarak ilk önceleri yaşanan olayları tam bilince çıkaramıyor, bir anlam veremiyor. Paris'e gidiyor ve orada kendi halkına yönelik Jenosidi bütün yönleriyle kavrayınca aklını yitiriyor. Komitas, Dersim yöresi kıamlarını çok fazla inceleyemiyor ama emsallerinin bu konuda çalışmaları var. Biz bu kaynaklardan da faydalandık.

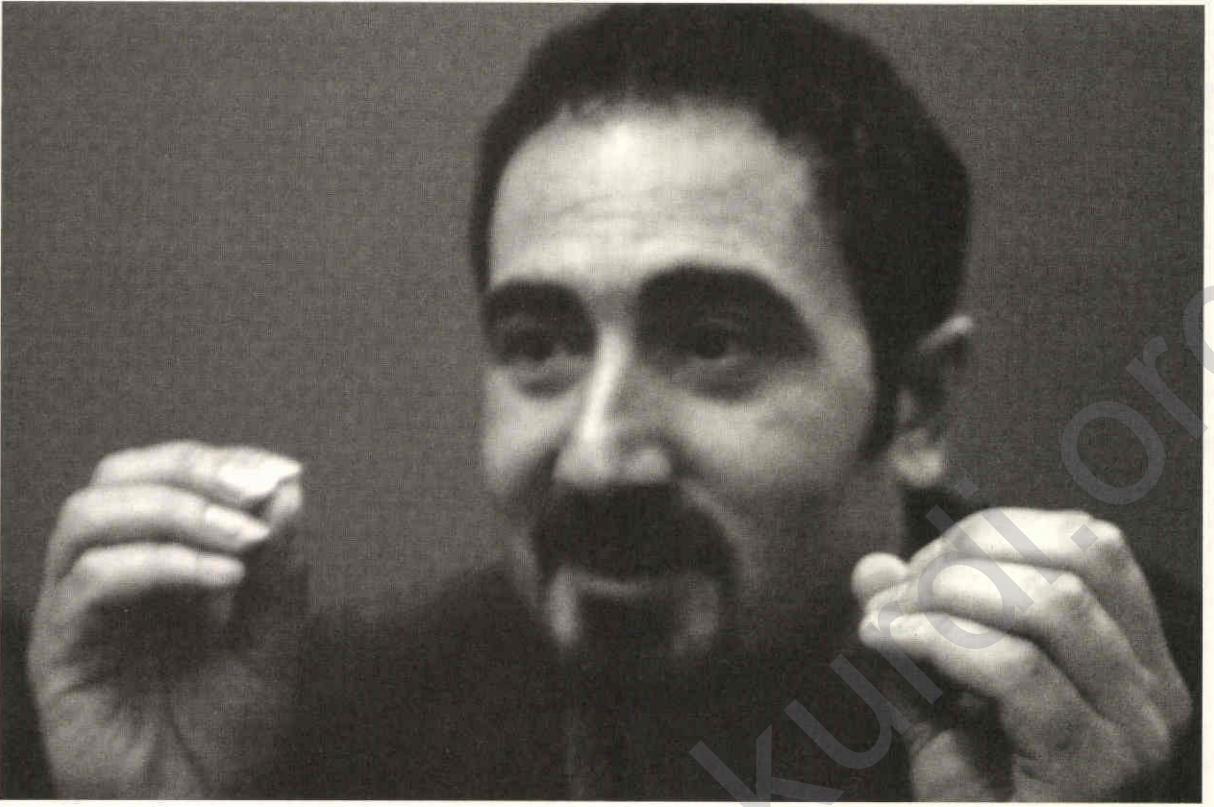
midide Alayları'yla yapılan gaddarlıklar halen masaya yatırılmıyor dikkat ederseniz. Bu ganimetçiler bugünkü nesillerin dedeleri değil midir? Bu nesil, dedelerinin bu kırmacı geleceğiyle ne zaman yüzleşecek?.. Bir zamanlar bizim Ermeni kırımındaki sessizliğimizden dolayı Silo Qız'ın bir ağıtı vardı; "bu Ermeni göçüne sessiz kalıyorsunuz, düşünmüyor musunuz yarın sizin sonunuz da onlar gibi olacak" diyordu. Bunu daha 38'deki Dersim katliamından önce söylüyor...

Biz bu projeyi, vicdanımızı biraz soğutmak, kendimizle bir nebze dahi olsa yüzleşmek için hayata geçirmek istiyoruz. Bu coğrafyadan bize kalan mirasta Ermenilerin payı büyüktür. Devlet ne kadar bölgedeki köy

isimlerini değiştirirse de, biz halen eski isimleriyle o köyleri anıyoruz, ki bu adların çoğu Ermenicedir. Bizler bu hatıraya şahidiz; köylerine, ortak kullandığımız ziyaretlerine, yıkık kilise duvarlarına, mezar taşlarına ve şimdi de şarkılarına şahidiz. Bu şahitliği aşikâr etmeliyiz, dillendirmeliyiz. Eğer biz bunu dillendirebilirsek, belki Trabzon'da da, Erzurum'da da birileri bunu yapar.

Peki o bilinen trajedi sonrası Dersim'de hiç Ermeni kalmadı mı?

Ben Dersim Ermenilerinin bir bölümünün, Dersim'de kaldığını düşünüyorum. Burada kalıp Alevileştiler, zor durumda kalmamak için. Bunda Ermenilerin, Sünnilere uzak olmasının, kendilerini Alevilere daha yakın hissetmesinin de payı var tabii. Ama yine de Alevilik içinde gizlenmişler, tıpkı Aleviliğin de Eba Müslimê Xorasanî'den bugüne kadar Müslümanlık içerisinde gizlenmesi gibi...

Biraz da 'Dersimlilik' üzerine konuşalım. Kendisiyle özdeşleşen değerlerle ilintisiz bir şekilde dejenere edilmiyor mu?

Bu çağ şöyle tanımlanabilir belki; herkes kendi 'doğusunu' özlüyor. İnsanın doğusu ana dildir, itikattır, kültürüdür. Bu özleyiş kapitalizmin insan doğasında, maneviyatında yaptığı tahribatların bir sonucudur. İnsanlar maneviyata sarılıyor, dine sarılıyor, tarikatlara sarılıyor.

Bu durumda, biz Dersimliler de kendi doğumuzu özlüyoruz. Ama biz doğumuzu özlerken şu illikliklere düşmemeliyiz. Üstten bakma duygularına kapılmamalıyız. Bizler dünya medeniyetinin öncüleri değiliz. Sanki bütün iyi şeylerin serçesmesi bizmişiz gibi yaklaşımlar var. Standart Dersimlilik, standart Dersim düşüncesinin yerlerde süründüğünü düşünüyorum. Dersim tarihi, Dersim kültürü adına birkaç doğru cümle kuramıyoruz ama burnumuzdan kıl aldırılmıyo-

ruz. İlkel bir tutum bu. Dersimlilik denilince önce Dersim götürülüp Tunceli yapılıyor. Tunceli de Tunceli-merkez yapılıyor. Bu bir aşiret zihniyetinden daha geri bir zihniyettir. Doğal olarak böylesi bir ilkel tutum karşısında Vartolu ben Vartoluyum, Erzincanlı ben Erzincanlıyım, Hınıslı da ben Hınıslıyım diyor. Oysa hepsi de Dersimlidir. Dersimlilik, tarihsel olarak Alevi-Kızılbaşların ülkesi olarak bilinir. Osmanlı bile Dersim'i Kızılbaşların ülkesi olarak tanımlar ve Dersim'i Sivas'tan ötesi olarak tarif eder. Bizler Osmanlı bakış açısında bile geniş bir coğrafyaya yayılan Dersim'i Tunceli il sınırlarına indirgedik. Dersim'e sahip çıkarken, Dersim'in bütün değerlerine sahip çıkmak gerekiyor. Dersim'in bir damarı Qurmanca, bir damarı Zaza, bir damarı Ermeni'dir, bir damarı Kızılbaş'tır. Hepsine sahip çıkmak gerekir. Kürtçesine, Zazacasına, Ermenicesine...

Bir de eski Dersimliler arasında sorun olmayan bazı basit şeyler bile bugün problem olabiliyor. Örneğin Zazaki, Qurmanca gibi... Soruyorum, Dersimin en önemli Seyit aşireti olan ve dili Zazaki olan Kureşanlılar, nasıl Qurmanca konuşan Bamasurların talibi olmuşlar? Böyle bir dil meselesi neden orda olmamış acaba? Bugün birçok Tuncelili, Dersimli dernek ve oluşumun, bu çizginin çok gerisinde kaldığını görüyoruz. ❁

Helbestên kurdî li asîmanên Stenbolê deng vedan

CEMİL OGUZ

Festîvalên li ser helbestan an nîn in, ger hebin jî kêr in. Di nav vê kêmbûnê de li Stenbolê ev sê sal in komek heye dixwaze vê kêmbûnê temam bike, valahiyê dagire. Ji bo vê yekê ev sê sal in festîvalekê li dar dixin. Navê "Festîvala Navneteweyî ya Helbestan a Beyoglyaya Stenbolê – Şiiristanbul" lê kirine. Festîval par û pêrêr li dar ket û îsal cara sisêyan bû deriyên xwe jî bo helbestvanan û helbestan vedikir. Lê ji salên berê cudatir helbesta kurdî û helbestvanên kurd jî kirin mêvanê xwe. Şêrko Bêkes bû, Jana Seyda bû bi helbestên xwe, Ekremo bû bi ribab û dengê xwe yê kurdî, stranên xwe yên erotîk û xweş. Aynur Dogan bû di heman demê de...

Ribabvanê kurd Ekremo (ê li pêşî) di nav kurdan de bi nav û deng e bi taybetî jî li herêma Mêrdînê. Ekremo û birê wî Huseyn di 'Şiiristanbul'ê de stranên bi kurdî pêşkêş kirin.

'Em dixwazin newaya hemû zimanî bê bihîstin'

Festîval di 22'yê avrêlê de dest pê kir û di 27'ê mehê de jî deriyên xwe dadan heta saleke din. Aliyên erênî yên festîvalê hebûn; jî gelek zimanan helbest hebûn, helbestvan hebûn. Helbestên zimanên cihê xwe didan ber hev, newaya wan tevlihev dibûn di bin qubeya Stenbolê de.

Serokê Komîteya Festîvalê Tombak axivî jî bo me. Got: "Hebûna helbestvanên kurd, tirk, faris, ermen, ereb û yên din festîvalê dewlemendtir dîkin. Em dixwazin newaya hemû zimanî bê bihîstin, jî ber ku helbest wisa tişteke ku muzîka wî gelî derdixê holê. Helbestvanên kurd, ereb, faris, ermen hene. Bi vî awayî em li vir guh bidin zimanên cîranên xwe. Ji aliyê zimên ve xizmên van cîranan li vir hene. Lewre emê xizm bi xizm li helbestan guhdarî bikin."

Yek jî helbestvanên navdar ê kurd Şêrko Bêkes bû li 'şiiristanbul'ê û ew li ser Baba Tahîrê Uryan (Hemedanî) sekinî, li ser helbesta kurdî, li ser begîtiya kurdan. Û wisa got Bêkes: "Bi taybetî di serdema Begîtiya Baban de sê helbestvanên girîng derketine holê. Ew jî Salimê Kurdî, Nalî û Wefayî ne. Paşê Melayê Cizîrî û Feqiyê Teyran gihîştine."

Bêkes li ser Ehmedê Xanî jî da zanîn ku ew di asta cihanê de helbestvanekî girîng e û li ser helbesta kurdî jî wisa got; "Wêjeya klasîk a kurd yek jî girîngtirin wêjeya Rojhilata Navîn e. Mixabin jî ber ku kurd di bin zordarî de bûn wêjeya wan jî negihîşte asta wêjeya gelên din. Parçebûna Kurdistanê bandor li wêjeya kurdî jî kir."

'Tu bi çî zimanî binivîsî, tu aîdê wê pirtûkxaneyê yî'

Bêkes axivî bi soraniya xwe, soraniya ku dixwaze bibe zimanê fermî yê hukumeta Başûr û jî ber vê yekê ye kurdên ne soran bi awayekî mafdar jê aciz bûne. Bêkes li ser kesên ku kurd in û ne bi kurdî dinivîsin jî sekinî û ev tişt anî ziman: "Li Tirkiyeyê Yaşar Kemal, Ahmet Arif, Yılmaz Guney, li Sûriyê Selîm Berekat kurd in lê bi zimanê biyaniyan nivîsandine. Mimkûn

e hûn kurd bin lê hûn bi kîjan zimanî binivîsin hûn aidê pirtûkxaneya wî zimanî ne."

Û dûre dor hat ser xwendina helbestan. Dem kêmbû, temaşevan jî û bi vî awayî kêmbest jî hatin xwendin. Lê di dawiyê de hatin xwendin û dengê kurdi jî bilind bû li bin vê asîmanê şîn.

Jana Seyda derket ser dikê. Dengê wê bû dengê Helebçe, hate biranîn pênc hezar cangoriyên kurd. Û peyvyan jî nav helbesta Seyda wisa xwe avêt der:

"(...)Şanzdeh sal in
Kevokên rûreş di ezmanê şewata te de
Li ser birinan difirin

'Em ê di bin alên nenas de
Di buharan de bimrin'

Buharên bi
Di asoyên porê te de
Şîna gelawêjan
Li xwe dikin

Şanzdeh sal in
Li ser zeviyê maça te
Simbîlek nûbişkivî me
Di adaran de
Balgeha xwe ji rondikan
Dadiweşînim
Ji xewnên aware

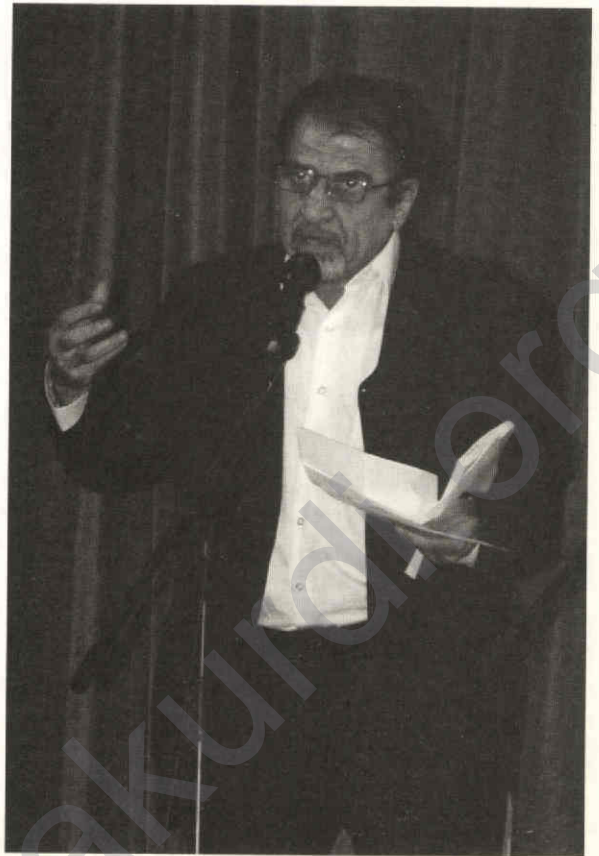
Û navê te
Li ser çûkên baranê
Dinivîsinim

Dayê bîna sêvan tê
De razê keça min
Dê zavayê te
Li ser gulhinaran were
Li ser nêrgîz û nesrînan
Di adaran de
Dê li ser baskên seferê
Were.. (...)"

Ekmero dîl mest kir

Digel helbestan şano û konser hebûn di festîvalê de. Her çawa be ew jî parçeyêke ji helbestê bûn. Ji helbestên Nazim Hikmet hatibû çêkirin şano, ji helbestan hatibûn çêkirin stran û wan xwe nîşan dida di 'şîiristanbul'ê de.

Dema Ekremo tevî birê xwe Huseyn bi ribabê derket pêşberî temaşevanan, temaşevan ne tenê kurd

Li çar parçeyan kurd jî helbestên Şerko Bêkes hez dikin û ji wî jî. Lê piştî ku Bêkes tevî 53 rewşenbîran xwest soranî bibe zimanê fermî yê hukumeta Başûr vê hezkirina jî wî zerar dît.

bûn. Kurd hebûn di navê de, tirk, îngilîz... Belê kêmbest kes hatibûn guhdarîkirinê, lê ew kesên hatibûn raste rast bi vî karî re eleqedar bûn, dilxwazên vî karî bûn, jê fêhm dikirin û çepikên serketinê jî bo Ekremo lêdan.

Stranên wî xweş bûn, stranên dilgeşkirinê bûn, dilcoşkirinê... Stranê digot; "Singa wê kaxizê sipî, zîmanê min qelem e" û dinivîse qelem, hey dinivîse. Ma mimkûn e mirov li ber vê bi coşê nekeve?

Bi kurtahî çend notên din li ser "Şîiristanbul"ê: Hebûna helbestên bi gelek zîmanan kurdî jî tede gelek xweş bû, lê di hemû çalakiyan de hejmara temaşevanan gelek kêmbû. Hem kêmbûna qîmeta helbestê ev yek nîşan dida û ev rastiyeke bû, hem jî reklama festîvalê ne bes bû, bûbû sedema tişteke wisa.

Digel ku hatibû ragihandin ku dê helbestvanê kurd Arjen Arî jî bê, lê nehat. Di roja berî destpêkê de bilêtê balafirê bi ser navê Arjen Arî şandibû lê navê Arî yê di nasnameyê de ne ew bû û bilêt şewitî, yan jî nekarî biguherînin... Ev wekî kêmasiyekê bû, lê saleke din vê kêmasiyê jî holê rakin emê jî wan efû bikin. ✨

cemilo@diyamame.com

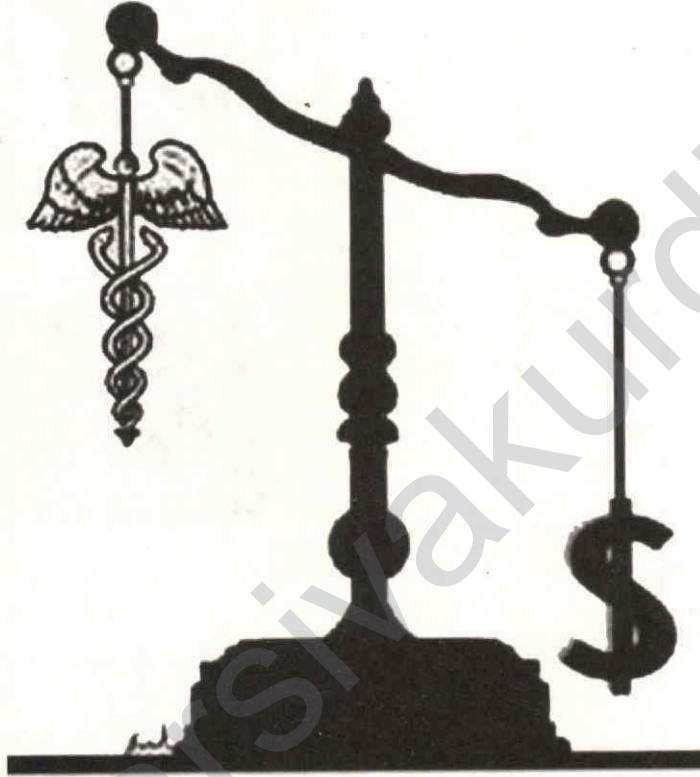
Sosyal güvenlik yerine muska, üfürük ve sadaka!

ABDURRAHMAN DAŞDEMİR (KESK GENEL SEKRETERİ)

Neo-liberal politikaların temel stratejisi, sermayenin küresel çapta içine düştüğü kârlılık krizini aşıcı kapsamlı programlar yapmaktır. Bu programlar öncelikle para döngüsünün en yoğun olduğu alanlara yöneliktir. Özellikle sosyal devlet olgusunun tanımsal karakterini oluşturan hizmet alanlarının içerdiği potansiyel, sermayenin ağızını sulandırmakta ve bu alanlar saldırıya maruz kalmaktadır. Savaş sanayisinden sonra en çok para döngüsüne sahip olan alan, sosyal gü-

venlik ve sağlık alanıdır. Bu nedenle sigorta şirketleri, ilaç ve medikal tekellerin Dünya Bankası gibi aracı kuruluşlar eliyle dayatılan dönüşüm programları, devletin sosyal karakterini ortadan kaldıran özelleştirme programlarıdır. Özelleştirmeci dönüşüm programlarının ilk örneği 1980'li yılların başında Güney Amerika ülkelerinde (Brezilya, Meksika, Arjantin ve Şili) uygulamaya sokulmuş ve birçoğunda ya uygulanamamış ya da sistem tamamen çökmüştür.

Türkiye de 2005 yılı itibarıyla gündemleşen ve geçtiğimiz günlerde Meclis'te yasallaşan Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası (SSGSS), toplumsal tahribatın bütün emarelerini içinde barındırmaktadır. Esasında, sosyal güvenlik sistemlerinin temel prensibi, toplumsal yaşam zeminindeki eşitsizlikleri tamamen olmasa da kısmen ortadan kaldırmaya yönelik olmasıdır. Sosyal güvenlik yasaları eşitsizliği yaratan nedenlerden çok, uygulamaların açığa

çıkardığı eşitsizlikleri gidermeye yöneliktir. SSGSS'nin içerdiği düzenlemelere bu çerçeveden bakıldığında, var olan eşitsizliği daha da derinleştirici bir anlayış görülmektedir.

İlk planda, nüfusun önemli bir bölümünü sosyal güvenlik sisteminin dışına itmektir. Sistem kapsamına girebilen sigortalıların büyük bir bölümü de dayatılan koşulları yerine getiremediği için birçok haktan mahrum kalacaktır. Bu yasa, sosyal devletin da-

ğıtımda eşitlikçi olma karakterini ortadan kaldırıyor. Kaynakların dağıtımıyla başlayan eşitsizlik, dışlayıcı politikalarla derin bir ayrımcı karakteri de içermektedir. Yani sosyal haklar açısından daraltılmakla kalmamakta, nüfusun birçok kesimini dışlamaktadır. Toplumun bütün fertlerini içermesi gereken yasa sadece prim ödemeye muktedir kesimleri kapsama almaktadır. Kayıt dışı istihdamın, yüzde 16-17'lere varan işsizlik oranının, mevsimlik çalışanların, ev hizmetlerinde çalışan kadınların, esnek ve geçici işçilerin içerdiği büyük nüfus kitlesi, bu yasanın ayrımcı felsefesinin mağduru konumundadır. Kapsam içinde olan büyük bir kesim de ağırlaştırılmış koşullar nedeniyle sadece kâğıt üzerinde güvencede kalacaktır.

Kimler mağdur?

SSGSS, öngördüğü prim ödeme kriterleri ve çerçe-

ve maddeleri ile toplumsal yapımızdaki eşitsizlikleri, muhtelif ayrımcılıklarla ötekileştirilmiş kesimleri sosyal anlamda uçuruma sürüklemektedir. Yasayı oluşturan ideolojik kaynak esas alındığında, durum çokta yadırganır değildir. Bir de Türkiye de toplumsal yaşama yön veren resmî ideoloji de bu yasadaki yönlendirici ideolojik kaynak olunca, kimin ayrımcılığa uğradığı ve ötekileştiği ya da mağdur olacağı çok açık görülmektedir. Bu sosyal kesimleri kestirmek çok zor olmasa gerek. Hemen sıralamak gerekirse:

Özelleştirmelerle geleceği elinden alınan, güvencesiz esnek çalışmaya zorunlu kılınan emekçiler bu yasanın mağdurudur. Bir taraftan emekçi sınıfın emeğinden en asgari ücretle yararlanmayı esas alan düzenlemeler yapılmakta, bir taraftan devlet sosyal sorumluluklarında kendini soyutlayarak emekçilere safra muamelesi yaparak sistemin dışına itmektir.

Sosyal güvenlikten dışlanan diğer sosyal kesim kadınlardır. Erkek egemen zihniyetin tezahürü bu yasada da en üst düzeyde kendini açığa vurmuştur. Temelde kadın emekçilerin istihdamında ayrımcılığı esas alan, kadın emeğini değerlendirmeye zihniyetindeki çarpıklık bu yasayla en üst düzeye çıkmış durumdadır. Genellikle kayıt dışı, geçici, mevsimlik ya da ev hizmetlerinde çalışıyor olmaktan kaynaklı sistem, kadınlar açısından tam da bir ötekileştirmeyi içermektedir. Çalışma koşullarından kaynaklı olarak sosyal güvenlik sisteminden dışlanan kadın sayısı 20 milyon civarındadır. Yasanın içerdiği temel çarpıklıklardan biri de bu: 20 milyon civarındaki kadını baba ya da kocasının himayesi altında olduğu sürece bazı haklardan yararlandırıyor oluşudur. Öz itibarıyla bu yasa, toplumda erkek ve kadınlar arasında var olan eşitsizliği derinleştirmektedir. Erkek egemen zihniyetlidir.

Ve Kürtler...

Bu yasa, hizmet sunumunda resmî ideolojinin ayrımcı yaklaşımları sonucu yoksul ve yoksun bırakılmış, etnik farklılıktan kaynaklı dışlanmış bölgeler açısından da ayrımcılığı derinleştiren bir yasadır.

Özellikle son yüzyıla yayılan Kürt halkının özgürlük mücadelesi, devletin bölgeye kuşkucu ve güvensiz yaklaşımına sebebiyet vermiştir. Son 30 yıllık savaş süreci de devletin ekonomik ve sosyal yükümlülüklerini yerine getirme düzeyini sıfıra indirmiştir. Hatta bölge insanının geçim kaynakları tamamen tasfiyeye uğramış, 5 bin köyün boşaltılması, güvenlik gereğiyle tarım alanlarının kullanıma kapanması, hayvancılığın neredeyse sıfırlanması, bütün bölge insanının göçmen mevsimlik işçi konumuna düşmesini beraberinde getirmiştir.

Devlet ve şirketler eliyle gerçekleştirilen istihdamlarda Kürt insanı potansiyel tehlike ya da düşman görülerek kapsam dışına itilmiştir. Türkiye genelindeki işsizlik oranı bölgede en az üç katına kadar çıkmaktadır. Çalışma yaşamında artı değer üretici yelpaze Kürtler açısından 5-75 yaş aralığına dayanmaktadır.

Kürtler zor koşullarda ülkenin güneyinden kuzeyine, diğer bir deyimle, pamuktan fındığa mevsimlik, güvencesiz (ırkçı saldırılar cabası) çalışmaktan kaynaklı bu yasa kapsamında değiller. Yani tarihsel kaderleri bu yasayla taçlanmış durumdadır. Bölgesel refah düzeyi açısından ele alındığında yasanın içerdiği ayrımcılık net görülür. Marmara Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında zenginlik

farkı 10 kattır. Kocaeli ili ile Ağrı ili arasındaki refah düzeyi farkı 13,5 kattır. Çoğaltılabilecek bu türden örneklerden de anlaşılacağı üzere, Kürtler bu yasayla daha da ayrımcılığa uğrayacak önemli bir kesimi oluşturmaktadır.

Özellikle AKP iktidarı, Kürtlerin temel taleplerinin inkârını esas alan bir yaklaşımı sergilerken, Kürt sorununun işsizlik, eğitimsizlik ve ekonomik temelli olduğunu ifade eden yaklaşımında da samimi olmadığını bu yasayla bir kez daha gösteriyor. Çünkü bu yasayla, kapsam dahilinde olmayan yani çalışma koşullarından kaynaklı olarak sistem dışında kalan Kürtlerin açığa çıkmış siyasal iradelerini açığa yenik düşürmek ve karın tokluğuna satın almak istenmektedir. Çatışma ve savaş ortamının dibe vurdurduğu sosyal yaşam SSGSS ile daha da kısırlaştırılmaktadır.

Ama aynı AKP, gücünün temelini oluşturmakta olan tarikatlarıyla siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda inkâr ettiği, görmediği Kürtleri kendi gerici, ırkçı politikalarının gücü haline dönüştürmek gayreti içindedir. AKP iktidarına Kürtlerin sorması gereken soru şu olmalıdır:

Sosyal güvenceden ve sağlık hizmetlerinden mağdur edilişimizi tarikat liderlerinin muska ve üfürükleriyle mi telafi edeceksiniz?

Geniş toplumsal kesimleri güvencesiz ve sağlıklı bir geleceğe mahkûm eden SSGSS yasası, geleceğimizi küresel sermayenin kârlılık krizini aşmasının aracı haline getirmiştir. Yasanın içerdiği felsefi yaklaşım, Türkiye'nin demografik yapısı, gelir dağılımındaki adaletsizlik, istihdamda gelinen aşama, güvencesiz esnek çalışma koşulları, kayıt dışı istihdam... daha da çoğaltabileceğimiz onlarca nedenin yanı sıra; Kürt sorununda operasyonel yaklaşıma eğitim ve sağlığa ayrılan bütçelerden daha fazlasının harcanması, şişirilmiş askeri harcamalar halklarımız için açlık ve sefaleti "kadere" dönüştürürken, SSGSS ile yaşam 'ötekiler' için daha bir ağırlaştırılmıştır. Doğan bebeğin sütüne, ölenin kefenine göz diken sigorta şirketleri, ilaç ve medikal tekelleri bu yasayla da yetinmeyeceklerdir. Sırada istihdam paketi, kamu personel yasası...vb. yasalar var.

Bütün bu "yasal" zorbalığa karşı ötekileşenler hep aynı kesimlerdir. Bu bağlamda ötekilerin (emekçilerin, Kürtlerin, kadınların...) aynı mecrada akmaları kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Yasanın çıkmış olması mücadele açısından süreci sonlandırmamaktadır. Yazının başında "Sosyal Güvenlik Reformu" adıyla gerçekleşen ilk neo-liberal politik dayatma Güney Amerika ülkelerinde oldu demiştik. Buralarda bizdeki gibi süreçlerden sonra gelişen mücadelelerle söz konusu düzenlemeler fiyaskoyla sonuçlandı. Meksika'da gelişen direniş yasa uygulama olanağı vermemiştir. El Salvador'da sendikaların ortaya koyduğu güçlü direnişler başarılı olmuş, projeden vazgeçilmiş, ayrıca sağlıkta özelleştirmenin önüne geçilmiştir. Ekvador'da benzer durum yaşanmış, "reform"a karşın kamusal sağlık sistemine geçilmiştir. Yunanistan'da da Türkiye'dekine benzer bir tasarı, emek örgütlerinin uzun ve kararlı mücadelesi sonucu iptal edilmiş, finansmanı bütçeden sağlanan sisteme dönülmüştür.

Dünyanın birçok yerinde mücadeleyle geri püskürtülen sözümona bu reformlar bizde de pekâlâ geri püskürtülebilir.

Yeter ki bütün 'ötekiler' birleşsinsin... ✨

BILBIL Û GUL

Bilbilê dilkul dinalî,
Her li ser dêmên gulê,
Gul çi zanî ku li ser kê,
Wer dinalî bilbile?

Pertewa dêmên sipî
Carek li dil ku ew nedî
Çend bikî qêrîn û zarî
Kî dizanî dil kule?

Dilgirê wek bilbilê
Herdem bi nalîn û girî
Girtiyê benda evînê
Dil li benda sunbile.

Dilbijê bê çare çibkî
Bil ji qêrîn û girî
di benda dil revînê
Kî dizanî bê dile?

Ev xem û derd û elem
Ku min di dil de pir çivîn
Tev ji pêt û pertewa
Şaha bi tac û sunbile

Ew kesê sewdan li ser
Naçî rêza dilgiran
Her çiqasî ew bi gazî
Rengê dengê zengile

Ger ji dêmên sorgulî
Pertew nedî nêv can û dil
Nakevî nêv bend û dava
Zulfê mest û fulfile

Ez di benda dilrevayê
Tîr ji birhan têne dil
Lêw me dil herdem bi destê
Nazika reş-kakile

Ew kesê carek diye
Derdê evînê wî bi dil
Jar û sergerdan û meste
Xweş dizanî "mişkile"

Pertewa dîdariyê
Ku mêxolî ez kirim
Laleşa min ser li ber
Danî li sîng û paşilê

Bûye çil sal ku cigerxwîn
Bû ji tîrên ebrîwan
Lew me dermanê birînê
Lêw û sêvên paxile

Cegerxwîn

‘İslam kardeşliği’ ÇÖZÜM MÜ? - 2

- Ulusal kimliğin ve ulusal hakların inkârı üzerinden/amacıyla inşa edilen bir “din kardeşliği”, Kürt sorununun çözümünde nasıl bir rol oynayabilir?

Kürtlerin yüzyıla yakın bir süredir direndikleri “*Türklük birliği*”nin yerine ikame edilmeye çalışılan “din birliği”ni esas alan bir politik çizginin ne gibi sonuçları olabilir?

- Geleneksel “*Ne mutlu Türküm diyene*” politikasını, “*Hepimiz Müslümanız, Ne mutlu Müslümanım diyene*” yaklaşımına dönüştürmenin, ulusal talepleri yok sayan asimilasyon politikasından farkı nedir?

- Devletin, başta AKP ve Gülen cemaatleri eksenli İslami kesimle Kürt sorununa ilişkin bir mutabakat içinde olduğu tezi geniş bir kabul görüyor. Kürtler söz konusu olduğunda oluşan bu mutabakatın, tarihsel-güncel, ne gibi temelleri olabilir?

- Kürtler, Müslüman olmaktan kaynaklı bir baskıya maruz kalmıyor, aksine Kürt oldukları için baskıyla karşılaşıyorlar. Somut bir ulusal sorun, gerçekte pek de sorun olmayan bir Müslümanlıkla çözülebilir mi?

- Türban meselesinde laikliğin elden gideceği propagandasını yapan, eylemler organize eden “laikçi” çevrelerin, AKP’nin ve cemaatlerin bölgedeki din eksenli faaliyetleri karşısında sessiz kalması nasıl açıklanabilir?..

Kurd koleyên Biratiya Îslamê ne

ZEYNELABİDİN ZINAR

Di van demên dawîn de, hin dîtînan bi rengê "Ma wê Biratiya Îslamî ji bo Neteweyê Kurd, ji destek û alîkariya biyaniyan ne çêtir be?" dest pê kirine û li seranserê civata kurdewariyê digerin. Li ser vê geremolê, pirsek ji min jî hate kirin.

Bêguman ez jî wekî bîrewerekî ola Îslamê, her wiha wekî têbînekî kurd jî, li ser vê yekê sêwirîm, piştî min xwe xwedîmaf dît ku ez jî dîtina xwe ya ji serpêhatî û tecrubeyên jiyane, xasma yê pêvajoya Sedsala Bîstî û serê vê Sedsala Bîstî û Yekê, pêşkêşê xwendevanan bikim:

Ev rastî li ber çavan e ku piraniya kurdan piştî daxuyaniya ola Îslamê ji aliyê Mihemed Pêxemberî (611) ve, xasma jî bi vexwendin û bi şerên di Sedsala 7, 8 û 9'an de, ola Îslamê pejiwandine û hetanî serê vê Sedsala Bîstî û Yekê jî, bi dirustî di Çihana Îslamî de cihê xwe girtine. Her wiha ji kurdan pir kes rabûne ku desteka herî mezin jî dane bisilmantiyê, xasma bapîrê me yê bi şan û şeref Silhedîne Kurdî (Eyûbî) eger xwe nedabûna ber barê vê olê, çawa ku pisporên biyanî dibêjin, *ola Îslamê niha ne di vê rewşê de bû*. Lê belê ew wefadarî û dilsoziya ku kurdan ji Bisilman û bisilmantiyê re kiriye, mixabin Bisilmanan bi vajiyê wê ji kurdan re kiriye; derba herî xirab li kurdan xistine û di demên cuda cuda de wêranî, malxirabî, talan û qetlîam bi serê wan ve anîne. Îcar divê kurd li ser vê biratiya li jorê pir bisêwirin û pêvajoya wê ya 1400 salan bidin ber çavên xwe ku çiqas xisar û ziyar jê dîtine.

Îcar pirsê sereke ev e, gelo wê ev Biratiya Îslamî ji niha û şûnde çî bide Neteweyê Kurd? Di vê der heqê de bi sedan pirs tînan hişê mirov, hin ji wan ev in:

Piraniya Kurdan girêbestê Ola Îslamê ne. Li gor

Îslamê, Bisilman tev bira ne. Gelo Biratiya Îslamî heta niha sêdek daye Neteweyê Kurd?

Bersiv: NA!

Ma welatê kurdan di Sedsala 8 û 9'an de, piştî di 1639'an de ji aliyê dijminê Biratiya Îslamî ve hatiye vegirtin û dabeş bûye?

Bersiv: NA!

Ma hetanî serê sala 1800'an jî, ji bilî Biratiya Îslamî wekî din baweriyek û dîtinek cuda, her wiha hevkarîyeke kurdan bi dijminê Biratiya Îslamî re çêbûye?

Bersiv: NA!

Ewên ku heta niha jî kurdan wekî "terrorist, şeytan û kirêkar bi nav kirine û li kirina xwe her didomînan jî, ma dijminê Biratiya Îslamî ne?

Bersiv: NA!

Ewên ku her tim qetlîam û kitebiriyê ji Neteweyê Kurd nehêvişandine, ma dijminê Biratiya Îslamî ne?

Bersiv: NA!

Di Sedsala Bîstî de, qetlîama Geliyê Zîlan, ya Dêrsimê, Enfala Başûr, jin û zarok û kal û seqet jî di navê de, ma ne ji aliyê Bisilmanan ve hatine kirin?

Bersiv: ERÊ!

Ewên ku serweta Kurdistanê ya sererd û binerd ji xwe re dibin û kurdan birçî dihêlin, lêçûya ku li welatê wan dikin jî tenê ya leşkerî ye, ma ne birayên Biratiya Îslamî ne?

Bersiv: ERÊ!

Asîmîlasyona kirêt a ku li ser Neteweyê Kurd bê rawestîna tê domandin, ma ne ji aliyê birayên Biratiya Îslamî ve tê kirin?

Bersiv: ERÊ!

Li dinyayê 54 dewletên Bisilman ên ?Biratiya Îslamî? hene. Ev e du sed sal in jî Kurdên Bisilman tûşê qetlîaman dibin. Ma piraniya van dewletan destek nedane qetlîamkaran an li pêşberê kiryarên wan bêdeng nemane?

Bersiv: ERÊ!

Evên ku kuştina Kurdan rewa dibînin, bi piranî ma ne ew in ku xwe oldarên herî qenc didin nasandin?

Bersiv: ERÊ!

Hewceyê ku mirov bi sedan pirsên wisa bipirse û bi sedan bersiva pirsên wisa bide tune. Lewra her kiryar û kirêtiya kirêtkaran, peniyê çavan e. Kurd jî pê dizanin û dinyaya medenî jî rind pê hisiyaye. Lê di van deh pirsên li jorê de, eger naveroka yeke tenê jî di sûda kurdan de be, hingê kurd wekî netewe bi dilxweş pêşwaziya Biratiya Îslamî dikin. Lê her tişt vajî ye. Îcar madem ku ev biratî bi her awayê xwe li dijê sûda Neteweyê Kurd e, nexwe biratiyeke wisan ji niha û şûnde jî çu sûd nagehîne kurdan.

Bi baweriya min Biratiya Îslamî sûdekê nagehîne kurdan. Bi vajiyê wê, eger kurd piştî xwe bidinê, wê ziyaneke mezin jî bibînin, ji ber van sedeman:

Biratî û wekhevîtiya Ola Îslamê, tenê 30 sal domandiye. Ji vê demê re dibêjin ?Dewra Se'adetê". Piştî ?karbidestiya îslamî", Ola Îslamê kiriye şûr û pê heta niha jî desthelatîya xwe parastîye, her jî diparêze.

Li Cîhana Îslamî, parastina mafê mirovan û baweriya demokratîyê, her wekî sûc be, tê nixandî. Hemwelatîyên Biratiya Îslamî bi navê bisilmantîyê têne îşkencekirin, têne zîndankirin, têne xeniqandin û bi gulebaranê têne kuştin.

Desthelatîya Sedam Huseyn, endamêkî Biratiya Îslamî bû. Wî di 28 salên desthelatîya xwe de, çar mîlyon kes dane kuştin, 842 hezar ji wan kurd bûne, yê din bi piranî Ereben Şîa bûne. Li ser alaya xwe jî bi destên xwe EL-LAHU EKBER nivîsibû. Îcar dema Sedam digot; ?rabest", ne tenê dewletên Bisilman, hin dewletên Cîstîyan jî, jê re diketin kemerbestê. Wekî minak: Dinyayê dît ku kurd bi kimyaya Almanîya demokrat û ya Holandîya mafparêz, ji aliyê rejîma wî ve dihatin kuştin.

Binerin hemû Bisilman, dema li ba wan behsa kurdan dibê: ku xeberdana xwe de dibêjin ?Kurd Bisilman in û birayên me ne." Lê ka li van dewletên Bisilman binêrin, yekê tenê jî, mafekî herî hindin û piçûk jî nedaye kurdan. Di serê salên Şestî de, tenê di Cemal Nasil, ji ber serdana Mistefa Berzanî ya Misrê, li radyona Qahîreyê, yek-du saet cih dabû axatîna bi kurdî. Lê ev partiyên bisilman ên ku niha hikûmetan îdare dikin, her sal kongreyên xwe yê salane li dar dixin û guhartinên mezin dikin. Wekî pêşniyar jî, di wan de behsa Neteweyê Kurd nayê kirin.

Nijadperestîya Erebi û Fundamentalistîya Îslamî, îro gefeke pir mezin e li ser gelên bêdewlet ên li Cîhana Îsla-

mî wekî Kurd, Berber, Qiptî û hwd. Her wiha nijadperestîya tirkî jî gefeke mezin e li ser Neteweyê Kurd, Laz, Çerkez, Çaçan, Boşnaq û hwd. Jixwe xetera mezintirîn li ser kurd û belûcan, hem ji Cîhana Îslamî re hem ji demokratîya cîhanê re, nijadperestîya farisî û fundamentalistîya Îslama Şîatîyê ye ku zêde bala kesî jî nakêşe ser wê.

Erê rast e ku jiyana bi bawerî û bawermendî, pir xweş e, rind e û paqij e. Lê eger ev bawerî li ser bingeha biratî, rastî û dirustîyê be, hingê sergêjtî û teşqeleya ji Biratiya Îslamî demakevin. Her wiha ev yek eşkere ye jî ku kurd beşek ji Cîhana Îslamî ne û ji aliyê rêçîka xwe ve jî bi piranî SUNÎ ne, beşeke hindik Elewî ne, ji Kurdan Êzîdî û Fîleh jî hene. Îcar serpehatiya van 700 salên bihurî, bi kurdan rind daye zanîn ku eger kurd ji bindestî û koletîya xwe ji wan re bêjin erê, kurdên sune birayên Biratiya Îslamî ne. Lê eger bi vajiyê wê be, kurd ?terrorist? in, ?şeytan? in û ?kirêkar? in. Jixwe kurdên ne bisilman û yê elewî jî, hertim ji Biratiya Îslamî re berxên kêrê ne.

Ev rastî jî derketîye holê, dema kurd Bisilmantîyê dîkin, bi navê ?paşverûtî? û ?kevneperestîyê têne tawanbarkirin. Lê dema kurd Bisilmantîyê nakin, îcar kurd bi navê ?qomonîst? û ?materyalistîyê têne dîtin. Yanî Biratiya Îslamî her tim bi çavekî nemirovane li kurdan nihêriye.

Kurd wekî netewe miletekî aynperwer e, dirust e, qedirzan e, xwedîsoz e, xwedîbext e, camêr e, dilovan e, xerîbdost e, xîretkêş e, aştxwaz e, alîgirê hevalê xwe ye, daxwazkarê wekhevîtiyê û mirovatîyê ye. Her wiha Kurd miletekî serbilind e, eniya wî vekirî ye û girêdayê bi koka xwe ve ye. Her tim kurdan xwe sipartîye zend û bendên xwe û xwe muhtacê namerdan nekiriye; nanê xwe ji axê, ji kevir û ji daran derxistiye û derdixe; ev e duwazdeh hezar sal in jî kurd jiyana xwe li ser vê axa bav û kalên xwe didomîne. Çendî ku xelkê pir xirabî pê kirîye jî, lê ew li pey torlhildanê negeriyaye. Mînakê vê jî, li başûrê Kurdistanê (1991) hate dîtin.

Lê belê jiyana wisa bi dilekî saf û bê maf jî, rewa nayê dîtin. Eger di pêvajoya mêjû de rêxistineke îslamî, yan dewleteke Bisilman piştîk û destek dabûna kurdan, helbet wê kurdan ew ?qencî"ya wan ji bîr nekira. Lê eger niha kurd rabin û piştî xwe bidin Biratiya Îslamî, wê di warê siyasî de gora xwe bikolin. Nexwe berî her tiştî divê di serê pêşî de Biratiya Îslamî berpirsariya xwe ya li pêşberê Neteweyê Kurd bi cih bîne. Lewra îro pir zelal û eşkere ye ku niha kurd koleyên Biratiya Îslamî ne.

Hêvîdar im ku wê kurd di deme kurtekê de ji koletiyê rizgar bibin. Bila Xwedayê dilovan alîkariya Neteweyê Kurd bike.

Her şad û bextewer bin...

Din kardeşliğinden önce anayasal vatandaşlık

AYSEL TUĞLUK (DİYARBAKIR MİLLETVEKİLİ)

Özellikle AKP iktidarıyla birlikte 'din kardeşliği', 'Müslümanlık' vb. kavramlar üzerinden Kürt sorununa biçimde farklı ama özünde önceki yaklaşımlarla –sonuç olarak– aynı bir politik tutum öne çıkarılmaya başlandı.

Burada esas sorun şu: Sıradan bir 'Müslüman-Türk' kimliği ya da kişiliği, elbette ki farklı bir etnik kimlik sahibi olan Kürde böyle bakabilir, kardeşlik duyguları oluşturabilir ve ortak bir kimlik olan Müslümanlığı öne çıkarabilir. Bu doğaldır ve toplumsal hayat açısından böyle olması da gerekir diye düşünüyorum.

Ancak, siyasi iktidarı çok yönlü bir kimlik sorunu olan Kürt meselesine yönelik "*canımdır, çiğnerimdir, Müslüman kardeşimdir*" anlayışını siyasal bir çözüm projesi haline getirmeye çalışması her açıdan hazindir.

Bir kimliğin, farklılığını yaşama geçirmek ve güvence altına alınmak için yaptığı tanınma talebini siyasal düzeyde ve vatandaşlık hakları temelinde yanıtlamak yerine, "*kardeşlik-Müslümanlık*" kodu içinde, en geri ve anlamsız bir düzeye çekmek en hafif değimiyle ümmetçi zihniyetin yaklaşımı olmaktadır. Bu yaklaşım, sorunu çözmek yerine, birlikte yaşama istek ve olasılığını zayıflatacak ve giderek kimlik taleplerinin milliyetçiliğe eklenmesine katkı sunacaktır. Böylesi bir sözüme "kardeşlik" yaklaşımını reddediyoruz!

Görülüyor ki, AKP, demokratik sorumluluklar ekseninde hareket eden bir anlayışta değildir. Eşit, özgür, bütün hak ve olanaklardan yararlanan bir anayasal vatandaşlığın yerine, böylesi bir "kardeşlik" nosyonunu alternatif olarak sunmak da olsa olsa AKP'ye yakışırdır. Başbakan "*canımdır, çiğnerimdir, kardeşimdir*" diyerek Kürt sorununu çözeceğini zannediyorsa, büyük yanılıyordur!

Üç yaklaşım, bir inkâr!

Cumhuriyetin, başlangıcından bugüne, konjonktüre ve iç dengelere paralel geliştirdiği üç temel ideolojik yaklaşım var:

Cumhuriyetin ilk yıllarında, özellikle "*ne mutlu Türküm diyene*" ifadesinde kristalize olan ve katı bir ulusçuluk olarak yansıyan yaklaşım, kimliksel ve kültürel sorunların bugüne kadar yaşanmasında belirleyici unsur olmaktadır. Bu yaklaşım, kaba bir inkâr ve hatta herhangi bir direniş karşısında fiziki varlığın ortadan kaldırılmasını da öngörüyordu. Nitekim, yaşanan tam da bu olmuştur. Asimilasyon

süreci bu aşamadan sonra başlatılmıştır.

İkincisi, 27 Mayıs darbesinden sonra bir sentezle ortaya çıkmıştır. Saf-Türkçülük yerine Türk-İslam kanşımı bir milliyetçilik geliştirilerek din unsuru da söz konusu resmî ideolojiye katk edilerek yeni sayılabilecek bir yaklaşım geliştirildi.

Ve son olarak da, Refah süreciyle başlayan ve AKP ile devam eden süreçte millî kimlik geriye itilerek dini kimlik başat duruma getirilmeye başlandı.

Her üç yaklaşımın da Kürtlere yansısı, bazen yer değiştirse de, inkâr ve asimilasyon olmaktadır. Özünde bir farklılık taşımasa da, son yaklaşımın etnisite üzerinden değil de, inanç ya da din üzerinden insanlara kimlik kazandırma gayesi, eşitliği din üzerinden temsil ve inşa etmeye yönelmesi, kimlik sorunlarına yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bunun küresel trendlerle ve sermaye hareketleriyle ilgili olduğunu da önemle belirtmeliyim.

AKP için kimi Arap basını ve Avrupalı aydınlar, "*Yeni Osmanlı*" tabirini kullanmaktadır. Bu yanlış bir tanımlama da değildir. Osmanlı sisteminde azınlıklar ve farklılıklar sorununa nasıl yaklaşıldığını biliyoruz. Güncelleştirilmiş ve kısmen evrensel değerlerle bütünleştirilmiş bu sistemle etnik kimlikler tartışma konusu yapılmadan din olgusu üzerinden bir tebaa yaratılmaktadır. AKP'nin "*hepimiz din kardeşiyiz*" söylemini bu anlamda değerlendirmek gerektiğine inanıyorum.

Bir de tabii görmezden gelinen Nakşilik meselesi var. Nakşiliğin Yeniçeri Ocağı'nın tasfiyesinden sonra bir çeşit devlet tarikatı haline getirildiğini biliyoruz. AKP'de yer alan birçok Kürt siyasetçinin bu gelenekten geldiği düşünüldüğünde ve Nakşiliğin Kürtler içinde yaygın şekilde yaşadığı bilgisi de akılda tutulduğunda, özgür Kürt kimliği ve kişiliği yerine işbirlikçi Kürt figürünün ikame edilmek istendiğini (Hüseyin Çelik vb.) pekâlâ görebiliriz. AKP'de vitrine çıkan kimi Kürtlerin topluma 'rol-model' olarak sunulması ve bunun üzerinden "kimlik sorununa" çözüm bulunulacağını düşünmek, elbette ki beyhudedir, ama cemaatlerin ve tarikatların etkisini göstermesi bakımından da düşündürücüdür. Açık ki, AKP daha bir süre (en azından yerel seçimlere kadar) bu yaklaşımını sürdürecektir. Din ve inanç sömürüsüyle, açlıkla, yiyecek ve para dağıtarak Kürtleri kendi içine toplayıp, belki sonrasında Hamas benzeri bir muhalefetle demokratik Kürt siyasetine karşı

ideolojik ve politik mücadelesini sürdürecektir.

Anayasal çözüm, anayasal vatandaşlık

Kürtlerin sorunu kimliksel ve kültürel hukuklarının tanınmaması sorunudur. Cumhuriyetten bu yana süren ciddi bir eşitsizlik ve adalet sorunudur. Dolayısıyla somut-maddi ve eşit bir hukuk var edilmediği müddetçe, manevi kimliklerin ve yaklaşımların bir anlamı olsa da hak ve hukuk açısından bir değer ifade etmeyecektir.

Dolayısıyla AKP'nin milliyetçi ve ümmetçi fantezileri bir kenara bırakıp demokrasi, özgürlük, eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde bir anayasal vatandaşlık anlayışını geliştirmek sorumluluğundadır.

Türkiye'de siyasi ve kültürel alanda yaşanan sorunların -ki bu başta Kürt sorunudur- çözümü için ANAYA-

SAL VATANDAŞLIK kavramı bizler için en doğru referans olmaktadır. Bu durumda yapılması gereken, anayasal vatandaşlık anlayışına uygun bir tanımla geliştirmek ve farklılıklar sorununu tanıma politikaları çerçevesinde anayasal bir çözüme kavuşturmak olmalıdır.

Buradaki anayasal vatandaşlık tanımı kavramını birleştirici bir kültürel kimlik olarak değerlendirmek gerekiyor.

Müslümanlık kimliği elbette ki ortak bir değerdir. Ama, toplumu bir arada tutmaya yetecek kadar değildir. Bugün yapılması gereken, devlet/toplum/birey ilişkilerinin demokratik bir temelde düzenlenmesi ve hak-özgürlüklerin herkese eşit ve evrensel değerler esas alınarak uygulanmasıdır. Tanrı katında herkesin eşit sayılması elbette ki önemlidir ama yeryüzünün tanrısı sayılan devlet karşısında da demokrasi ve hukuk yoluyla mutlak anlamda eşitlik sağlanmalıdır.

Din, Kürt yurtseverliğine karşı bir araç olarak kullanıldı

MEHMET BAYRAK

Tarihten bu yana, Kürt-Türk ilişkilerinde "kullanılan" en önemli ayıraç, İslamiyet ve dince kutsal sayılan değerler olmuştur.

Şöyle, geçmişe dönük bir bellek yoklaması yaptığımızda, bu gerçeklikle hemen karşılaşırız.

İlk buluşma; Malazgirt'te Türklerle Kürtler

Bilindiği gibi, Kürtlerle Türklerin bu bağlamda ilk buluşması, Türklerle Önyasya'nın yani Anadolu'nun kapılarını açan Malazgirt Savaşı'dır. Türkler, göçebe topluluklar halinde Kafkasya ve İran üzerinden güneye doğru sarkınca, yollar üzerindeki Kürt ve Ermeni toprak ürünlerine önemli hasarlar verirler. Bunun üzerine, Kürt mirleri, Alp Arslan ve yakınındaki Türk beylerine başvurarak, şikayette bulunurlar. Alp Arslan ise, Kürt mirlerine gönderdiği mektuplarda; halkın yoksul olduğunu, bu nedenle açlıktan bu türden talanlara başvurduklarını, ancak asıl hedeflerinin Müslüman Kürt malları değil; Hıristiyan Ermeni malları olduğunu söyleyerek, "Müslümanlık" ortak bileşkesini kullanmaya başlar.

Bu bileşkenin kullanılması, 1071'deki Malazgirt Savaşı'nda doruk noktasına ulaşır. Bilindiği gibi, Bizans İmpara-

toru Romen Diyojen, 200 bin kişilik büyük ordusuyla "Müslüman Türkler"i işgal ettikleri topraklarından kovmak için saldırıya geçer. Ordusunda, 20 bin dolayında paralı Hıristiyan Türk askeri de vardır. Bu büyük tehlike karşısında, Türk Hükümdarı Alp Arslan'ın yardım için başvurduğu kesim "Müslüman Kürt mirleri" olur...

Koyu ve softa bir Müslüman olan Veziriazamı Nizamülmülk'ü, elçi olarak yardım amacıyla Kürt mirliklerine gönderir. Kürtlerden destek istenirken, kullanılan ortak payda, yine Bizanslıların "kâfir"liği karşısında "Müslüman kardeşliği" olur...

Gerçekten de, Kürtler, Selçuklu kaynaklarında da vurgulandığı gibi 10-15 bin savaşçıyla Alp Arslan'ın ordusuna destek verir ve ordusu içinde önceden anlaşmazlık çıkan Romen Diyojen, yenilgiye uğrar ve böylece Anadolu'nun kapıları Türklere açılır. (Bu konuda bkz. Ergun Balcı: *Malazgirt: Türklerle Kürtlerin Ortak Zaferi*, Hür. 30.8.1996; *Türkler ve Kürtler*, Cumhuriyet, 22.4.1991/ 6.4.1994/ 20.2.1998).

Yavuz Selim'in 'Kürt' politikası

16. yüzyıl, sınırlarını doğuya doğru genişletmeye çalışan Osmanlı devletiyle, sınırlarını batıya doğru genişlet-

meye çalışan Safevi devleti arasında yoğun bir rekabete ve çatışmaya sahne olur.

İmparatorluk düzeyine ulaşma çabasındaki bu iki devletin kesişme bölgesinde Kürdistan ve Kürtler vardır. Bu nedenle, hangisi Kürtleri yanına alırsa o, ötekine üstün gelecektir. Bu aşamada yine Yavuz Selim'in liderliğindeki Osmanlı yönetimi "Müslümanlık" ortak bileşkesine sanlarak, Kürtlerle diyaloga girer. İdris-i Bidlisi, elçi olarak Kürt beylerine gönderilerek, fiili statüleri bir fermanla resmleştirilerek, Kürt mirliklerinin büyük çoğunluğunun ittifakı sağlanır. Bir bölümü ise, Şah İsmail'le işbirliği yapar.

Bu arada, Kızılbaş Kürtler genellikle ortada durmaktadır. Yavuz, ulemasına hazırladığı fetvalarla, bir tehlike olarak gördüğü Kızılbaşlar üzerinde bir katliama girişirken; Safevi yöneticileri, kendi sınırları içerisinde bulunan Dersim Kızılbaş Kürtlerinden onbinlercesini Horasan bölgesine yollar. Onlar da, Kızılbaş Kürtleri Horasan'ın kuzeyindeki Sünni Türkmen ve Özbeklerin saldırılarına önlemekte kullanırlar. Bu Dersimli sürgünlerin büyük bölümü, 17. yüzyılın ortalarında Kas-ı Şirin Antlaşması üzerine önceki yurtlarına geri döner.

Din ve dince kutsal sayılan değerler, savaş dönemlerinde kullanıldığı gibi, yeri gelince banş için de kullanılmaktadır. Sözgelimi Yavuz Selim döneminde doruk noktasına varan ve onbinlerce, belki de yüzbinlerce kişinin hayatına maledilen Osmanlı-Safevi çekişmesinden sonra 1555 Barış Antlaşması'nın imzalanması aşamasında, Kuran'dan bazı ayetler dayanak gösterilerek şöyle deniliyordu: "*Padışah ve hükümdarların ananesi, aralarında sulh sağlamak olduğu için, sulh anlaşmasının imzalanması İslam dinine uygun ve Müslümanların menfaatıdır.*" (Bkz. M. Bayrak: *Pir Sultan Abdal*, Ank. 1986, s. 48-49)

II. Abdülhamid'in Kürt politikası

Kürtleri Türklerin hizmetine sokma bağlamında İslamiyeti en yoğun biçimde kullanan padişahlardan biri de II. Abdülhamid olur. O, döneminde yoğunlaşan Kürt ve Ermeni sorunlarını kendi yöntemleriyle çözmede "Müslüman Kürt- Türk" kartını alabildiğine kullanır. Salt Sünni/Müslüman Kürtlerden oluşturduğu Hamidiye (Aşiret) Süvari Alayları'yla, bir taşla beş kuş vurur. Hamidiye Alayları yoluyla, Alevi ve Sünni Kürt blokuna büyük ve onulmaz bir darbe vurur. Alevi ve Sünni Kürt çelişkisinde, bu politika yeni bir kınılma noktası olur. Çünkü, bugünkü Koruculuk sisteminin kökenini oluşturan Hamidiye Alayları, devletin milis kuvveti sıfatıyla onlara karşı da kullanılır. Sünni Kürtler, onu "*Bavê Kurdan/ Kürtlerin babası*" olarak adlandırırken; onun bu yıkıcı politikasını eleştirerek kendisine başvuran Dersim'in Kızılbaş Kürtlerini susturmak için de, birkaç çocuğunu aşiret mektebine alarak subay yetiştirir;

ancak bunun karşılığında da halkı Müslümanlığa çekmek için bölgeye "halkı irşad edecek" Hanefi din adamları yollar, ellerinde Kuran'larıyla birlikte...

'Millî Mücadele' yılları

Millî Mücadele yıllarında, yine dinin ve dince kutsal sayılan değerlerin nasıl kullanıldığı herkesçe bilinmektedir. Burada kullanılan kurumlardan biri "halifelik" ortak bileşkesidir. Bilindiği gibi, salt ilk Meclis, üç kez Halifeye bağlılık deklarasyonu yayımlar. Türk halkı söylemi yerine, "İslam anasın"na vurgu yapılarak, başta Kürtler olmak üzere diğer halkların desteği sağlanmaya çalışılır. Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Amasya Protokolü'ndeki anlatımlar bunun ilginç örnekleridir. Kürt coğrafyasında oluşturulan *Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-yı Hukuk-u Milliye Cemiyeti*'nin —ki bazı kaynaklarda Doğu illeri yerine *Kürdistan* kavramı geçer— program ve ilkeleri çalışmalarda esas alınır.

Daha çarpıcı bir gelişme ise, 1925 Kürt Ulusal Direnme Hareketi döneminde yaşanır. (Kemalist ideologlar, bu hareketi kasten *Şeyh Said İsyanı* olarak sunarken; dönemin Kürt aydınları bu hareketi "*1925 Kürt İhtilali*" olarak nitelendirmektedirler.) Bu Kürt isyanını bastırmak için başvuru güçlerden biri, daha bir yıl önce lağvedilen Aşiret Süvari Alayları'nın kalıntısı konumundaki *Mahalli Milis Kuvvetleri* olur...

1925'te gizlice hazırlanıp yürürlüğe konulan *Şark İslahat Planı* ile askere havale edilen Kürt sorunu yakın tarihlere kadar çözülemediği için; 1980'li yıllardaki PKK Hareketi'nden sonra yine "Müslüman Kürt" unsuruna başvurulurak, 100 bine yakın kişiden oluşan *Koruculuk Sistemi* oluşturulur... Çıkamaz yol olduğu önceden belli olan bu sonuncu Kürt politikasında da, onbinlerce insan hayatını kaybederken; salt 12 Mart cuntasından bu yana binlerce Kürt, faili meçhul (gerçekte belli) cinayetlere kurban gider...

Sonuç...

Tüm anlatılanlar da gösteriyor ki; Kürtler, Müslüman olmaktan kaynaklanan bir baskıya maruz kalmadıkları gibi, "Müslümanlık" sürekli olarak onların yurtsever ve milliyetçi istemlerini bastırmak için bir araç olarak kullanılıyor... Bunun son ve kötü örneklerinden biri de, Kürtlerin "*Hizbu'l-Kontra*" olarak nitelendirdikleri *Hizbullah* hareketiydi... Dolayısıyla, somut bir ulusal sorun olan Kürt sorununun, Müslümanlıkla çözülmesi söz konusu olamaz.

Sorun, ancak Kürt halkının ulusal-demokratik hak talepleri gözetilerek, banş ve diyalog içinde çözülebilir...

Din, ulusal soruna çözüm olabilir mi?

AHMET YAŞAROĞLU

Son zamanlarda Kürt sorununa, AKP Hükümeti'nin din yoluyla bir "çözüm" bulacağı gibi bir kanı yaygınlaştırılmaya çalışılıyor. Daha şimdiden, "Kürt-İslam sentezi" türünden tahliller yapılmaya başlandı. Hatta AKP ve Fethullah Gülen taraftarlarının ve Barzani'nin nakşibendiliği, Irak Kürdistanı'nı da kapsayacak biçimde "Nakşi kardeşliği" gibi yorumların yapılmasına da yol açtı. Kuşkusuz, Kürt sorununda dinin ve din kaynaklı örgütlenmelerin devreye sokulmasının ilk örneği bu tartışmalar değildir. PKK'ye karşı bir cinayet şebekesi olarak Hizbullah'ın örgütlenmesi ve kullanılması hatırlardadır.

Tartışılan sorunun anlaşılması için "İslami" referanslı iki düşüncüyü aktarmak ve sonra da sorun üzerine tartışmak istiyoruz.

İslami bir internet sitesi Kürt sorununa "ümme çözümümü" istemekte ve Başbakan'ı şöyle eleştirmektedir: "Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Erdoğan yaptığı açıklamada şu sözleri sarfetti: 'Kürt sorunu ve pek çok sorun, demokratikleşme, Cumhuriyet prensipleri ve anayasal çerçeve içinde çözülebilir.' (11/08/2005 Radikal gazetesi) (...) Basiret sahibi olmayan bir başbakanından da ancak bu gibi zehirli sözler beklenebilirdi. Çünkü bunların meseleye yaklaşımı İslami olmadığı gibi, ümmetin çıkanna yönelik çözümler de değildir. Evet, ümmeti saflara bölen, aralarına Kürt, Türk, Arap tohumlarını ekerek onları sınıflara ayıran bu devlet ve uyguladığı sistemdir." (İslamdevleti.org)

Burada sorun İslami yaklaşıma göre olanca açıklığı ile konulmuş ve "çözülmüştür"! Uluslar yapay oluşumlardır ve ümmetin birliğini parçalamış, İslamın çıkarlarına aykırı bir durum ortaya çıkmıştır, bu "çözüm" ise Kürt sorununa İslami çözümün sınırlarını açık seçik göstermektedir. Aşağıda yapacağımız ikinci alıntı ise Yeni Şafak gazetesindedir. Murat Aksoy imzalı yazı AKP'ye yol göstermekte, sorun daha "modern" tarzda ele alınmaktadır:

"Vatandaşlık, Cumhuriyet ile tanımlanmış ve yeterince kapsayıcı olamamıştır. İki kültürel kodun etkileşimiyle yaratılan bu vatandaşlık tanımı, (...) Bu kimlik, iki temel öğeyi içermiştir. Bir öğesi Osmanlı'nın geri kalmasına yol açtığı varsayımına dayanan, bu yüzden İslami görünülüğü dışlayan ve laik bireyi hedef alan "laik"liktir. İkincisi ise yine Osmanlı'nın dayandığı millet sisteminde pratiğini bulan çok kültürlü yapının homojenize edilmesi esasına dayanmış ve bu da 1900'lerin başından bu yana güçlü bir ideolojik hegemonya ve pratiğe dayanan "Türk'lüktür. Vatandaşlığın "Türk/laik"

vurgusu, bunun dışında kalan kültürel ve kimliksel farklılıkların özel alana ait zenginlikler olarak kabulü ve kamusal alanda yok sayılması hem İslami hassasiyetleri hem de etnik olarak Kürt kültürel kimliğini dışlamıştır. Bu dışlamanın kamusal alana özgü olması hali, kamusal alanın siyasetin alanı olarak çizildiği oranda siyaseten de dışlamayı getirmiştir. Evet bu dönemde sıkça söylenildiği gibi bu kültürel kimliklere ait kişiler kamusal alanda/siyasette var olmuş ama bu var olma kendi kimlikleri ile değil Türk/laik kimlikleri ile olmuştur."

Burada bazı doğrular olmakla birlikte "Türk/laik" dayatma, "kamusal alandan dışlanma vb." şeklinde ifade edilen sorun, temelde "etnik ve kültürel" boyutuyla ele alınmış, İslamiyetin bu konudaki "birleştiriciliğinden" yararlanılmadığına dikkat çekilmiştir. Şimdi temelinde bu düşüncelerin olduğu "çözüm" önerilerine daha yakından bakabiliriz.

Aynı din, farklı uluslaşma

Öncelikle yanıtlanması gereken soru şudur; Kürt sorunu söz konusu olduğunda, bazı kesimler açısından din neden ağırlıklı bir yer tutuyor ve bu sorunun "yatıştırılmasının" aracı olarak görülüyor? Bu soruya bölgede dini duyguların ve dinsel örgütlenmelerin yaygınlığı ve bu tür dini etkilerin feodal, yan-feodal yapıdan besleniyor olması gibi genel bir yanıt verilebilir. Ancak durumun böyle olması, dinin Kürt sorununun çözümünde etkin bir araç olarak kullanılabileceği sonucunu değil, bilakis, sorunun daha geniş bir çerçevede ele alınmasını zorunlu kılar.

Basit ve temel bir doğrudur; ulusal sorunlar dinden değil, ulusal baskıdan kaynaklanır. Eğer bir ulus, uluslaşma sürecine geç girmiş ve bu arada egemen olan başka bir ulusun baskısı altındaysa, orada bir ulusal sorun vardır ve bu sorun ancak ulusal hak eşitliği temelinde çözülebilir. Tarihte pek çok örnekte görüldüğü gibi, aynı dinden olmak ulusal baskının varlığına engel değildir. Örneğin devrim öncesi Çarlık Rusyası'nın bir uluslar hapishanesi olduğu çok iyi bilinir. Yine çok iyi bilinir ki, Ruslar, Polonyalılar, Gürcüler, Ermeniler, Finliler vb. uluslar da aynı dine –aynı mezhebe olmasa da– mensupturlar. Ulusal baskı altında tutulan Müslüman halklar da olmakla birlikte, onların baskı altında olmasının asıl nedeni Müslümanlıktan değil, farklı ulusal topluluklardan olmalıdır. Din farkı ikincil bir rol oynar. Keza İngilizlerle İrlandalılar da farklı dinlerden

değillerdir. İspanyollar ve Baskılar arasında da benzer durum vardır vb...

Dinin ulusal baskıda ve bu sorunun çözümünde dik-kate değer bir rol oynayamayacağı gerçeği, aynı dine ve hatta aynı topluluklara mensup insanların farklı devletler olarak örgütlenmeleri gerçeği ile tersinden de kanıtlanmaktadır. Pek çok örnekte görüldüğü gibi, sadece din değil, birbirlerinin benzeri topluluklar da ayrı devletler olarak örgütlenebilirler. Örneğin Araplar, hem aynı dine, hem de tarihsel olarak aynı ulusa mensup olmalarına rağmen ayrı devletler halindedirler. Bunun nedeni, başlangıç-taki emperyalist müdahale olarak açıklanabilir ancak zamanla artık farklı şekillenmeler ortaya çıkmakta, örneğin birleşebilecek topluluklar bile –geçmişte Mısır-Libya başarısız birleşme örneğinde olduğu gibi– birleşmemektedir. Çünkü artık farklı uluslaşma süreçleri harekete geçmiş ve bir ulusu meydana getiren etkenler farklı topraklarda ve devletlerde farklı yönlerden ilerlemeye başlamıştır. Yine, Filistin sorunu karşısında Arap gericiliğinin tutumu da bir başka örnektir.

Demek ki, aynı dine, hatta aynı topluluğa mensup olmak, ulus ve ulusal sorunlarda çözücü bir rol oynamamakta, aynı ulusal şekillenmeler kendi yolunu arama ve bulma sürecine girmektedirler. Ulusun yükselen kapitalizme özgü bir tarihsel oluşum olduğunu hatırlarsak, bu durumun nedenlerini de anlamış oluruz.

Peki ama ulus nedir, nasıl tanımlanabilir? Ulusun bilimsel olarak kabul edilmiş tanımı şudur, *?Ulus, tarihsel olarak oluşmuş, kararlı bir dil, toprak, iktisadi yaşam ve kendini kültür ortaklığında dile getiren ruhsal biçimlenme birliğidir.*" Dikkat edilirse burada "din birliği" yoktur. Örneğin tek başına modern Amerikan ulusunun farklı dinlerden, hatta dillerden oluştuğu gerçeği bile yukarıdaki tanımın doğruluğunun kanıtıdır.

'Din kardeşliği'; çözümsüzlüğün diğer adı

Bugün Türkiye'deki Kürt sorunu da kendine özgü özellikleri olan, çözümü de ancak bu özellikler dikkate alınarak bulunabilecek bir sorundur. Bunun için bazı tarihsel ve toplumsal özellikleri hatırlatmak gerekiyor.

İlk olarak; iki farklı ulus gerçeği bulunmaktadır. Kürtler, Türklerden farklı bir uluslaşma süreci yaşamaktadır. Özellikle Cumhuriyet sonrasında doruk noktasına ulaşmış olan Kürtler üzerindeki ulusal baskı ve asimilasyonist baskılar sonuç vermemiştir. Aynı zamanda, –egemen ulus halinde– Türk ulusunun da şekillendiği bu dönemde, Kürtler de aynı bir ulusal şekillenme süreci yaşamışlardır. Cumhuriyet artık iki ayrı ulus gerçeği ile karşı karşıyadır. Dikkate alınması ve hatırdaki tutulması gereken ilk gerçek budur.

İkinci olarak; Türklerin ulusal olarak egemen olmaları ve devlet tekeli ellerine geçmeleri, Kürtler üzerinde ulusal baskı uygulamalarını, ezilen ulusun her alanda –toplumsal, sosyal, siyasi– hak eşitsizliğine uğramasını da beraberinde getirmiştir. Bu hak eşitsizliğinin en çarpıcı biçimde görüldüğü alan dildir ve ezilen ulus kendi ana dilinde eğitim yapamadığı gibi, bu dil kamu alanında da kullanımdan men edilmiştir. Eşitsizliğin en çarpıcı olarak görüldüğü ikinci alan politik alandır ve Kürtler, Kürt olarak politik alandan dışlanmışlardır.

Üçüncü olarak; ki bu, konumuzla doğrudan ilgilidir, Cumhuriyet sonrasında ortaya çıkan Kürt ayaklanmalarında din önemli ve ulusu birleştirici bir rol oynamıştır. Toplumsal gelişmenin geri olduğu topluluklarda sosyal, siyasal hatta ulusal hak taleplerinin dinin birleştiriciliğinde hareket etmesi oldukça doğaldır da. Burada dikkatle altı çizilmesi gereken nokta, bu ayaklanmaların dini ayaklanmalar olmadığı, bazı sol ve Kemalist çevrelerin onları damgaladığı gibi "irtica" olarak nitelenemeyecek olmalarıdır. Çünkü din birleştirici bir rol oynamış, ama dini talepleri öne –istisnai durumlar bu genel çerçeveyi bozmamaktadır– çıkarmamıştır. Buna rağmen devlet yanlısı demagoji "*irtica kalkışma*" üzerinden yürütülmüştür.

Bugün de AKP, dini politik amaçları için kullanmakta –bu bakımdan geçmişe eleştirmekte–, ama Kürtlerin ulusal hak eşitliği ve demokrasi taleplerinin karşısında, egemen statükoyu sıkı sıkıya savunmaktadır. Bu durumda, "*din kardeşi değil miyiz, ulusal kimlik istemenin ne âlemi var?..*" vb. eleştiri ve hatırlatmalar, ulusal sorun gerçeği karşısında tuz buz olmaktadır. Yani Kemalizmin dini eze-rek ulusal baskıyı sürdürmek istemesine karşın, AKP ek-seni, dini kullanarak ulusal baskıyı sürdürmenin hesaplan-nı yapmakta, Kemalizmi bu noktadan eleştirmekte, dini "birleştirici" bir etken olarak kullanmanın hesaplarını yapmakta, dinin etkisini kullanabildiği kadar kullanmak istemektedir. Sadece anadilde eğitim gibi temel bir konuda AKP'nin tutumunu dikkate alsak bile, "din kardeşliği" çö-zümünün çözümsüzlüğünü açık seçik görebiliriz.

Laikçilerin ümmetçiliği!

Kürt halk kitleleri içerisinde din hâlâ önemli bir etken-dir ve özellikle AKP Hükümeti dinin uyuşturucu etkisini sonuna kadar kullanmak istemektedir. Ama bu politikanın hayat bulması ve tayin edici bir rol oynaması olanaklı değildir. Örneğin son seçimlerde, Kürt sorununa bir "çö-züm" bulabileceği beklentisiyle AKP'ye oy veren kitlelerin ulusal taleplerinden vazgeçtiklerine yönelik bir belirti yok-tur. Bu durum, ancak AKP'ye oy veren Kürtlerin birlikte yaşamaktan yana bir çözüm –bu DTP politikalarına oy verenlerin ayrılmak istediği anlamında yorumlanmamalı-dir, kaldı ki bu sorunda ulusun kendisinin özgür iradesiy-

le karar vermesi gerekir— istedikleri şekilde yorumlanabilir. Yani kitlelerin bir bölümü dinlerine sahip çıkarken, ulusal taleplerinden feragat etmemişler, ama bu soruna AKP'nin bir çözüm bulabileceği yanılgısına kapılmışlardır.

AKP'nin ulusal sorunu din yoluyla bir "çözüm" kavuşturabileceği umudu, işbirlikçi egemen sınıfları —bazı Kemalist çevreler de dahil— da heyecanlandırmaktadır. Ülkenin batısında laiklik üzerine fırtınalar koparanlar, sorun Kürt sorunu ve Kürt illeri olduğunda sadece sessiz kalmamakta, bu gelişmeyi desteklemektedirler. AKP, onlar için, Kürtleri yeniden devlete ve düzene bağlamanın güçlü bir aracıdır ve bu araç desteklenmelidir. Burada bir çelişki yoktur. "egemen olma ve yönetme", "devletin bekasını" koruma mantığı, egemen mantıktır. Batıda kitleleri laikler ve dinciler şeklinde bölerek gerçekleşirken, Kürt bölgesinde din yoluyla teslim alıp "birleştirerek" egemenliğini korumak istemektedir. Bu egemenliğin, devlet ve kurumları yoluyla geleneksel baskıyı dışlamadığı, ama top-

lumsal bir rızayı da harekete geçirmeyi hedeflediği ayrıca vurgulanmalıdır.

Sorunun elbette "etnik ve kültürel" bir yanı bulunmaktadır. Ancak Kürt sorunu temelde bir ulusal sorundur ve çözümünü ancak siyasal hak eşitliğinde bulabilir. Bunun anlamı Kürtlerin farklı bir ulus olarak, kendi geleceklerini kendilerinin özgürce tayin edebilme hakkına kavuşmalarıdır. Bu hakkın özü ise ayrı devlet kurma hakkıdır. Kuşkusuz ulus bu hakkını demokrasi temelinde kurulmuş yeni bir cumhuriyet içerisinde eşit bir birlikten yana da kullanabilir. Ama sorunu dini öğelerle sulandırmak, politik hak eşitsizliğini farklı biçimler altında devam ettirmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle Kürt sorununda "dini çözüm" nasıl ifade edilirse edilsin Kürtleri "ümmetleştirmek", —yani geriye götürerek— ayrı ulus oldukları gerçeğini inkâr eden bir "çözümdür" ve bugünün modern dünyasında bu tür "çözümlere" yer bulunmamaktadır.

Dosya-ek

Kuşatmadaki Diyarbakır

ELİF GÖRGÜ

"Güneydoğu'nun İmajında Medyanın Rolü" panelindeyiz. Kürt sorununa dair izleyicilerin görüşlerini açıkladıkları son dakikalar... Dicle-Fırat Diyalog Grubu adına konuştuğunu söyleyen bir Diyarbakırlı, "AKP dini konulara ağırlık veriyor ama Kürt sorununa duyarlı. DTP ise Kürt sorununa duyarlı ama dinimize duyarlı..." diyor.

Bu cümleler 22 Temmuz sonrası bölgede artan AKP oylarının ardından yapılan tartışmaların özeti gibi. Bölge halkı, 1980 darbesinin ardından özellikle Doğu ve Güneydoğu'da teşvik edilen dini örgütlenmelerin acısını '90'lı yıllardaki Hizbullah katliamlarıyla çekti. Son dönemlerde ise tarikat ve cemaat örgütlenmesinin önündeki engellerin kaldırılmasıyla birlikte, bölge halkı inançları ve demokratik talepleri arasında bir seçim yapmak zorundaymış havası yaratılmaya çalışılıyor.

Gazeteler ve dergiler, Meclis'e girmesiyle sesleri daha çok duyulan DTP'li milletvekillerine karşı dini örgütlenmelerin halkı "terörizmden uzaklaştırdığı" iddialarını sayfa sayfa tartışmaya açıyor. Halkın, 25 yıllık çatışmaların derinleştirdiği yoksulluğunu fırsat bilenler, "eğitim, gıda ve kömür yardımı"ni, demokratik taleplere alternatif olarak sunuyorlar.

Burada, görmezden gelinemeyecek kadar örgütlü fa-

aliyet yürüten İslami demek ve kurumların Diyarbakır'daki durumunu özetlemek istiyoruz.

Dernek enflasyonu

Diyarbakır, tüm bu gelişmeleri izleyebilmek açısından önemli bir merkez. Kentin yoksul mahallelerinde onlarca dernek; bu demeklerin kurdukları okuma evleri ve aşevlerini görmemek mümkün değil. Sadece Sur Belediyesi sınırları içinde 80 ile 120 arasında demek bulunduğu ileri sürülüyor. Toplum-Der, Şefkat-Der, Seher-Der, Hira Demeği, Sultan Şeyhmus Demeği, İkra, İhya, Ay-Der, Kardeş-Der, Anadolu Gençlik Demeği, Has-Der, Hayır Kapısı, Şarkiyat-Der, DİSAV, İslam Demeği, İrşad-Der, Seher-Der gibi ilk göze çarpanlarla birlikte listeyi uzatmak mümkün. Bir de AKP'nin kendi demeği Gönül Köprüsü var. AKP Diyarbakır Milletvekili Abdurrahman Kurt, Meclis'e girmeden önce bu demeğin başkanlığını yapıyordu.

Dikkati çeken iki önemli yapıdan biri ise Fethullah Gülen cemaatinin eğitim ve son zamanlarda da büyük gıda yardımları ile yapmaya çalıştığı ataklar... Kamu kurumlarındaki kadrolaşması uzun yıllara dayanan cemaat, en son Kimse Yok mu Demeği aracılığıyla Kurban Bayramı'nda

yaptıkları gıda yardımı ile gündeme geldi. Hemen önce-
sinde Gülen, açık açık çağrı yapmış ve, "halkın terörden
uzaklaşması için kardeşlik köprüsü" kurulmasından bahset-
mişti. Buna uygun olarak cemaate yakın işadamlarının kur-
duğu TUSKON (Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfe-
derasyonu) üyeleri, bayram boyunca bölgede kalmışlardı.
3 Ocak'ta 6 kişinin yaşamını yitirdiği saldırıdan sonra da
bu kez 600 işadamı yeniden gelerek bir kez daha ellerin-
de gıda paketleri ile kentin yoksul sokaklarında dolaştılar.

Cemaatlerin eğitim alanına ve özellikle de ilköğretim
öğrencilerine yönelik projeleri yoğun. Sadece bir demeğin,
adı "okuma salonu" olan ve her birine 300-500 öğrencinin
gittiği ücretsiz 17 dershane kurduğu belirtiliyor. Ayrıntıların
dosyamızın ilerleyen günlerinde bulacağınız bu ücretsiz
kurslarda onlarca öğretmen para almadan çalışıyor.

Bölgeyi iyi tanıyan bir gazeteci, "en tehlikeli" olarak,
50 yıl sonrasına yatırım yaptığını düşündüğü Fethullah
Gülen cemaatini gördüğünü söylüyor: "En faal çalışanlar
Fethullahçılar. Özellikle eğitim alanında güçlüler. Öğrencileri
10-12 yaşından itibaren yetiştirmeye başlarlar. Bir daire ki-
ralarlar, orada 10-15 öğrenci kalır. Hem eğitimlerini görür-
ler hem namazlarını kırlarlar..."

Hizbullah'ın siyasallaşması

1990'ların kanlı örgütü ile ilgili ise zamanın MIT Müs-
teşan Teoman Koman'ın sözü hâlâ akıllarda: "Hangi Hiz-
bullah'tan bahsediyorsunuz? İran'daki Hizbullah'tan mı,
PKK'nin baskınlarına karşı kendilerini koruyan, dini inançları
kuşvetli vatandaşlardan mı?"

Devletin açık desteğinin itirafı olan bu sözlerin üzerin-
den geçen zamanda, PKK karşısındaki görevlerini "ta-
mamlayan" Hizbullah, 17 Ocak 2000'de liderleri Hüseyin
Velioglu'nun öldürülmesiyle bölgede de dağılma sürecine
girmişti. Ancak 2003 yılında AKP Hükümeti'nin ilk icraatlan-
ından "Topluma Kazandırma Yasası" ile serbest kalanlar yine
onlar oldu. Bugün ise Hizbullah davasının avukatı ve
hakkında örgüt üyeliğinden 6 yıl 3 ay cezası bulunan İshak
Sağlam'ın başkanlığında "yasal" bir demekle bölgede yine
faaliyete geçtiler. *Mustazafıarla Dayanışma Demeği* (Musta-
zaf-Der) ve benzeri küçük demeklerin etkisi ise 2006'da
Danimarka'da ortaya çıkan Hz. Muhammed karikatürü kri-
zinde, onbinlerce kişiyi Diyarbakır'daki İstasyon Caddesi'ne
toplama ile görüldü. Demeğin ilk başkanı İshak Sağlam,
miting için, "Diyarbakır'ın gerçek görüntüsü bu" demişti.

17 ilde şube açacak kadar büyüeyebilen demek Hiz-
bullah propagandası yapmamaya özen gösteriyor. İshak
Sağlam bir söyleşisinde, "hiçbir siyasi örgütle ilişkilerinin ol-
madığını, amaçlarının zenginlerle fakirler arasında köprü ol-
mak, okuma salonları açarak eğitimi artırmak, toplumsal
tepkiyi geliştirebilmek için rehberlik yapmak" olduğunu ile-
ri sürmüştü. Sağlam bir süre sonra görevi bıraktı.

Geçtiğimiz aylarda Konya ve Diyarbakır şube başkan-

ları tutuklandıktan sonra, kapılarını ilk defa gazetecilere
açan demeğin basın toplantısına giden gazetecilerin der-
nek binasına girerken yaşadıkları endişe görülmeye de-
ğeri. Örneğin içeri girmeden önce demek tabelasının
fotoğrafını çekmek istediğimizde bir iki genç muhabir ar-
kadamızın, "Aman şimdi çekmeyin bir sorun çıkar, toplan-
tı bittiğinde kalabalık olarak çekeriz daha iyi olur" deme-
leri geçmişin izlerinin ne kadar taze olduğunu hatırlattı.

2004 yılında kurulan demeğin şimdiden 17 şubesi ve
19 da temsilciliği bulunuyor. Tabii ki bunların çoğu Doğu
ve Güneydoğu'da.

Kendi verilerine göre, yardım almak için demeğe yak-
laşık 20 bin başvuru oldu. 2006 yılında Hz. Muhammed
ile ilgili 100 bin, 2007'de ise 230 bin ücretsiz kitap dağı-
tıldı. Öğrencilere matematik, Türkçe ve bilgisayar kursu
gibi eğitimler veren demeğin Diyarbakır'daki 6 temsilcili-
ği Muradiye, Huzurevleri, Şehitlik, İskenderpaşa, Cevatpa-
şa, Fatihpaşa gibi en yoksul mahallelerde yoğunlaşıyor.

İstikamet, DTP'nin güçlü olduğu yerler!

Mustazaf-Der'in toplantılarına katıldığını söyleyen bir
Diyarbakırlı şunları aktarıyor: "Mustazaf-Der, en çok bilinen-
dir ama bunun dışında da onlarca demek var. Bağlar ve Sur
bölgesinde çok var. Şu an mesela Sur'da 15-20'ye yakın aşevi
var bildiğim. Haftanın belli günleri kadınlar ayrı erkekler ayrı, ya
demekte ya da yakın bir evde, kahvede toplanılıyor. Biz Hiz-
bullahız demiyorlar zaten. İyilikten, günahattan bahsettiler. Kap-
kaçın kötü olduğunu, hap kullanmanın kötü olduğunu, fuhuş
yapmanın kötü olduğunu anlattılar. İnsanların hoşuna gidecek
şeyler yani... Açtıkları sağlık kurumları da var. Hatta yeşil kart
veriyorlar. Borcu olanın kişisel borcunu kapatıyorlar ya da ala-
caklarıyla görüşüp borcu azaltıyorlar. DTP'nin güçlü olduğu yerle-
re gidiyorlar. 'Sadece cemaatiz' diyorlar. Ama böyle şeyleri tek
Hizbullah yapıyor demek doğru değil, diğer cemaatler de ya-
pıyorlar. Nurcular, Süleymanlılar, Nakşiler, Fethullahçılar..."

AKP'nin iktidara geldiği günden bu yana çıkarttığı ya-
salar da dini örgütlenmelere yarıyor. Hizbullah davası tu-
tuklularının çoğu, Ağustos 2003 yılında PKK için çıkartıldı-
ğı ileri sürülen 4959 sayılı *Topluma Kazandırma Yasa-
sı*'ndan yararlanarak dışarı çıktı. Hükümet, bir soru öner-
gesine verdiği yanıtta, 1654'ü cezaevi içinden, 1258'i de
cezaevi dışından olmak üzere toplam 2 bin 912 kişinin
yasadan yararlandığını açıkladı. Bunların çoğu Hizbullah ve
diğer dini örgütlerden.

Yine 2004 yılındaki bir başka AKP marifeti olan Özel
Öğrenci Yurtları Yönetmeliği'nde yapılan değişiklik, 'tari-
kat yurtlarına özgürlük' tartışması yaratmıştı. Eski yönet-
melikte kapatma gerekçeleri arasında bulunan; "dini veya
dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ede-
rek faaliyette bulunmak" gibi eylemler kapatma gerekçesi
olmaktan çıkarıldı. Bölgedeki özel yurtlar da böyle tarikat
ve cemaatlerin hizmetine açılmış oldu.

DERGÛŞ

YILDIZ ÇAKAR

I

Şev niv sayî bû. Berfa ku rojek berê barîbû li ser axa bêxwedî, dest bi reqsê kiribû. Sobeya êzîngan hêdi hêdi sar dibû. Bayekî qerisî li dora xênî diçû û dihat. Hîv ketibû zikê pelekên ewrên spî. Stêrkan xwe veşartibûn. Roj ev çend hefte bû ku ji asoyên vî welatî xeyidî bû. Baran û berf wekî evîndarên hev li dû hev bûn.

Cara dawî bû, ji maleke bédeng dengê jinek dihat. Ev deng dengê jineke ducanîbû. Ne sebra jinikê mabû ne ji şitlê ku di nav zikê wê de. Her du jî wekî ku ji xwe aciz bin li hev geriyabûn.

Dem dema zayîne bû. Lê wekî xwezayê di vî zayîne de jî her tişt ne di riya xwe de bû. Şitlê nehme hî edî azadiya xwe dixwest. Jinika reben bi dileke tirs û êş dikir hewar. Hewara wê di nav vî bédengiyê de parçe parçe dibû. Zarok û dê wekî ku ketibin nav şerekî zor didan hev. Zarok zor dida deriyê ku ronahiyê bida çavên wî. Dayik zor dida ku ji vî êşa ku cara heştan bû hatibû serê wê, xwe jê xilas bikira. Ne derî vedibû ne jî dawiya vî êşê dihat.

Pirikên mala bédeng gelek bûn. Di nav keliyekê de hemû li cem hev kom bûn. Wekî guliskeke glover, deqên li rûyên wan dilanê digirtin. Çavên wan wekî agirên sor dibiriqîn. Destên wan ên qermiçi di nav ava şolî de diçû û dihat. Lê alikariya wan bi ser nediket. Carnan ava spî dibû sor, carnan ava sor dibû spî.

Piştî heft keçan divê lawek jî bianiya dinê. Law bi wateya xwe ya civakî wekî ku şênahiyeke darê bû. Ev çend sal bûn ku ji vî şênahiyê bêpar mabû. Her sal jî xwe re êşek anîbû dinê wekî keçên xwe. Heft êş wekî glokeke êgir di dilê wê de jan dida. Niha ev jî ya heştan e.

Di van heft car ên êş û janên zayînan de, ji devla ku keneke bextewariyê li rûyê wê xuya bikira, keser û xemgîniya wê her dubare û duqat dibû. Wekî ku qebeheteke mezin kiribe her kesî rûyê xwe jê vedi-

gerand. Enideqên vî gundî jî her carê ku dibûn pirik bi dengê şikestî mizgîniyê dida mîrê wê ku her carê dibû bavê keçêke din! Miraqên bêaremi li rûyê wan xuya dikir. Ava spî rengê xwe bi temamî guhêrandibû, sor bûbû. Her der, ling, dest, lihêf... Sor bûbû ava di stîlan de... û asîman jî sor bûbû?

Lê hemû surîşt li dijberî vî yekê bû. Wekî ku bibêjin na! Na! Bila ev zayîn pêk neyê û bila ev şitil çavên xwe li vî cihanê venêke. Lê Rûhsîna bêyom li gorî navnîşana destê xwe jî zû ve berê xwe dabû vî malê.

...

Çavên jinika belengaz wekî deriyê mizgeftê vebûbû. Hêstirên çavên wê wekî çemê Firadê diherikî. Dev li tilikên xwe dikir, ji her tilikên wê xwîn dihat. Porê wê bi xwêdana canê wê ve zeliqîbû. Jana di her pênc deqîqeyan de dihat giyana wê dikir nav xwe û difetisand. Rûhsîna laş sar, xwe dabû quncika malê. Wekî temaşewanekî rûken çepikan lédixist. Şitil, edî aciz bûbû. Pirikên derdor jî... Edî ber destê sibê bû. Rûhsin her du destên xwe li ser laşê sar digerland. Pirikên enideq, bi eynikên destê xwe ve li ber deriyê mizgeftê rawestiyabûn. Berê bédengiyêke sar li rûyên

qermiçi ket. Paşê ji bo êş û janneke bédawî qirînekî xurt hat. Zarokek digiriya. Giriyeke jî bo azadiyê... Tirêjen rojê bi beyaniya xwe ve dihat û diket bîbikên çavên wî. Bi dengê vî zarokî re, bi devla baranê herî dibariya. Belê vî carê zarokekî lawîn bû! Şitil şênahiya xwe dabû. Xwezayê vî carê ya xwe kiribû. Rûhsin li ber derî mitbûbû û tûrika wî tijî bû. Bi ken û bextewarî li çavên vî zarokî nihêrt. Lê zarok hîn digiriya.

Destên qermiçi dor bi dor pêçeka vî zarokî dikirin hembêza xwe. Yek ji wan berê xwe dabû eywanê.

- Mizgîni! Mizgîni! Xwedê Teala! Lawek da te! Lawekî xweşik!

Hemû pirikên odayê li do-

ra dergûşa ku hîn nû hatibû dinê kom bûbûn. Haya kesî ji dayika ku di nav lihêfa sar de laşê wê sar bûbû û giyana wê hilkişibû asîmanan tune bû. Her der sor bûbû, lê asîma reş. Piştî kêfxweşiya ku li dora dergûşê di nav kêliyêkî de vegeyriyabû xemgînî û bêdengiyê. Daxwaza her kesî bi cih hatibû, şahî û şenahiya ku wan dixwestin bi mirinê jînek afirandibûn.

Dengê dergûşê bi dengê pîrik û heft keçan ve kerr û lal bûbûn.

II

Bihar bû, hemû çiya, newal û zozanên vî welatî rengo rengo bû. Di berhanga sibê de dengê çivikan di şewgora şevê de dengê beqan û ajelan aramiyek avakiribû. Kî diçû û dihat di vî bihara rengîn de her kes bala xwe dida zikê Zergulê. Yek ji wan digot.

'Na na! Vê carê lawik e! Halê te ne ya keçan e.'

Yeka din:

'Na na! Tu pîvaz dixwî, ne? Ger dilê te diçe pîvaz teqez lawik e!'

Yeka din:

'Na na! Do min hevîr kir û ez çûm ser tenûrê. Min loqek hevîr avêt nav agir û hevîrê min qet neqelişî. Diyar e ku zikê te law e.'

...

Gotin gotinê bi xwe re dianî. Cil û bergên zarokên lawîn dihat amadekirin. Her kesî bawer dikir ku dê

zikê Zergulê law be. Mêrê wê yê ku her êvarê bi gundiyan re di civatê de behsa zarokên lawîn dihat kirin, hinek din meraq û bêbetatî lê zêde dibû. Divê heft lawê wî hebin û li pişt wî bin. Ên ku heft lawên wan hebin kes nikare piştê wan bide erdê. Ma ew ji ne mêr e! Divê hejmara mêran di nav mala wî de zêde be. Li ser gotinên derdorê mêrê Zergulê Hemo jî baweriya xwe dianî ku dê yê di zikê Zergulê de vê carê law be. Loma nedihîşt ku Zergulê karekî giran bike. Ew her cara ku diçû bajêr ji bo ku çavên lawê wî yê ku hîn nehatiye dinê şaş nebe, nokên bi şekir, findixên niqrandî û luqimên spî dianî ji Zergulê re. Dema tarî diket erdê Hemo destê xwe dida ser zikê Zergulê û jê re digot:

'Lawê min dê merxasekî bi nav û deng be. Karê yekem ez ê çeka xwe bigrim û em ê bi hev re biçin nêçîrê.'

Zergulê ji van gotinan gelek ditirsiya carnana xwe di nav saw û xofeke dijwar de hîs dikir û şev lê tarî û dirêj dibû. Di dilê xwe de digot, 'ku ne law be! Ez rebena Xwedê ezê çî bikim?'

Roj, hefte û mehên ku ji bo gundî û Hemo nediqediyan êdî bi dawî bûbûn. Dengê Zergulê jî odayê heta qada gund diçû. Pîrikên ku heta niha bi dehan car bûbûn pîrik dîsa ji bo mizgîniyêke bi xêr ketibûn keftelêfta bûyîna zarokê. Bi her helwestên wan ên ji xwe bawer li benda kurek bûn. Her du lingên Zergulê jî

hev dŭrxistibŭn. Li aliyekî ava germ, li aliyekî dergŭ-
şek bi morikên kesk xemilandî wekî cara dawî dihat
xemilandin. Du pîrikên sereke xwe avêtibŭn ser zikê
Zergulê û zaroka ku hin di nav malzarokê de cihê xwe
xweşkiribŭ bi tamdayînê serê zarok xuya kiribŭ. Pîri-
keke din bi her du destan serê zarok kiribŭ nav
destên xwe û li benda mizgîniyeke giranbuha bŭ.

'Wiii... bisimîla bisimîla... Xwedê Teala kêlika da-
wî lawê me bi keçekê re guherand!'

'Herhal Zergul jineke gunehkar e ku yê jorî disa
cezayek lê birî!'

Zergul çawa bi ser xwe ve hat û nehat, çavên xwe li
zarok gerand. Zarok di heman deqê de hatibŭ pêçan-
din. Zergulê kir ku bipirse ka zarok law e an keç e, pî-
rikê pîrsa wê di devê wê de girt:

'Te Q.. qelişiyêke din jî anî dinê. Arî serê te be. Ma
tu jî jin î!'

...

Hemo hîn li ber derî bŭ û ji ke-
lecanê diçŭ û dihat. Dengê jina wê
jî êdî nedihat. Sebra wî nemabŭ.
Cixareya xwe ya qaçak bi nivco avêt
erdê û berê xwe da odeyê.

'Ka... Ka? Lawê min!'

Pîrikê bi çav û dengêkî ne razî:

'Xwedê disa lawek liyaqî te ne-
dît.'

III

Zergul her cara ku diket bera-
nanîna zarokê, her cara ku pîrikên
gund lê dicivîyan û dibŭn pîrikên
zarokên wê jê re nifirek dihiştin.
Wê di anîna keçika xwe ya pêşin û
ya paşin anîbŭ bira xwe ku dema
keça wê Leyla hatibŭ dinê gelek kêfa mêrê wê hatibŭ.
Ji ber ku dê Zergul heft law bianiya dinê û digot, 'Zer-
gul bi tenê nikare xizmetê bike. Baş e ku jina min pêşî
keçek anî. Dê ew bibe kebanîya diya xwe û li birayên
xwe mêze bike.' Hîn ne zarokên lawîn hebŭ li holê û
ne jî kar û barekî giran. Lê mêrê Zergulê di destpêka
bûyîna zarokan de ew qas xwe bernedabŭ. Heta ku
hejmara keçikan li mal zêde bŭ. Hemo û jiyana Hemo
ji li vê malê zêde bŭbŭ. Her yeka ku li du hev hatibŭ
dinê û her yeka ku şîrê ya dinê heram kiribŭn hama
hama di navbera wan de neh meh hebŭ û hemŭ jî di-
şibîyan hev. Di vê jîyanê de hemŭ heman tişt jî dayi-
ka xwe dixwestin, hemŭ heman kar û hemŭ heman êş
bŭn ji bo Zergula xêrnedîtî û stûşikestî. Hejmara ku
her carê wekî kindirek li stûyê Hemo asê bibe wî hêdî
hêdî difetisand. Her cara ku zikê Zergulê li ber devê

wê bŭ, mêrê wê jî hejmara keçan carinan bi pehinan
dihat Zergulê û gotinên nema jê rê rêz dikir. Her cara
ku çav li dergŭşa bi xêliya sor dihat niximanandin diket,
Hemo nedixwest ku carek jî caran wê xêliya sor rake û
li çavên dergŭşa xwe binihêre.

Pîrikên gund ji bo ku ocaxa Hemo kor nebe, de-
riyê Hemo neyê girtin, Zergulê her rojên inê dibirin
ba şêx û meleyan. Her cara ku Zergul diçŭ cem şêx û
meleyan, dê zikê xwe li ber wan tazî bikira, li ser zikê
wê bixwenda û pûfê zikê wê bikira. Ji destê şêx û me-
leyan ava lêxwendî û lê pîfikirî vexwaran. Belê pîrik û
Zergulê êdî riya mala şêx, mele, tirb û warên pîroz
kiribŭ wekî riya kaniyê. Dema ku Zergul ji mala şêx û
meleyan derdiket bi dilrehetî berê xwe dida malê.
Hemo her hatina wê ya jî cem Şêx û meleyan qurba-
nekê serjêdikir û para mezin a goştê qurbanê dişand
mala wan şêx û meleyan. Lê dawîya
dawî Zergul heft keçikên xwe li du
hev rêz kiribŭ. Lê belê disa jî ne-
bŭbŭ xwedî lawekî. Êdî dawîya da-
wî di dilê xwe de digot, 'de Hemo
bila ji xwe re jineke din bîne!' Ma-
la bê lawîn ocaxeke kor e, deriyekî
bi mor e.

IV

Hemo, di dawîya dawî de bŭbŭ
xwedî lawek. Lê, Zergul niha bi çar
textikan jî vê mala bêdeng koç di-
kir. Heft keçikên biçûk û dergŭşekî
lawîn li ber goristaneke sar li çŭyî-
na dayika xwe temaşê dikirin. Der-
gŭşa ku di hembêza bavê xwe de
devê xwe wekî masiya ku nŭ jî nav
avê derê, devê xwe vedikir û digirt?

Devê dergŭşê li şîrekî germ a xav digeriya. Îşligê He-
mo yê qilêr ketibŭ ser zimanê dergŭşê û dergŭşê birçî
dest bi mijandinê kiribŭ. Her cara ku devê xwe vediki-
şand dest bi giriyê dikir. Hemo li Zergulê fikirî, li ber
qanûna xwezayê serî rakir. Li ber serê Zergulê rûnişt
giriyeke ziwa xwe bera dilê wî da. Li çavên lawê xwe
nihêrt. Serê xwe bera ber xwe da. Bi carekê rabŭ ser
lingan:

'Ey Yezdanê dilovan, te çima xwelî li serê min kir!'

Pîrikek enîdeq berê xwe da wî û got:

'Ne ku Yezdan xwelî li serê te kir, xwedêgiravî te bi
mêraniya xwe xweliya sar li serê xwe kir. Hooo xwelî-
sero!.'

V

... ☀

Muş Oteli'nde yurtsever konaklamalar

BEDİRHAN EPÖZDEMİR

Önce birkaç söz...

Yaşamın günlük curcunasında pek görülüp duyulmayan ama yaşam önemli kesitler sunabilen gazetelerin toplum-yaşam sayfaları bazen de insanı tarihin derinliklerine götürüyor. Anılar canlanıyor, geçmiş, bir film şeridi gibi gelip geçiyor gözlerinizin önünden... Cizre'den, Ağrı'dan, Kars'tan, Bitlis'ten, Mar-din'den, Van'dan, Diyarbakir'den... özetle ülkenin dört bir yanından, yöresel bir deyiş, tarihi bir yapı, kurum vb... insanı yıllar öncesine götürebiliyor.

Geçmiş günümüze, günümüzü geleceğe taşımak oldukça önemli. Geçmiş, genç kuşaklara aktarmak, geçmiş ile gelecek arasında köprü örmektir. Bu köprü ise aynı zamanda sıfırın altından işe koyulup sıfıra getirenler ile sıfır noktasından devralıp yola koyulanların bulunduğu bir istasyon olduğu için, tarihi bir işleve de sahiptir.

Yıllardır, Muş Oteli ile ilgili anıları derleyip yazmayı hep düşünüyordum. Ta ki birkaç yıl önce, 21 Eylül 1993 tarihli Özgür Gündem gazetesinin sayısında, Hasan Değer adlı bir kardeşimizin "Yoksullar ve tarih konaklar Muş Oteli'nde" adlı yazısını okurken, bu düşüncem daha da pekişti. Sevgili Hasan'ın bir makale boyutundaki yazısı, beni oldukça duygulandırmıştı. O dönem sevgili Hasan Değer kardeşimize katkı olsun ve bazı yanlışları düzeltmek için "Muş Oteli'nde Yurtseverlik de Konaklandı" başlığıyla bir yazı da göndermişim...

Geçenlerde arşivimi karıştırırken adı geçen yazı gözümde ilişti. Bir kez daha gittim o yıllara. Gözlerimde canlandı o çileli ama bir o kadar da onurlu yıllar. Muş Oteli yazılmalı, Diyarbakir

mutlaka yazılmalı dedim... Hiçbir kişisel ihtirasa kapılmadan bilebildiğim kadarıyla tanık olduklarımı, yaşadıklarımı yazacağım dedim. Bu, yaşamının belki de en önemli dönemine Muş Oteli anılarının damgasını vurduğu birisi için önemli. Dilerim ki yadsınmaz...

Ne gördünse onu anlat

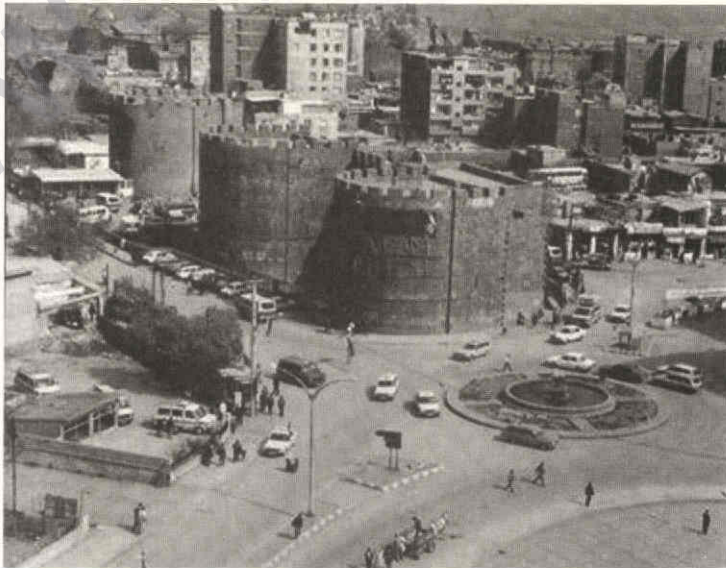
Kürt ulusal demokratik mücadelesinde iz bırakan bir mekân olduğu için, Muş Oteli'nin, en azından o dönemi yaşayanların hafızasında kolay kolay silinmesi mümkün değildir. İnanıyorum ki benim gibi Muş Oteli'nde anıları olan kişiler de aynı düşüncededirler...

Ve Diyarbakir, acılarımızın, sevdalarımızın, ilk göz ağrılarımızın ve gözyaşlarımızın

pınarı olduğu, en az bizim kadar acılı, en az bizim kadar sevdalı tutsak kent. Onun için mutlaka yazılmalı. Yazılıyor zaten, daha da yazılacak. Çünkü şu veya bu nedenle Diyarbakir'in hepimizden alacağı var...

Bu yazı bir başlangıç... İçeriğinde belli ipuçları olacak. İpuçları, ileride açıklımlarını da getirebilecek. Bu açıklımlar bize bazen acıları, bazen de coşkuları yaşatacak. Ve en önemlisi de belki bizi zaman zaman tarihimizin bir kesiti ile tanıştırmayı, yüzleştirecek.

50'li-60'lı yılları yaşayanlar, hele hele yürekleri yurtseverlik ateşi ile tutuşanlar, yoksulların ve tarihin konaklaması yanında, asıl yurtseverlik vadisinde bıraktığı iz ile de tanılar Muş Oteli'ni. Tarihimizin bir kesitine tanıklık yaptı orası. İsimlerini belki bazılarımızın duymadığı, bazılarımızın ise kitaplarda oku-

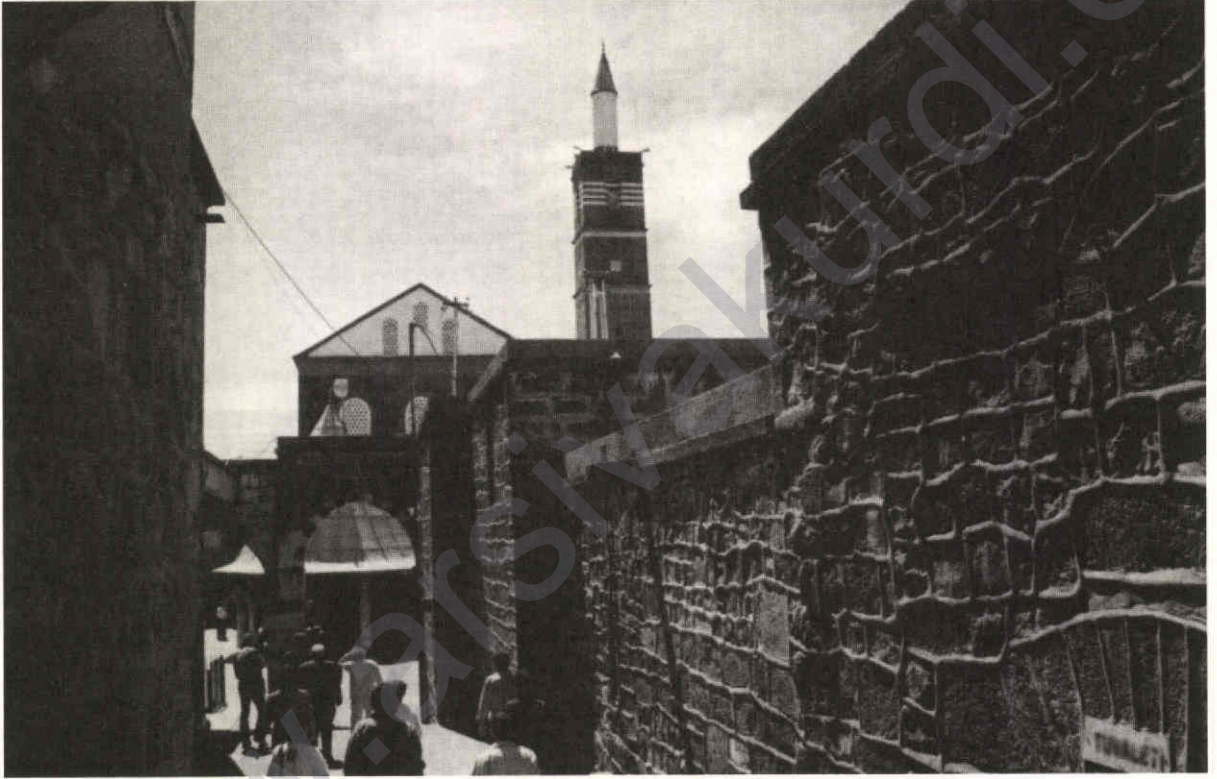
duđu, ulusal kavgada yalnız iz değil bugün bile özlerini hissettiğimiz ve de özlediğimiz, yurtseverliği bir yaşam tarzı olarak sečen, nice saygın kişileri misafir etti. Kürt tarihinde ilklere imza attı, Muř Oteli. Nice olaylar yaşadı...

Belirtmek gerekir ki, Dođu Palas da Muř Oteli'yle birlikte Diyarbekir'de iz bırakan iki mekândan biriydi. Kuřkusuz ki Muř Oteli ve Dođu Palas anılırken, iki otelin saygın emektarları şefik İssı ve Mela A. Baki'nin isimleri en başköşeye yazılacaktır. Çünkü o yıllarda ateşten bir gömlek olan Kürt yurtseverliğini sečenlerin çektiği acıları en çok o acılardan nasibini alanlar bilir. Belaları kucaklamanın ne menem bir

Kavasi Sağır sokağındadır. Arka tarafında tarihi "Kismet Han" vardır. Yıllar sonra Temmuz 2007'de Kavasi Sağır sokağını ve şimdi artık otel olmayan binayı ziyaret ettim. Acılarım depreşti, Anılar, acısıyla, tatlısıyla birbirini kovaladılar...

Bir isimsiz yurtsever, Hacı Veli

Hiç kuşkusuz, Muş Oteli deyince elbette ki ilk önce Diyarbekir halkının ve yurtseverlerin Hacı Veli olarak yakından tanıdığı, aslen Bitlis ilinin, Mutki ilçesine bağlı Xwéd bucağı hanedanlarından olan Veli Acar'ı anmamak mümkün değil. Hacı Veli, zengin ve ateşli bir yurtseverdi. Hacı Veli'nin "Azadi Partisi"

şey olduğunu en iyi onlar bilirler. Ve bu iki saygın kişinin, o ateşten gömleği giyenlere karşı gösterdikleri kadirşinaslık asla unutulmamalıdır. Maalesef ikisi de şimdi hayatta değiller. Onları minnet ve sayđı ile anıyorum.

Muş Oteli'nin isim ortaklarından Veli Acar'ın, Muş Oteli ile ortaklığı 50'li yılların sonunda son bulur. Veli Acar ve Epözdemir kardeşler (Fethullah, Ali, M. Can) tarafından ortaklaşa açılan Muş Oteli, bu tarihten 1971 yılına dek Epözdemir'ler tarafından işletilmiştir.

Tarihi binanın sahibi Diyarbekir eşrafından Mehmet Akalın'dır. Mehmet Akalın, olduğu zengin, tanınmış bir insandı. Bina otel olarak icar edilmiştir.

üyesi olduğu söylenirdi. şeş Seid ve hareketini anlatırken olduğu duygulanıyor ve de herkesin Azadi Partisi'ne ve onun mücadeleci önderlerine sayđı duymasını bekliyordu.

Veli Acar, iri yarı yapısıyla, fötr şapkası, bastonu ve oturup kalkmasıyla güven vericiydi. Kendinden emin, mağrur ve gururluydu. Kibirli değildi. Kimseyi hor görmüyordu. Bu nedenle de çevresinin sempati ve sayđısını kazanmıştı.

Okuma yazması pek olmayan bu ateşli yurtsever, tıpkı bir ajans gibiydi. Kürtlerle, Barzani hareketi ile ilgili herhangi bir haber mi çıktı, soluğu Dört Yol'daki gazete bayisinde alıyordu. Haberin çıktığı gazeteden

bazen 15-20 tane alır, karşılaştığı her bir tanıdığına birer tane verirdi. O heybetli adam, elinde bir tomar gazeteyle ve kendinden emin adımlarla, Gazi caddesi-ni tam da ortalayarak, Dağkapı'dan Mardinkapı'ya doğru coşku ve heyecanla yürüyordu. İlk durağı, Hasan Paşa Hanı'nın karşısında bulunan eski Diyarbekir belediye binasının çay bahçesiydi. Zaten burası yurtseverlerin buluşma noktasıydı. İlk karşılaştığı tanıdığına, "Ka were xarzé, van ji xalé xwe ra bixwin e." (Hele gel yeğenim bunu dayına oku) derdi. Okuduğunuz zaman pür dikkat sizi dinlerdi. Çoğu kez tepkisini kafasını sallayarak veya mimikleriyle yansıtır, böylece okuduklarınızın hoşuna gidip gitmediğini anlayabilirdiniz. Çatık kaşları, alnında derinleşen çizgiler kızgınlığını, ufak bir tebessüm ise sevincini dışa vururdu.

Kazara, yazılanların Kürtlerin aleyhinde olduğunu ve bu gazeteleri almanın ve okumanın gereksizliğini söylemeye görün, kızgınlığını çaktırmadan, "olsun, aleyhte de olsa bilmemiz, okumamız gereklidir. Unutmayın ki bir olay veya bir sorun lehte veya aleyhte yazılıp, konuşulduğu zaman gündemleşir. Bu da oldukça önemlidir" derdi.

Rivayet edilir ki, Hacı Veli bir gün Dağkapı'dan Mardinkapı'ya doğru yürürken, arkadan özel otosuyla gelen sivil giyimli bir hava binbaşı, arabasının tamponuyla hafif bir şekilde kendisine çarpar. Bunun üzerine, Veli Acar heybetli cüssesiyle geriye döner, öfkeli bir şekilde bastonuyla arabanın kaportasına vurarak, "Bas oğlum bas, Veli Acar bu memleketin vatandaşı değil, bu memlekete hiç vergi ödemedi, hiç hizmet etmedi." diye durmadan bağırmağa başlar. Binbaşının özür dilemesine rağmen öfkesi bir türlü dinmeyen Hacı Veli, çevredeki esnafın da araya girmesiyle sakinleşip, yoluna devam eder.

Veli Acar namı diğer Hacı Veli, Arife hanımla evliydi. Aralarında yaş farkı vardı. Maalesef hiç çocukları olmadı. Arife hanım, çoğu kez elinde sigarasıyla erkeklerin divanında başkışede oturur, konuşmalarıyla yol göstericilik yapardı. Aslen Kubinli (Beşiri) olan ve Siverek'e yerleşen bir ailenin kızıydı. Halen de Diyarbekir'de yaşıyor. Olanaklar elverirse bir gün kendisini ziyaret edip, bu ölümsüz yurtsever ile ilgili bilgilerini ve anılarını dinlemek isterim.

Üzülerek belirtmeliyim ki Veli Acar şimdi hayatta değil. Üzüntüm elbette ki yokluğuna ve onun da nerede, ne zaman ve hangi koşullarda hayata gözlerini yumduğunu bilmememizdir. Acılı bir durumdur bu... Tüm çabalarımaya rağmen, bu değerli yurtsever ile ilgili bu konudaki net bilgilere ulaşamadım. Bir fotoğrafını bile bulamadım. Yalnız Veli Acar'ın Kürt vadisinde iz bıraktığını ve dolu dolu ya-

şadığını biliyorum. Olaylar öyle gösteriyor ki, 60'lı yılların sonunda, 70'li yılların başlarında yaşama veda etmiştir. Mezarının Muş'ta ya da Diyarbekir'de olduğuna dair söylentiler vardır. Bu konuda bilgisi olanların bizimle paylaşımlarını diliyor ve kendisini saygıyla anıyorum.

Bir düğün anısı ve Şex Zülküf Bilgin

1965 yılında ben Diyarbekir Ali Emiri Orta Okulu son sınıf öğrencisiydim. Sevgili Şevket (Epözdemir) de Diyarbekir Eğitim Enstitüsü'nü bitirmiş, Ziya Gökalp Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapıyordu. Aynı yıl Hacı Veli ve değerli eşi Arife hanımın tavsiyesi ve arabuluculuğu ile sevgili Sakine yenge ile Şevket evlendiler. Düğün mütevazı ama her şeyi ile bir Kürt düğünü idi. Köyden gelinler, yengeler ve genç kızlar gelmişti. Diyarbekir'deki yurtsever kişiler düğünün saygın konukları arasındaydılar. Düğün Büyük Postane'ye yakın bir evde yapılıyordu. Kuşkusuz Hacı Veli ve eşi düğünün baş konukları arasındaydılar.

Düğün konusu açıldığı için bir duyumumu ve izlenimimi de anlatmadan geçemeyeceğim. Köyden gelen genç gelinler ve kızlar, bitişikteki odada, "negri bûke" ve "xeribê" türküsünü o ince ve tiz sesleriyle koro şeklinde okuyorlardı. Bu içli Kürt türküleri başta saygın ve yurtsever insan Şex Zülküf Bilgin (Şex Seid efendinin yeğeniydi. Filozofik bir kişiliğe sahip bu değerli insan da Muş Otel'i'ne sık sık uğrayanlardandı. Tiyatrocü Yılmaz Erdoğan'ın kayınpederi Abdurrahim Bilgin'in babasıydı...) olmak üzere orada bulunan konukları epeyce etkilemişti. Zülküf Bilgin oldukça etkilenmiş olacak ki, o zaman moda olan çantallı bir teyp ile bu söylenen Kürt nağmelerini kaydetti. Bunu yaparken de, "bu nağmeleri dillendirenlerin haberi olmasın. Çünkü haberleri olursa utanırlar ve bu nağmeler de doğalıktan çıkar" diyerek kültürümüzün omurgasını oluşturan türkülerimize ne derece önem verdiğini gösteriyordu. Anısı önünde saygıyla eğliyorum.

Var mısınız Muş Otel'i'ndeki gezintimizi sürdürmeye? Örneğin Şex Seid efendinin kâatibi Liceli Fehmi efendinin (Fehmi Bilal) uzun bir süre Muş Otel'i'nde konakladığını biliyor muydunuz? Sait Elçi, Ömer Turhan ve yurtsever mücadeleye beyinlerini ve ömürlerini veren daha nice insanın bıraktığı izleri hatırlamak? Yahut TKDP'ye karşı başlatılan ilk operasyonun Muş Otel'i'nde başlatıldığını, operasyonun ne zaman ve nasıl yapıldığını?..

Anılar biraz da acı ve sevinçlerin yumağıdır.

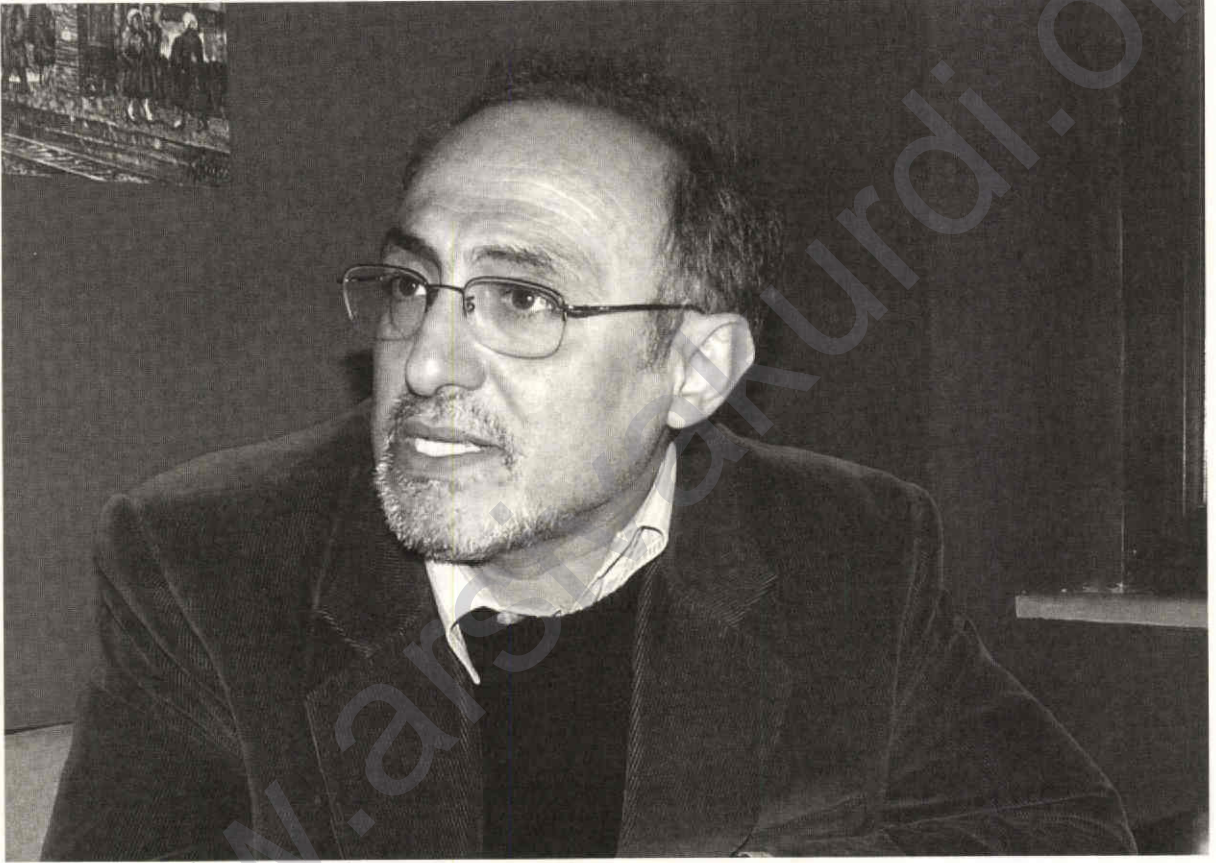
Bu yumağı açmaya, olanaklar ölçüsünde, devam etmeye çalışacağız. ✨

epozdemir1@zonnet.nl

Erdoğan Aydın'la Türklük, İslam ve kimlik sorunu üzerine...

İnsanı yücelten dini ve milliyeti değildir

RÖPORTAJ: ŞERİF KARATAŞ

“Kâfirle çatışmayı göze alan Müslümana Türk denir... Müslüman olmayan Türk olmaz...”!

Sosyalistlikten İslamcı-Türkçülüğe uzanan akışkanlığıyla ünlü Şair İsmet Özel, bu sözleriyle bir tartışma açtı. Oysa, İsmet Özel açısından bu ifadelerin yeni bir tarafı yok. Yine, bu sözlerin cüret bulduğu Türk-İslamcılığı denilebilecek sosyo-politik zemin de hiç yeni değil... Sadece Özel'in düşlediği toplumsal tasavvurun bileşenleri olan Türkçülük ve İslamcılık unsurlarının faşizan sentezi ve koyulaşarak genişmesi var.

İsmet Özel'in, aslında hiçbir emek, yetenek ve birikim gerektirmeyen dini ve millî kimlikten edinilen 'üstünlüğe', kendince getirdiği *“kâfirle çatışmak”* ölçütü de malumun ilanı aslında. Birakalım öncesini, 6-7 Eylül'den Sivas'a, Hrant Dink'den Kürt lincine... sayılamayacak kadar çok 'kâfire haddini bilirme' örneği...

Şimdi *“Uzlaşmayı istiyorsan Türklüğü reddediyorsun”* diyerek, aslında *“faşist-militer-İslamcı Türk”* dışındaki Türkler de dahil herkesi *“kâfirleştiren”* yani düşman gören, barış ve emek karşıtı bu ırkçı-dinciliğin Türkiye'deki karanlık gölgesini yazar Erdoğan Aydın'la konuştuk...

İsmet Özel'in tartışma açan 'Türklük' tanımından başlayalım. "Çavura karşı çıkan Müslümanlık" olarak tanımlıyor, doğru mu?

Böyle bir tanımlama aslında şu anda 'Türklüğün' taşıdığı ve de Türkiye'nin yaşadığı ciddi sorunları arttırmaktan başta hiçbir şeye yaramayacaktır. Aslında bu yaklaşım, yaşamının bir döneminde sosyalizme bulaşmış, daha sonra İslamcı hareketin yükselişiyle birlikte İslamcı olmuş, şimdi de milliyetçiliğin yükseldiği bir dönemde milliyetçi olmuş, kafası karışık olmanın ötesinde dengesini kaybetmiş bir kişinin, şimdilik Türk-İslam sentezine demir atması olarak yorumlanabilir. Türk-İslam sentezinden Türkiye'nin sorunlarına ne kadar çözüm gelmişse İsmet Özel'in bu 'yeni' açılımlıyla da ancak o kadar çözüm üretilebilir.

Şunu ifade etmekte yarar var: Her ulusal aidiyette olduğu gibi Türk kimliği açısından da bir dizi olumlu-olumsuz öğeden söz etmek mümkün. Esasen Alman, Türk, Kürt... bütün ulusal kimlikler, kendiliğinden, olumlu veya olumsuz değildir. Biz dünyaya herhangi bir dil, herhangi bir inanç, herhangi bir ulusal kimlikle gelmiyoruz. Dolayısıyla herhangi bir kimliğe ait olmak, ne diğer halklardan üstün olmamızı ne de onlardan aşağı olmamızı getirir. Bütün insanların damarlarında dolaşan aynı kandır. Bütün insanların yetenek ve yeteneksizlikleri açısından DNA karakterleri de aynıdır. Tıpkı farklı farklı dinlere inanan insanlarda olumlu olumsuz karakterlerin aynı potansiyelde olduğu gibi...

Peki 'insanlık değeri' dediğimiz şey nerede başlıyor?

İnsanlık ve değer kavramları hayata neyi katıp neyi katmadığımızla belirleniyor. Belirli bir bilinç düzeyine vardığımızda, ister Türk, ister Alman, ister Kürt, ister Afrikalı olalım fark etmez, hayata bir şeyler kattığımız ölçüde insanlaşmamızı geliştirmiş, insanların hayatına da anlamlı bir şey yüklemiş oluyoruz. Yoksa bunu yapmıyor, anne babamızdan duyduğumuz kimliğimizle övünmeyi bir değer haline getirmeye çalışıyorsak, başka halklardan, başka inançlardan üstünlüğümüzü kanıtlamaya çalışıyorsak, aslında kendi insanlaşmamızı engelleyen bir ideolojik kelepçenin altına girmişiz demektir. Da-

ha ötesi, bu sadece kişisel, masum bir olay da değildir. Çünkü bu tip zihniyetler yaygınlaştığı oranda, bunun kaçınılmaz sonucu olarak, halklar arası, inançlar arası savaş vb. pek çok durum yaşanmakta, genellikle yoksul, masum insanların birbirini kırdığı cehennem atmosferleri oluşmaktadır.

Kendi ulusal, dini aidiyetimizin diğerlerinden üstün olduğu gibi bir safsataya kendimizi kurban ediyorsak, bunun sonucunda, çoğunluğu oluşturan yoksullar olarak, bizimle aynı dili konuşan, aynı dine inanan ve ama bizi sömürmekte olanların aleti konumuna da düşmüş oluyoruz. Sonucunda ise hem yoksulluğumuz sürecek ve hem de insanlaşmamız gecikmiş olacaktır.

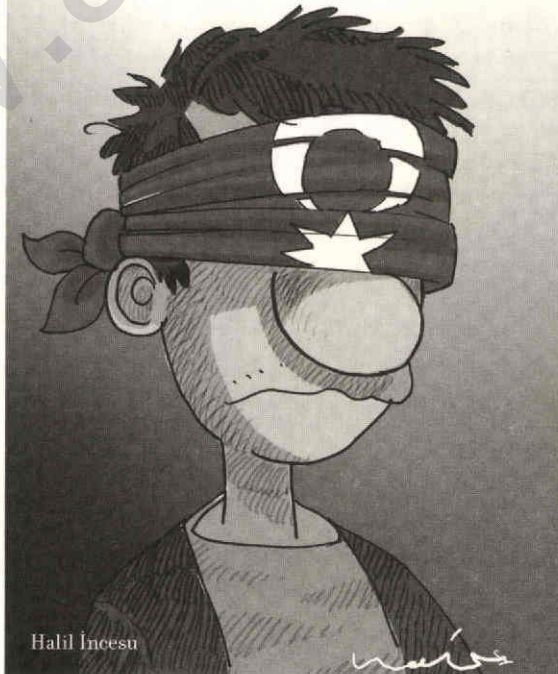
Türklük ile İslam arasındaki tarihsel serüveni özetleyerek devam edelim...

Türklük milli bir aidiyettir. Din ise inanca dayalı bir durumdur. Dolayısıyla Türklük, İslam'ın dışında başka dinlerle birlikte oluşmuştur. Hem de İslamın içinde farklı farklı aidiyetler söz konusudur. Milli aidiyeti ile dini aidiyeti birbiriyle özdeşleştirmemek gerekiyor. Hele hele söz konusu olan Türkler ve Müslümanlık olduğu zaman bu durum daha belirgindir. *Nasıl Müslüman Olduk* adlı kitabımda özel olarak bu konuya çalıştığım için çok somut verilere de sahibim. İslamın ilk kurumlaşması ve Emevi Devleti'nin akabinde, Arap olmayan halklara yönelik bir işgal ve fetih dönemi başlamıştır. Bu dönemde Berberiler, Kürtler, Rumiler, Acemler parça parça fethedilmişlerdir.

Sıra Türkmenlere geldiği zaman, çok kanlı bir tarih söz konusudur. Özellikle bu Maveraünnehir denilen yani Seyhun ve Ceyhun nehirleri arasındaki böl-

gedeki Türkmenlerin katliamı... Ayaklanma ve katliamlarla geçen ve 3 yüzyıla yayılan bir dönemden söz ediyoruz. Korkunç bir dönem...

Yine bu dönemde, özellikle 650-850'li yılları arasında altı özellikle çizilmesi gereken kimi ilginç öğeleri İslamiyete sığdırmak mümkün değil. Bu topraklarda bazı şehirlerin yöneticileri kadın. İkinci önemli özellik, kadın erkek ilişkilerinde göreceli, hatta belirgin olarak bir eşitliğin olması. Üçüncüsü, farklı dinsel inanç ve farklı dinsel tapınakların aynı mekânlarda yaşıyor olabilmeleri...

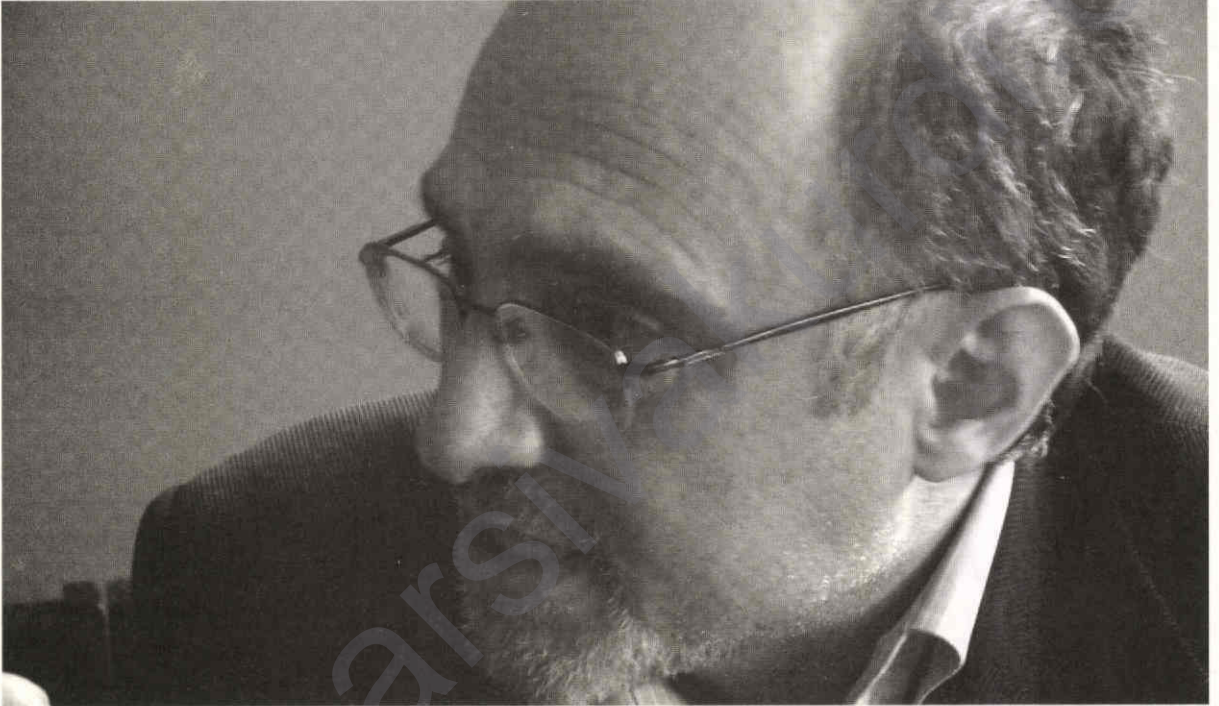
Halil İncesu

Hatta İslam misyonerleri de bunu bir şekilde itiraf ediyorlar. Yazıyorlar... Bütün bunları bir araya getirdiğimizde, en azından Türklerin tarihine dair baktığımızda, ortaya çıkan olgu, İslam bayrağının sömürgeci, yayılmacı ve katliamcı bir misyon yüklediğidir...

Sonuçta Türkler "Elhamdülillah Müslümanız" demek zorunda kalıyorlar. Kendi inançlarını da terk etmiyorlar. Yüzyıllar sonra, Anadolu'da adına Alevilik diyeceğimiz bir 'atmosfer inancı' çıkıyor. Bir damarı Şamanizmden, bir damarı Budizmden, bir damarı Mani dininden Anadolu'ya yaklaşan bu atmosferle birlikte, halkların 'İslam' kabuğu altında ama kendi

şılık bulmasıdır. Çünkü toplum Türk-İslam sentezi perspektifini kendine bayrak edinmeye başladığı andan itibaren, kulluk bilinciyle egemenlerin çıkarlarını savunur hale geliyor. Böyle bir toplumda, kendi kardeşini, örneğin bir Kürdü, bir Ermeni'yi düşman görmeye başlayan hastalıklı şekillenme başlıyor. Bu durumda hem evrensel düzlemde itibar kaybedilen, hem de halkın daha ağır bir sömürüye ve istismara uğradığı bir gerçeklikle karşılaşıyoruz.

Bugün de Türkçülüğün ve İslamcılığın alabildiğince yaygınlaştığını görüyoruz. Dini kutsalların, bayrağın veya millî değerlerin en çok istismar edildiği bir dönemdeyiz. Fakat diğer tarafta ise yoksullu-

inançlarından oluşan bir inanç sentezi ortaya çıkıyor. Bu inanca sahip insanlar, daha sonra kendileri ile aynı dili konuşan, yani kendileri gibi Türk olan Selçuklu ve Osmanlı paşaları tarafından da acımasızca ezildiler. Emeviler ne yaptıysa, aynısını kendi dillerini ve inançlarını taşıyan egemenlerinden de gördüler.

Bu durumda, Türklüğü Müslümanlığa, Müslümanlığı Türklüğe bağlamak bilimsel bir yaklaşım olmuyor...

Kesinlikle öyle... Tam tersine, dini millî kimlikle birleştirmek üzerinden yapılan tanımlamalar, dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi, totaliterizmin, faşizmin sonucu olarak karşımıza çıkıyor. Türk tarihinin hangi döneminde Türklük ve dini kimlikten yeni bir sentez üretilmeye çalışılmışsa, o dönemde halklar daha çok ezilmiş, dışa yönelik saldırganlık daha da artmıştır. 12 Eylül de bunu kurgulamaya çalıştı. Asıl tehlike ise yukarıdan aşağı kurgulanan bu ideolojinin kar-

ğın, yolsuzluğun daha da arttığı bir Türkiye gerçeği... Millî ve dini kimliklerin günlük hayatımızda yaygınlaştırılması, zannedildiğinin aksine, Türk ve Müslüman kimlikli insanların hayatlarının daha insanca olması anlamına gelmiyor. Bu nedenle, özellikle Türkçülüğün ve dinciliğin, yaşadığı problemlere çözüm olduğunu düşünenlere ısrarla anlatmak zorundayız ki, bu ideolojik manipülasyona geldiğiniz müddetçe hayatınız gün geçtikçe daha kötüleşecektir. Yurttaş olmaktan çıkıp kul olmaya başlayacaksınız.

Dini ve millî değerlerin yükseldiği dönemde gördüğümüz diğer bir acı gerçek de şu ki: onların "gavur" ve "kafir" dedikleri inançların egemenleri, yani ABD vb. güçlere bağımlılık da daha çok artıyor. Nitekim şu anda hakikaten ağır bir bağımlılık altında yaşıyoruz. Bunun faturasını da yine ülkenin yoksulları, emekçileri, ezilenleri ödemekte. Bayrak ve türban aslında

yoksulluğumuzu, bağımlılığımızı örten birer göz bağına dönüştürüyor.

Buradan tekrar İsmet Özel'in "açılımına" dönecek olursak: Onun görüşleri elbette ki kendi kişisel görüşleridir. O noktada gülüp geçebiliriz. Ama Özel'in, hele hele tarihin bir döneminde nasıl olmuşsa sosyalizme bulaşmış olan bir şahsiyetin, ağzından çıkıyorsa ve bu görüş, maalesef, pek çok okumuş yazmış insana bulaşmışsa, burada, toplumsal olarak ne denli kırılmalar yaşadığımızı da düşünmemiz gerekir. Dolayısıyla bu tip kırılmaları göğüsleyecek doğru ve etkili argümanlar üretme konusundaki sorumluluğumuzun daha da arttığını düşünüyorum.

İslamcılıkla veya 'Türk-İslamcılığı'yla Türkiye'nin sorunlarını çözmek mümkün mü? Şöyle de sorulabilir; söz konusu ideolojik-politik yaklaşım gerçekten de ülkenin sorunlarına çözüm amacıyla mı geliştirilmektedir?

İlk anda sanki öyleymiş gibi gözüküyor. Hatta kimi ezilen kesimlerden de bu yönde savrulmalar görüldü. Oysa bu denli ağır sınıf sömürüsü ve bağımlılığın olduğu, yine farklı kimliklerin bir arada yaşadığı bir coğrafyada, sorunlarımızın çözümü, saptanmış bir kimliği toplumun bütününe dayatmanın tersi bir yolu gerektirmektedir. İnsani, demokratik yöntem, farklı kimliklere bir zenginlik, bir hak, bir özgürlük sorunu olarak yaklaşmaktır. Çok kimlikli, çok kültürlü bir yapıyı yasal, kültürel güvenceye kavuşturmak. Dikkat ederseniz, hem yasal hem kültürel diyorum. Çünkü toplum tek tipçi bir zihniyet tarafından teslim alınmışsa, yasal güvenceler de yetmez. "Öbürü" nün kimliğinin, dilinin, inancının da benimki kadar hak olduğunu kabul edecek bir vicdani düzeye erişilmesi gerekiyor. Ama bugün bakıyoruz, eğer Türkçülük adına Kürdün inkârı, Sünnilik adına Alevinin inkârı, Müslümanlık adına gayrimüslimin inkârı veya başı kapalılık adına başı açıklığın ya da tersinin inkârı üzerinden birbirinden kopartılmış kompartımanlarda yaşamış bir toplum haline gelmişsek, aslında (egemenlerin çok istismar ettikleri o kelimeyi kullanayım) 'bölünmüş' bir toplumuz. Bölünme dediğimiz şey, aslında toprakta değil, toprağın üstünde yaşayan insanların zihniyet dünyalarında gerçekleşir... Bu bölünmeyi görmezden gelerek, örneğin Akdeniz Üniversitesi'ndeki faşist saldırganlığı "sağ-sol çatışması", yine Trabzon'daki linçleri "Kürtlerin kışkırtması", Sivas'ı "Aziz Nesin'in kışkırtması" olarak açıklarsak o ülkede ne vicdandan ne gerçek bir güvenlik söz etmemiz mümkündür. Bizdeki "milli güvenlik" (ki Amerika tarafından belirlenmiş bir konsepttir bu) kavramı üzerinden baktığımızda, yurttaşların güvenliği değil, yurttaşlara dayatılan bir

kimliğin hâkimiyetini güçlendirme amacı söz konusudur. Yurttaşların örgütsüz ve kendisini savunamaz hale gelmesi, egemenlerin onları istedikleri şekilde maniple edebilmesi demektir...

Tam da bu noktada, tekrar oturup ulusal kimliği düşünmek lazım.

Nasıl düşünmemiz lazım peki?

Bir ulusu, ki şu an Türklüğü tartıştığımızı göre "Türklüğü yüceltmenin" yolu, "Türk'ün kanının başka cins kan olduğu", "Bir Türkün dünyaya bedel olduğu" vb. safsatalara itibar etmemekten başlıyor. Türklüğü yüceltmek, Türklüğü evrensel kimliğe, bilimselliğe, hukukun, insanın, vicdanın evrensel değerlerine yüceltmektir. Nedir bu? Örneğin Anadolu'da 1200'lü, 1300'lü yıllarda Yunus Emrelerin, Hacıbektaşlıların bize bıraktığı deyişlerdeki şu zihniyeti yükseltmemiz lazım: Kendim için yapılmasını istemediğim şeyi başkası için asla yapmamak, kendim için istediğim şeyi başkasına da istemek... Kendimizi ötekinin yerine koymak... Buradan hareketle vicdanı, irfanı gelişkin insanlar haline gelmek... Türkler vicdanı, irfanı gelişkin insanlar haline geldikleri oranda, dünyadaki diğer ulusal aidiyetler nezdinde yükseleceklerdir.

1200'lü yıllarda, dünyada insan hakları kavramı, insan hakları evrensel bildirgesi vb. olmadığı dönemde, bu topraklarda çok ciddi bir hümanizmin olduğu görülüyor. O halde sonraları birileri maniple etti, bizi alçalttı. Çünkü biz artık Yunan, Ermeni, Kürt kelimelerinden düşmanlık hissediyoruz. Hrant'ın öldürülmesinden sonra oynanan Malatya ve Elazığ maçında taraftarlar birbirlerine "Ermeniler" diye bağırıyorlar. Bağırıyorlar bu insanlar belli ki Türk-İslam sentezi koşullanmasına gelmiş. Bu insanlar iyi eğitim, iyi sağlık hizmetleri alamıyor. Demek ki bu hale getirilen insanlıkla Türklüğü yüceltmemiş olmuyoruz. Tam tersine, Türklüğün içini de boşaltmış oluyoruz. Türklerin hem komşu olduğu Yunan ve Ermeni'ye, hem kardeşi olduğunu söylediği Kürt'e ve Alevi'ye düşmanca değil, gerçekten de kardeşçe bakabilmesini sağlamak lazım. İşte biz bunu başaramadığımız zaman da İsmet Özel veya başka isimler, ırkçı İslamcılar, bizi koşullandırmayı başardıkları oranda, değer kazanacağımıza değer kaybediyoruz. Bu kaybımız hem uluslararası ilişkilerde hem de ülke içinde hükümetin keyfiliginde, patron işçi ilişkisinde vb. her yerde görülmeye başlanır. Sorunun çözümü evrenselleşmekten ve emeği değer kabul etmekten, insanı dininden, dilinden bağımsız olarak bir değer olarak yüceltilmesi gerektiği bilincinden geçmektedir. Söylememe gerek var mı bilemiyorum ama böylesi bir perspektif bizi kaçınılmaz olarak, başka tür koşullan-

malara sahip değilseniz, sosyalizme götürecektir...

Bu yaklaşım içinde özel olarak Kürt sorununa dair nasıl bir çözüm olabilir?

Eleştirdiğimiz İsmet Özel'in şahsında da ifadesini bulan yaklaşımdan en küçük bir çözüm elde etmek mümkün değildir. Tersine, var olan problemi daha da derinleştirecektir. Örneğin, Türkiye'nin gayrisafi milli hasılası 550 milyar dolar civarındadır; ki bu savaşla, tüm gayrisafi millî hasıladan fazlasının silah alımına, orman yakmaya, vs. gömüldüğü görülmektedir. Böylesi bir yönetim tarzını meşrulaştırmak üzerine kurulan Türk-İslam sentezinin, İslamcılık veya Türkçülüğün, ülkenin gerçekten ve de bilinçli sevilmesine uygunsuz olduğu çok nettir.

Son dönemlerde çok fazla istismar edilen yurtseverlik kavramı da ülke insanlarının hak ve özgürlüklerine yönelik saygı ve güvencelerle tanımlanır işe yarar ancak. Eğer yurtseverlik adına kimlik baskılanması yapılıyorsa, onun adı hem yurtseverlik değildir, hem de böylesi bir çarpıklığın yeri olsa olsa çöplüktür.

Kürt sorununa çözüm, her şeyden önce kardeşlik kavramını lafta değil özde uygulamaktan geçer. Türk'e nasıl davranılmasını istiyorsan Kürt'e de öyle davranmalısın. Bulgaristan'daki Türklerin isimlerinin değiştirilmesini faşizan bir uygulama olarak görüyorsan, aynı şekilde Türkiye'deki Kürtlerin isimlerinin değiştirilmesi; köy, dağ, nehir isimlerinin değiştirilmesi; anadillerinin yasaklanması vb. uygulamalarından vazgeçilmesini istemelisin. Bir Kıbrıslı Türk için, Iraklı Türkmen için istiyorsan, Türkiye'deki Kürt için de aynı şeyi istemelisin... Türkiye'nin yüz akı aydınlarından Aziz Nesin'in "*Bulgaristan'da Türkler, Türkiye'deki Kürtler*" lafı aslında hepimizin kulağına küpe olmalı...

Tutarlı mı olacağız, hukuka uygun mu olacağız, demokrat mı olacağız? Başka topraklarda yaşayan Türklere ne istiyorsak, aynı şeyleri bu coğrafyadaki Kürtlere de istemekten geçiyor. İnsani şeylerden söz ediyorum. Bir, Türklüğü Müslümanlıkla entegre edip totaliter bir ideoloji yapmaktan çıkartacağız. İki, Türklüğün ve Kürtlüğün tarihsel olarak bir kardeşlik kimliği olduğunu, dolayısıyla Türklerin kullandığı tüm hakların pekâlâ Kürtlerin de hakkı olduğunu kabul edip vicdanımızı geliştireceğiz. Üç, Müslümanlık meselesini, kimi tarikatların, kimi devlet güçlerinin, diyanetin, kimi partilerin yaptığı gibi yukarıdan tanımlamaya kalkmayacağız. Başkasına zarar vermemek, dini totaliter bir hegemonya aracı haline getirmemek koşuluyla insanların istedikleri gibi inanma haklarına saygılı olacağız. Mekânları arasında ayrımcılık yapmayacağız. Kürtçe dilinin de Türkçe gibi saygın ve saygı duyulması gereken bir dil olduğunu kabul edeceğiz... ❀

PIRÊN HENEKÎ

Evînên nefis sivik!

di germahiya havîna xwe de

li ser bestên ziwa

pirên henekî ava dikin

Lê payîz zû tê

baranên serxweş hêvîyan dişikîne

rojek tê te

lehiyên têr xezeb

piran ber bi xwe dibe

Tu li wî alî,

Ew li vî alî dimîne.

Bestek nû kûrbûyî

Diherike di navbera dilê we de.

Bêçare

Her yekek ji we

Bi aliyekî ve baz dide

Li pey we re jî,

dewsên revok bi şermokî

li asîmanan dinêrin....

Dilxwaz Herdem

Piretnîkî û Qanûna Bingehîn

SEDAT YURTDAS

Eşkereye ku, li vî welatî li rex tirkan, kurd, laz, ereb, çerkez, ji serê sedsala çuyî û heya damezrandina Komarê hejmara wan gelek hatibe kêr kirin jî ermenî, sûryanî û gelek civatên etnik bi hev re dijîn. Ji ber vê yekê dema em behsa piretnîkî ya Qanûna Bingehîn dikin, grûbên etnikên ku me jimartin an nejimartin, pêwîstiya tevkariya sazkirina jiyana wan a di nava aştîyê de divê. Pêşnûmaya AKP'yê divê bi vî awayî mirov bigre dest.

Berî her tiştî, dixwazim aliyê tîjî ya pîyanê bibînim.

Pêşnûma hîn di beşa destpêkê de cudatiya xwe ya ji Qanûnabingehîn ya 1982'yan û yên dinan derdixe rastê. Pêşnûma, zimanê yê mewcûd neteweperwer, ta cih bi cih nijadperest, ajîtatîf, yekedestî, stemkar, bişavker û tîrbûyî daniye aliyekê, di şûnê de maf û azadiya mirovan derdixe pêş û zimanê gerdûnî, hembêzkar û hîn sade bi kar tîne.

Lê mîna ku hate gotin, di hemû pêşnûmayê de di şûna peyva "azadiyê" de "hurriyet" mîna bijartinekê kategorîk hatiye kirin.

Di hemû pêşnûmayê de jî di esasê xwe de, li rex hinek mijarên ku gelek girîng dibînin, têgihîna neteweperwer û yekedestî heya ku dest dide, hatiye kêr kirin. Dişa jî di wateya "piretnîkî" de gelek guhertinên girîng hene di pêşnûmayê de.

Di pêşnûmayê de hinek guhertinên girîng hene, ku hinek derdor jî ber "piretnîkî" rexneyên giran dikin.

Ser qîssê, di Xala 35'an "Hemwelatî", bi qasî ku hate fêhm kirin alternatîfa 2(1)an de bi giranî tê xwestin, tarîfa "Beyî ku ferqa dîn û nijad bê kirin kesên ku bi Komara Tirkîyê ve girêdayîye tirk tê gotin" grûbên etnikî yên cuda bi sergertî têde heye û bi amneyekê jî bi ew qasî îdare kirin tê pêşniyar kirin. Dişa ku angaş û şîrove yê bi angaşê bê girêdan, dê di nava demê de, qadek azadiyê biafirîne, tê hevî kirin.

Di vî warî de xala girîng bi navê sernavê "Mafê hînbûn û Hinkariyê" ya 45'an e. Di pey destnîşan kirina hînbûn û hînkirin bi tirkî ye şûnde, "Esasên xencî zimanê tirkî de perwerdehiya hînbûn û hînkir-

rinê de, li gorî egerên saziya civaka demokratîk bi qanûnê tê sazûman kirin." Hatiye gotin ku ger rojekê îmkana sazûman kirina qanûnî hatiye parastin.

Pirs ev e; guhertinên bi girîngî, pêşnûmayê jî bo çekirina Qanûnê bingehîn ya "piretnîkî" têr dike?

Tiştê ku ev heştê sal in tê jiyîn, bi taybetî jî di vê sih salên dawî de mirov bigire ber çavan, pêşnûma xwediyê xwe yê hunera çareseriyê ye?

Di şertên di pey operasyona "derveyî sînor" ya qirase, û xwe zû vekişandin, ku hîna nû hatiye jiyîn, bi pêşnûmayê peymanek nû ya civakî tê çekirin?

Her çî be, li eksê Qanûna Bingehîn ya 12'yê Rezerberê ku lekeyek reş e li ser demokrasîyê, bi raspartinê generalan di şertên anti-demokratîk de, di bin atmosfera bilindbûna neteweperestî û nijadperestiyê, bi zorê radestê gel kirin, dewlet pîrozwerkirin, tekkas sînorkirin de nîn e; sîvîl, demokratîk bi sipartina maf û azadiyên mirovan, hembêzker, û prensîbên hiqûqa gerdûnî esas girtiye, em qala wê qanûnabingehîn dikin.

Ez bawer dikim dê dişa jî bersiva pirsan "Na" be!

Ditinên her sê profesorên ku min di konferansa bi navê "Ji bo avakirina aştîya civatî: Pêşnûmayek Sîvîl ya Qanûna Bingehîn" jî aliyê Baroya Amedê û Komelêya Heinrich Böll Stiftung hatibû amadekirin, guhdarî kirin, bila bibexşînin, lê nîşan dane ku pêşnûma jî niha de bûye parçeyekî, pîrgirêkê.

Birêz Levent Koker dibêje min navberek rexneyî xistiye nava xwe û pêşnûmayê, Birêz Fazil Husne Erdem û Yavuz Atar jî, ji ber 'îfadeya rastgo mêzekirinê dev jî parastina pêşnûmayê berdan.

Bêşik armanca min ne şewq şikandin e. Lê di van şertan de di ser amadekaran re esas dixwazim îradeya AKP'yê re gotinekê Jean-Jacques Rousseau bi bîr bixînim.

"Ger ez prenek an kesekî qanûnçêker bûma, min bi gotinê pêşniyariyan wexta xwe xerc nedikir; an çêdikir an dengê xwe dernedixist."

Hîna ku ne dereng e, an bila çêbe an bila axaftin nebe! ☀

syurtdas@yahoo.com

ÖFKE ve UTANÇ

MUSTAFA KARA

O hep söylenegelen "Meçhul Öğrenci Anıtı" şiirinin bir dizesiyle başlamalı: "Her çocuğun kalbinde kendinden daha büyük bir çocuk vardır"... Hani, Ece Ayhan'ın "devlet dersinde öldürülen" çocuğun öyküsünü anlattığı destansı şiir...

"Devletin ve tabiatın ortak ve yanlış sorusu şuydu: / - Maveraünnehir nereye dökülür? / En arka sırada bir parmağın tek ve doğru karşılığı: / - Solgun bir halk çocukları ayaklanmasının kalbine!dir." Bugün Cüneyt Ertuş'tur o çocuk. Bütün yanlış sorulara inat, tek ve doğru yanıtı veren Yüksekvalı Cüneyt...

Önce öfkeden söz etmeli. Günlerce "intikam intikam" diye yürüyenleri anlamakta güçlük çekenler, sadece bir kez izlemeli o meşum görüntüyü. Cüneyt'in acıyla dolu gözlerini görüp de, bir daha izlemek ne mümkün zaten! Ya da o polislin Cüneyt'in kolunu bükerken yüzünü kaplayan ifadeyi görmeli mutlaka.

İnsanı, insanlığından utanç duymaya götüren o görüntüleri ve o gün neler yaşandığını bir kez daha anlatmaya gerek yok. Hâlâ görmeyen kaldıysa, tek önerebileceğim youtube'a girip, "Cüneyt Ertuş" yazmaları... Gerisi kimileri için öfke, kimileri için utanç...

Utanç sözcüğünü ne kadar sık duyar olduk. Sözlüklerde, "Onur kırıcı bir durum içine düşmüş olmaktan duyulan hüznün, mahcupiyet" yazıyor karşısında. Yeter mi anlatmaya? Öfke'den "utanç"a nasıl mı geçtik? Son günlerde yaşadığımız olaylar dizisi bizi karmakarışık duygularla itip kakıyor da ondan. Barış Gelini bizim topraklarımızda tecavüze uğradı, öldürüldü. Cüneyt'in kolunu kıranlar, aynı gün Barış Anneleri'ni yerlerde sürükleyip üzerlerinde tepiniyordu. Ve sanki "Bugün 23 Nisan, neşe doluyor insan" diyen şiirlerin bu topraklarda bir karşılığı kalmış gibi, dağıtılan şekerle-

ri kapışması bekleniyor çocukların...

'Utaniyoruz'

İtalyan gazetesi Corriere Della Sera gazetesi Pippa Bacca öldürüldüğünde "Türkiye sıkıntılı: Utaniyoruz" başlığıyla çıktı. Utançtan başka sözcük bulamadık girdiğimiz ruh haline. Hayır, hayır "Tuh Avrupa'ya rezil olduk" diyen yorumları kastetmiyorum. Onlara söylenecek söz, bu derginin sayfalarında "şık" durmaz çünkü. Pippa Bacca'ya, "Senden geriye bizde ne kaldı biliyor musun? Hüzün ve utanç" diye seslenen gözde romancı Elif Şafak olayı öğrendiği anı bakın nasıl anlatmış. Zaman gazetesinde yayınlanan yazıdan uzunca bir alıntı: ?Masanın üzerinde bir gazete sayfasından bakıyorsun. Pazar sabahı kahvaltı için buluşan kalabalık bir grubuz. Her birimiz başka başka mesleklerden. Aramızda gazeteciler, akademisyenler, sanat-

çılar var. Gazetenin ilk sayfasının açılmasıyla beraber bir garip sessizlik düşüyor masaya. Kimsenin çiti çıkmıyor uzunca bir an. Resmine baktıkça hüznün basıyor içimizi. Gözlerimizi kaçırıyoruz. EVELA senden, sonra birbirimizden. Derken içimizden biri, bir kadın, patlıyor, tutamıyor dilini. 'O kadar kızyorum ki olanlara, o kadar üzülüyorum ki. Bu kadıncağzın tek günahı insanlara güvenmek miydi yani? Bize güvendi. Tek başına yollara düşecek kadar. Utanıyor, sıkılıyor, söyleyecek söz bulamıyoruz. İtalya'da da başına gelebilirdi bu korkunç trajedi' diyor içimizden birimiz. Ama kimseye teselli vermiyor bu sözler. Derken bir başkası katılıyor söze. Diyor ki, 'Peki sorarım size, öldürülen kadıncağz İtalyan değil de diyelim Rus olsaydı, kamuoyu olarak bu kadar sarsılır utanır mıydık bu hadiseden? Bu haber tüm medyada bu kadar yer alır mıydı mesela? "

Bir ülkenin ruh halini oldukça başarılı bir dille anlatmış Elif Şafak. Ama tıpkı Ece Ayhan'ın şiirinde söylediği gibi, "ortak ve yanlış bir soru" ile bitiyor ne yazık? En az "Avrupa ne der?" sorusu kadar saçma, "Rus olsaydı ne olurdu?" sorusu. Bu topraklar bize o kadar çok soru veriyor ki bugünlerde...

Aynı günlerde yaşanan birkaç olayı zincirleme düşünelim sadece:

Gebze'de; ki Pippa Bacca'nın tecavüz edilerek öldürüldüğü kenttir, bir polis arama yapma bahanesiyle girdiği evdeki kadına tecavüz etti. Yüksekova'da, Van'da Newroz kutlamalarında dört genç polis kurşunuyla öldü; yaşlı başlı kadınlar yerlerde sürüklendi, tekmelendi, coplandı. İzmir'de tecavüze uğrayan genç kız, hem ailesinin, hem tecavüzcüsünün tehditleri yüzünden "can güvenliği" talebiyle İnsan Hakları Derneği'ne sığındı. Dikkat edelim, polise, jandarmaya, devlete değil; İHD'ye...

Tesadüf olabilir mi bu tutum?

Pippa Bacca'nın mesajı

Yine tesadüf olmayan bir başka gerçek: Pippa Bacca'nın öldürülmesinde "utanıyoruz" çığlıkları atan medya, bu olayların hiçbirinde utanmadı! Medyanın Pippa Bacca olayındaki tutumuyla ilgili iki yorum yapılabilir sadece. İyimser olanı; "Bozuk saat bile günde iki kez doğruyu gösterir" diyen meşhur atasözümüz. Gerçekçi olanı ise "tecavüz", "Avrupa", "Türk imajı", "gelinlik" gibi medyatik kavramların aynı olayla buluşmasının belirlediği haber değeri. Oysa, öldürüldüğü ana kadar hiç medyatik değildi Pippa Bacca'nın barış yürüyüşü. Zaten Pippa Bacca'nın hangi mesajı vermek istediği bile doğru dürüst anlaşılmadı.

Biz kısaca özetleyelim. İtalya'dan beyaz gelinlik ile yola çıkan Pippa Bacca'nın güzergâhında Balkanlar, Türkiye ve ardından İsrail vardı. Çatışmaların eksik olmadığı bu topraklardan geçerken üzerindeki gelinliği hiç çıkarmayacak ve gelinliğin üzerinde biriken "leke"ler, savaşlarda yaşanan acıların simgesi olacaktı. Olmadı. Barışın Gelinini'nin anlamlı yolculuğu yarım kaldı. Ama bir başka gerçeği hatırlattı Pippa

Bacca. Kadına yönelik şiddetin bu topraklarda vardığı boyutları gösterdi ölümüyle. Sadece bize değil, tüm dünyaya...

Barışın yolcuları

Oysa Pippa Bacca'nın amacı sadece gelinliğe bulaşan lekelerle kendini gösterecek bir barış özlemini duyurmaktı. Barışın sözcüğü olmak için yola düşmüştü. Tıpkı, halkının bayramında Yüksekova sokaklarında "barış" isteğini haykıran Cüneyt Ertuş gibi... Polisin çiğnediği, tekmelediği, yerlerde sürüklediği Barış Anneleri gibi... Zorlu bir yoldu seçtikleri.

Bakmayın ülkenin her yerinde okullara "Yurtta Barış Cihanda Barış" yazıldığına... Bakmayın, her ağzını açanın "çocuklar el ele tutuşsa, birlik olsa" diyen çocuk şarkılarına... Bu topraklarda gerçek bir barışı savunmak ağır bedeller ödemeyi gerektirdi hep. Hangi birisini saymalı, yüzlerce binlerce barış şehidinin?

Bugün de barışı savunmanın ateşten gömlek sayıldığı günlerden

geçiyoruz. İster gelinlikli bir sanatçı, ister 15 yaşında bir çocuk olun, değişmiyor bu gerçek. Kim bilir, belki de bu kadar "utanç" sözcüğü duymamızın tek anlamı da budur.

Ünlü yazar John Berger, "Uzun vadede umut besleyemez hale gelip, bizi karşımızdaki ufka bakmaktan alıkoyan, insan türüne özgü bir duygu. Gözlerimizi ayaklarınıza dikmiş öylece duruyor, bir sonraki adımın ötesini düşünmüyoruz" diye tanımlamış utancı...

Evet, bazılarını "utanç" içinde bırakabilecek çok gelişme var gerçekten. Pippa Bacca'nın ve Cüneyt Ertuş'un yaşadıkları "onur kırıcı bir durum içine düşmüş olmaktan duyulan hüznün" duygusunu doğuruyor pek çok insanda. Ama, umudunu yitirmemiş ve ufuk çizgisine bakmaktan korkmayanlar için "utanç" yerini "öfke"ye bırakıyor. Günlerin getirdiği tüm acılara karşı inatla ve öfkeyle barış isteyenler, yanlış soruların tek ve doğru karşılığını biliyorlar. Çünkü, solgun bir halk çocukları ayaklanmasının kalbindeler...

Kalbimizde Pippa Bacca'nın anısı hep yaşayacak, yüreğimiz hep Cüneyt'lerle birlikte atacak.

Barış için... ✨

Pippa Bacca

HEFT BIHARÊN ŞÎNÎGIRIYA MIN

Bihareke din jî vaye bihurî
di mişextîbûna te de
wek heft biharên ku bihurîbûn
di emrê min ê qesifi de
hey gîdî biharno
hûn çiqas zû bihurîn
di nava heyama bêbext de
bêyî ku hûn li dû xwe binêrin

Ligel gazincên ku hê jî li min dikan
hûn hewl didin ku dîsa hez bikim
lê we diheyirînim
li hemberî dilsoziya xwe
ya bi hezkiriya terkevîn
heke hûn heft bihar bin
ez jî xwedî heftêjanîm
heke tu bawer nekî
biçe ji baranên çilesrîn bipirse
ku di her biharê de
çawa li ser dilînen min
ên ku dibin barimtayên
girtîgeha te ya kujende
dibare
û çawa şev şil dibin
di şevînen bê te de
têrjan
bêdawî
jixwe tu car nekarîbûn bitefinin
peqilkên wan baranina
perenga dilê min

Ji hehecîkan bipirse
dema ku me bixêrhatina wan dikir
bi germî
bi dilovanî
di mehên gulani

Bi koçkirinek nû
hêviyên xwe li ser baskan dikirin
û diçûn
her ku diçûn
hêviyên min jî bi xwe re bar dikirin
ber bi mişextiyên nediyar ve

Bipirse ji Çiyayê Tor Ebidîn
ku ji kerba çûyîna te

min çawa dihedimandin
gopîtkên wê
mîna ferhadê têrkeser
hê jî terkîsela me
li van deran

Biborînin Ey Wargehên Pîroz!
we jî guhaviya civanên me
carna jî
tinazên xwe li maçên me yên naşît
dikir

her tîqetîqa we bû
hawirdora Mizgefta Mezin
Dêra Çelkesan û
Mor Mihael
hindikî nebûn
stargehên evîna me
Lê îro li van deran
kund dixwînin

Nizanim!
gelo tê bîra te
dema ku te
bi konetî ramûsanek
danî ser lêvên min
û reviyayî
ber bi zaboqên fetlonek
ên ku hûbûn
pira navbera dibistana te
û civanên me?

Te dî
berê te xwest çavên xwe bigrim
min jî yeka te nekir didu
lê xapiyam
li hember êrişa ku te zûzûka anî
ser xafilîya lêvan.

Ew ramûsan dê bûbûya
peymana evîna me
ku paşê bi fermana te
felişî.

Niha çavgirtoneka ku te rê min
dabû
bibirtînim

lê tenê dibe qinyatek demî û hew

Me çiqas soz dabûn hev
nayên jimartin
lê hemû bêmiraz man
di qolîtka dilê min
bi qufla zengarî
dadayî
hemandî

Ma ev çi bext bû
heylê porkurê
weylê nemayê?

Êdî
nayem rayê
ne bi şevan
ne bi rojan
ne bi pendan
ne bi pirsan
ne bi dayik û bav
ne bi xwişk û biran
her dinalim
di biharan de
ji ber te
ey bê bextê!

Li ezmanê bihara min
stêrkek xuricî demekê
min hewl da
ku wê bişopînim
û bigrim
lê çi heyf
wê pir lezand
ez jî dereng mam
û tikîtenê vegeyriyam

Ji wê şeva biharê de
li ser xuricînê
şînê digrim
û her dinalim
di biharan de.

Gernas Roderîn

Alevi-Bektaşî edebiyatında Ermeni âşıkları

MEHMET BAYRAK

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında Şark İlleri Asayiş Müşaviri ve Türk Ocakları Koordinatörü olarak görevlendirildikten sonra yönetime gizlilik dereceli birçok etno-politik inceleme raporu sunan ve sonradan Atatürk'e danışmanlık yapan Prof. Hasan Reşit Tankut, hazırladığı gizli raporlarının birinde; Alevilerle Hıristiyan Ermenilerin tarihten bu yana son derece iyi anlaştıklarını, Alevilerin her yerde Hıristiyan dostu olduğunu belirttiğinden sonra, Ermeni kökenli kimi Alevi-Bektaşî âşıklarının Alevi toplumu üzerinde oldukça etkili olduklarını vurguluyor ve sözlerini şöyle sürdürüyordu: "Alevi âşıklar arasında Sarkis Zeki kudretli bir ozandı. O tıpkı Vîrani gibi, Turabî gibi demeler söylemiş ve Ehlibeyt methiyeleri yazmıştı."

Prof. Tankut, raporunda daha sonra şu saptamada bulunuyordu: "Alevi, her yerde Hıristiyan dostudur. Ocak başlarında muhabbet eden insanların arasındaki Hıristiyan hiç de yabancı sayılmaz. Belki bir çeşit i'tizal (akılcılık -M.B.) yolu olan Gregoryanlık, başka Hıristiyan mezheplerine göre Aleviliği daha ziyade okşayabildiği için üstün tutulmaktadır. Şurası gerçek ki, Ermeni Alevi'nin en yakın bir dostudur." (Bkz. M. Bayrak: Ortaçağ'dan Modern Çağ'a Alevilik, Ank. 2004, s. 314)

Söz konusu raporda karşılaştığım bu saptamalar, bu alanda çalışmamda bir itme oldu. Esasen, kaynaklarını eski Anadolu ve Mezopotamya şiir kültüründen alan Âşıklık geleneği'nin bir bakıma Alevilik-Bektaşîlikle özdeşleştiği ve çok sayıda Hıristiyan Ermeni âşuğu'nun yani âşığın, aynı gelenek çerçevesinde bu öğretilere intisap ettikleri (katıldıkları) bilinmeyen bir şey değildi. Daha 20. yüzyıl başlarında, dışarda ve içerde yapılan çalışmalarda da bu hususa vurgu yapılmaktaydı. Başta, Prof. Dr. Mehmed Fuad Köprülü ol-

mak üzere, Cumhuriyet döneminde bu husus zaman zaman gündeme getirilmişti.

Ancak, bu "Âşuğlar" ve yarattıkları Alevi-Bektaşî mahreçli edebiyat, bugüne kadar bütüncül bir çalışmaya konu olmamıştı. Oysa, salt Türkçe ve Azerice yazan 400 dolayında Ermeni âşığının büyük bir bölümü, gerek inançsal yakınlıkları, gerekse âşıklık geleneği çerçevesinde Bektaşîliğe intisap etmiş ve Alevi-Bektaşî edebiyatına önemli katkıda bulunmuşlardı. Üstelik, Tankut'un yukarıda sözünü ettiği Sarkis Zeki'nin yanı sıra; Aşkî, Zikrî ve Seyrî gibi Ermeni âşıkları Bektaşî tekkelerinden elalarak "babalık" mertebesine ulaşmışlardı.

Sözgelimi Âşık Zikrî'nin, "Ben fahrederim ki bana Bektaşî desinler/Dergâh-ı Ali'nin bu da bir taşı desinler" nakaratlı Alevi antolojilerinde yer alan şiiri ile

Ermeni âşığı Yeksani'nin, Alevi edebiyatının en güzel örneklerinden sayılabilecek şu dizelerini görmezlikten gelmek mümkün mü?

İstemem âlemde gayrı meyvanı
Tadına doyulmaz balımdır Ali
İstemem dünyayı verseler dahi
Koklasam sümbülü gülümdür Ali

...

Yeksani'yim nice düştüm derdime
Gark oldu vücudum çile bendine
Sormaz oldu gönül kendi kendine
Söyler dehanımda dilimdir Ali

Bugün deyiş, nefes, semayi, türkü, gazel ve destanlarına ulaştığım 140 dolayında Ermeni âşığı bulunuyor ki, bunların çoğunluğu Aleviliğe ve Bektaşîliğe intisap etmiş, geriye kalanların küçük bir bölümü Hıristiyanlık temasını işlemekte, geriye kalanlarsa

din dışı konuları işlemektedir. Dahası Ermeni araştırmacıların bugüne kadar ulaştıkları isimlerin de eksik olduğu anlaşılmaktadır. Kayseri yöresinden Germirli Âşık Mercanî'yi, buna örnek olarak verebiliriz. Bugüne kadar bilinen Kayserili Ermeni âşıkları (aşuğlar) şunlardı: Abdî, Cemalî, Cüdayî, Harbî, Fakirî, Ğanioglu, İz'ani, Kalust Dedeyan, Kul Elfazî, Lutfî, Mahcubî (*Büyük, Küçük*), Maklubî, Meydanî, Nadirî, Nasibî, Peprone, Pesendî (*Sivashlı olarak da geçer*), Serunî, Ziynetî...

Âşık Cüdayî'ye ait şu dizeler, onun halk şiirinde ulaştığı düzey açısından geçerli bir gösterge sayılabilir.

*Aşkı bilmez her milletin zâhidi
İlla bilir "Hasbinallah vâhidi"
Sevdakârın ateşidir şahidi
Dinleyince kadı davadan geçer*

*Aslı neden Kerem gibi yanmadı
Ferhad ile yanan Şirin anmadı
Âlem verdi çok nasihat kanmadı
Cüdayî'nin ömrü sevdadan geçer*

Ermeni âşıkları, Türkçe yazmanın yanı sıra Türk saz şairleriyle kimi zaman ortak, kimi zaman eşanlımlı ve geleneğe uygun mahlaslar kullandıklarından, bunları birbirlerinden ayırmak çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Okuyucu veya dinleyici, yazılan ya da dinlenen deyişin ve türkünün yaratıcısının etnik kimliğini bilmez genellikle. Çünkü söz konusu âşık, gerçek adını değil, şairlik adı yani mahlasını kullanmaktadır. Bir Abdî, Afatî, Agâhî, Ahterî, Âşıkî, Cehdî, Cemalî, Ceyhunî, Derunî, Dildarî, Fakirî, İlmî, Hitabî, Hünerî, Kenzî, Kevkebî, Mansurî veya Mecnunî'nin Ermeni kökenli olduğunu nasıl bilebilir. Üstelik, bunlar Anadolu'nun hemen her yöresinden gelmektedirler...

Bu konuda yaptığım inceleme-antoloji çalışması, kanımca şu gerçekleri ortaya koymaktadır:

1- Anadolu coğrafyasında Türkçe yaratılmış olsa da, *Alevi-Bektaşî edebiyatı*nın yaratıcıları sadece Türk âşık ve edebiyatçıları değil; bu öğretiyi benimsemiş her halktan insanlardır.

2- "Misyonerlik" söylemlerinin kolgezdiği bu aşamada, ulaştığım bir gerçeklik de şudur: Bir Hıristiyan halk olarak, özellikle Gregoryan Ermeniler, birçok açıdan kendilerine yakın buldukları Alevilikle Bektaşîliği rahatlıkla benimsemişler ve onların şiirsel sözcülüğüne kendilerini uyarlamışlardır. Zaten, tarihten beri Alevilik-Bektaşîlik, bir bakıma İslamlıkla Hıristiyanlık arasında bir köprü görevi görmüştür. Bu nedenle, doğal bir yakınlaşma ve bütünleşme

söz konusudur. Yani zoraki değil, gönüllü bir bütünleşmedir bu olgu.

Çalışmamı kotarıırken, karşılaştığım iki temel güçlük vardı. Birincisi, Anadolu ekolünde Ermeni aşuğlarının genellikle Türkçe yazmalarına karşın, Ermeni alfabesini kullanmış olmalarıdır. Bu nedenle, Ermeni harfli Türkçe cönk ve şiir mecmualarının bulunup, çevrimyazılarının yapılması başlıbaşına bir zorluktur. İkinci güçlük ise, aynı mahlası kullanan birçok âşıktan hangisinin Ermeni olduğunu belirlemektir. Çünkü değişik kökenden birçok âşık, Ermeni harfli

Türkçe cönklerde yer aldığı gibi, Arap harfli cönklerde de yer almaktadırlar. Bu nedenle, ancak yan kaynaklara başvurularak ve söyleyiş özellikleri gözetilerek Ermeni kökenli âşıklar belirlenebilmektedir. Buna rağmen, ürünler bazında kimi karıştırmaların yapılması âdeta kaçınılmazdır.

Ermeni âşıkları bazında, Arap harfli Türkçe cönklerin zengin olduğu bölgelerden ikisi Kayseri ve Maraş yöresidir. Salt Maraş yöresinden belirleyebildiğimiz âşıklarından bazıları şunlardır: Daderî, Kul Davut, Dildarî, Elfazî, Feyzî, Kul Garib, Haşerî, Karabetoğlan, Niyazî, Peprone, Pirusan, Sarkiz, Kul Sefil, Serunî, Turabdar, Yakubî, Zülalî...

Görüldüğü gibi, İçtoroslar'a tekabül eden bölgeler, bu konuda zengin bir birikime sahiptir. Ünlü halkbilimci Prof. Dr. Pertev Naili Boratav'ın akrabası eski yargıç ve halk şiiri derlemecisi Ahmet Şükrü Esen'in bölgede yaptığı derlemelerde; diğer şairlerin yanı sıra Ermeni âşık ve şairlerinin de çok sayıda eserine ulaşılmıştır.

1923-30 yılları arasında yedi yıl süreyle yapılan derlemeler sırasında ulaşılmış olup, belirleyebildiğimiz Ermeni âşık ve şairleri ile şiir sayılarını şöyle sıralayabiliriz: Kul Abdi (3), Agahî (2), Aşkı (1), Baharî (8), Behrî (1), Beyoğlu (28), Cehdî (14), Cemalî (2), Ceyhunî (70, *Bölgede birden çok Ceyhunî olduğu biliniyor*), Coşkunî (2), Cüdayî (29); Dildarî (2), Elbendî (10), Elfazî (1), Fakirî (4), Fennî (17), Ğanioglu (6), Gevheroğlu (1), Gülşeni (2), Hakkî (1), Harbî (4), Hekim Serkis (1), İkrarî (1), İrfanî (13), Kenzî (10), Lisanî (1), Lutfî (1), Mahcubî (1), Mercanî (1), Mevcî (2), Mevzunî (14), Nâmî (9), Nadirî (3), Perişan (2), Pervane (32), Ra'detî (1), Sabrî (9), Sadayî (5), Selisî (1), Sevdâyî (1), Suzî (3), Şirin (1), Zarî (3), Zeki (5), Zikrî (1), Zülalî (1)... (Bkz. Ahmet Emin Güven: *Kayseri'de Yazma Mecmualar*, Erciyes Ün. Yay. Ank. 1999)

Gerek Batıda, gerekse Ermenilerin yaşadığı Doğu ülkelerinde Ermeni âşıkları üstüne birçok çalışma

yapılmışken; Türkiye'de, bilinen tabular dolayısıyla yeterince çalışma yapılamamıştır. Bu nedenle de, sayılarının 400'e ulaştığı varsayılan Türkçe ve Azerice yazan Ermeni âşıklarının büyük bölümünün eserlerine ulaşabilmek âdeta olanaksızdır. Bu nedenle, esas olarak Osmanlıca

ve Türkçe yazan âşıklardan yaklaşık 140'ına ulaşabildim ki, bunların büyük bölümü bugüne kadar Türk literatürüne yansımamıştır.

Yukarıda da vurguladığımız gibi, bu âşıkların büyük bölümü Alevi-Bektaşî meşrepli olmakla birlikte, din dışı temalar işleyenlerle, Hıristiyanlığı terennüm

edenler de bulunmaktadır. Esasen, *Alevi deyişi*, sadece dinsel motifler işleyen şiirlerden ibaret değildir. Öznesi "sevgi" olan bu inanç ve kültürde, aşk ve sevdâ üstüne yakılan türküler de pekâlâ "deyiş" olarak töre ve törenlerle meşk âlemlerinde veya gündelik yaşamda okunagelmektedir.

Öte yandan, Arap harfli Türkçe cönklerle yazılan Ermeni âşıklarının şiirleri, normal Anadolu Türkçesine uyarlanmışken; Ermeni harfli cönklerde genellikle "*Türkçe Ermeni şivesi ve ağzı*" korunmuştur. Ancak, bu tür örnekleri de olabildiğince anlaşılır kılabilmek için yaygın Türkçe söyleyişe uyarlamaya çalıştım.

Alevi-Bektaşî Edebiyatında Ermeni Âşıkları (Aşuğlar) konulu çalışmamız, konuyu eni-konu işleyen inceleme-antoloji bölümünün yanı sıra, biyografileriyle verilen 140 dolayında âşığın 500 dolayında şiiriyle, alanında önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Çalışma; Alevilik-Bektaşîliğin daha iyi anlaşılmasına, *Alevi-Bektaşî edebiyatının* ve kültürünün daha da zenginleşmesine katkıda bulunduğu gibi, Aleviliğin evrensel bir din olduğunu da ortaya koymaktadır. ✽

GOR

Hey yara min

Ger sibehekê zû

Tu hatî serdana gora min

Qehwekê Li ber serê min vexwe

Fincana xwe bi ser kevirê Bergorêde

Biqulpîn ...

Ezê Ji tere fîncana te bixwînim

Li min negre ku te dengê min nekir

Bawerim ezê bîna qehwa te bi kim

Hevalno

Heger carekê hûn hatin şevbêrka gorê

Ger ku bêtirî buhayê şûşak mey

û tûtina we bi were hebe

ji min re sorgulekê bînin

li ber serê min deynin û

helbestekê ji min re bixwînin

li min negrin ger we dengê min nekir

Bawerim

wê dengê we xweş bê min

Rizoyê Xerzî

BİR ÖZGÜRLÜK ÖYKÜSÜ

GÜNAY ASLAN

Adı Benav'dı.

Botanlı bir çobandı.

Kendisine bir pire verene bir yorgan verecek kadar mert, bir çiçek verene bir ülke armağan edecek kadar da gönlü yüce bir insandı.

Sınırdaki bir köyde yaşardı.

Etrafı yalçın dağlarla çevrili olan ülkesi İran ve Turan sultanlarının üzerine kanlı gölgelerini yaymak için sürekli savaştıkları bir yıkım ve talan sahasıydı. Yıkım ve talan sahası ülkenin adıyla Kürdistan'dı. Her savaş sonrası el değiştiren, kâh İran Şahı'nın, kâh Turan Sultanı'nın hükümrânlığına geçen bu uzaktaki tarihsiz ve talihsiz ülkenin bey ve ağaları arasında birlik sağlanmaz, dirlik olmazdı. Ağa ve beylerin bir kısmı Şah'ın, bir kısmı da Sultan'ın yanında yer alır ve birbirleriyle savaşırlardı. Bu yüzden de ülkenin çektiği acılar bir türlü sona ermez, halk acılar deryasında yaşamak zorunda kalırdı. Çoban Benav da halkın ve ülkesinin yaşadığı acıları etinde ve kemiğinde hissederek, yüreğinin derinlerinde dilsiz kalmış acılarını elinden hiç düşürmediği kavalıyla ifade ederdi.

Günlerden bir gün koyunlarını su içmeleri için nehre götüren Benav, nehirde sürüklenmekte olan bir elma gördü. Kan kırmızısı iri elma iştahını kabarttı. Uzanıp aldı. Alır almaz ısırılmaya başladı. Isırır ısırılmaz da boğazı tıkanıp kaldı.

"Elmayı sahibinden izinsiz olarak yediğim için boğazımdan geçmiyor" diye düşündü ve yaptığından utandı.

Kararını verdi. Elmanın sahibini bulacak, helallik isteyecekti. Koyunlarını alıp köye döndü. Ağasının rızasıyla ailesinin hayır duasını aldıktan sonra da yola çıktı.

Nehrin kıyısında günler geceler boyu yürüdü. Sarp dağlardan, derin vadilerden geçti. Derken nehrin kıyısında kocaman bir elma bahçesiyle karşılaştı. Bahçedeki bütün elmalar iri ve kan kırmızısıydı. İzinsiz ısırıldığı elma bu ağaçlardan birinden düşmüş olmalıydı. Doğruca bahçenin sahibine gitti. Bahçenin sahibi yaşlı ve nur yüzlü bir ihtiyardı. Çobanın tavrını saygıyla karşıladı. Hakkını helal etmek

isterdi ancak istese de bunu yapamazdı.

Zira yaşlı adamın bir şartı vardı.

"Seni helal edebilmem için kızımın evlenmesini istiyorum. Bu teklifimi kabul etmezsen, ben de hakkımı helal edemem" dedi.

Botanlı çoban Benav teklifi düşünmeden kabul etti. Köyün imamı çağrıldı ve nikah kıyıldı. Gerdek hazırlıkları başladı. Yaşlı adam artık damadı olan çobanı bir köşeye çekip uyardı:

"Kızımın yüzü yedi peçeyle örtülmüştür" dedi ve anlattı:

Benim kızım, senin de eşin olan gelin aslında bizim kaderimizdir. Senin, benim; bütün halkımızın kurtuluşu ondadır. Ancak kötü ruhlar onu teslim almış ve yüzünü yedi değişik peçeyle kapatmışlardır. Senin görevin bunları teker teker kaldırmaktır. Bu peçeler kalkarsa sen eşine kavuşacaksın, halk da özgürlüğüne.

Peçelerden ilki ateşten yapılmıştır.

Onu kaldırdığın an alevler bütün bedenini saracak ve anında kül olacaksın. Orada tam dört bin yıl kül olarak kalacaksın. Dört bin yıl sonra berivanların üflediği diriliş sur'uyla ayağa kalkacaksın. Gelini orada seni bekliyor göreceksin. Sıra ikinci peçededir artık.

İkinci peçe kandır.

Kandan oluşan ikinci peçeyi kaldırdığın anda ise kendini kan deryasının içinde bulacaksın. Yedi asır boyunca da bu kan deryasında çırpınıp duracaksın. Sürekli kan içecek, kan işeyeceksin.

Yedi asır dolduktan sonra kan çekilecek ve sen yeniden ayağa kalkacaksın. Şimdi sıra üçüncü peçededir.

Üçüncü peçeyse rüzgârdır.

Bu peçeyi kaldırdığın an esecek olan şiddetli rüzgâr seni arşa kadar uçuracak ve orada gebe bir devenin ayağına göbeğinden bağlanacaksın.

Yetmiş yılda arşılâda sallanıp duracaksın. Yetmiş yıl sonrası bütün gücünü ellerinde toplayacak, kendi göbeğini kendin kesecek ve hızla yere düşeceksin. Düşüğün yer seni beklemekte olan gelinin ayaklarının dibi olacak. Kalkacaksın ve hiç vakit kaybetme-

Resim: Rêdi Ax

den dördüncü peçeyi açacaksın.

Bu peçe ise bir sestir.

Bu ses Acı Kuşu Arkea'nın sesidir.

Acı Kuşu Arkea çektiğimiz acıların toplamından yaratılmıştır. O öttüğünde sesi gökkuşağından bir çığlığa dönüşecek ve dünyanın dört bir yanından yankılanacaktır. Acı Kuşu Arkea öttüğü her defasında sen de dirhem dirhem eriyeceksin. Öyle bir an gelecek ki, tırnaklarının ve kemiklerinin yağı bile eriyecek, kupkuru bir iskelete dönüşeceksin.

Yedi yılda yalnızca kuru bir iskelet olarak kalacaksın.

Yedinci yılın sonunda ise Botan'da yanmakta olan Newroz ateşlerinden bir parça alev senin üzerine düşecek ve yeniden dirileceksin. Beşinci peçeyi kaldırma vakti gelmiştir artık.

Beşinci peçe bir karıncadır.

Karıncayı izlemelisin. Onun gittiği yollardan, geçtiği geçitlerden geçecek, onun yuvasına konuk olacaksın. Yedi ayda burada kalacaksın. Bu sürede karınca ne yerse sen de onu yiyecek, ne içerse sen de ondan içeceksin. Çoğunlukla da meşe yaprağı yiyip, kar suyu içeceksin.

Yedi ay dolduktan sonra karınca yeniden sana öncülük edecek, onu izleyerek geline geri geleceksin.

Gelini bıraktığın yerde seni bekliyor göreceksin. Sıra altıncı peçededir.

Altıncı peçe kırmızı bir güldür.

Gülün yaprağına bir söz gizlenmiştir. Bu saf sevginin sözüdür. Bütün insanları renkleri, dilleri, dinleri, cinsiyetleri ve düşünceleri ne olursa olsun ayırmsız sevmeyi ve sevgide çıkar gözetmemeyi öğütleyen bir sözdür bu. Onu gelinin yüzünden alıp kendi boynuna asacaksın. Bu söz senin boynunda sonsuza kadar asılı kalacaktır.

Şimdi sıra yedinci ve son peçededir artık.

Yedinci ve son peçe ise bir kelebehtir.

Esasen bu kelebek kavmimizin kalbidir. Onu sa-kın incitme. Aksine bir inci gibi okşayıp sev ve her kanadını yetmiş kere öptükten sonra da uçur gitsin. Kelebek sizin etrafınızda yedi kez dönecek ve çekip gidecektir. O gittikten sonra da senin güzeller güzeli bir eşin, bizim de özgür ve mutlu bir ülkemiz olacaktır...

Adı Benav'dı...

Botanlı bir çobandı...

Kötü ruhların esir aldığı bir gelinin önünde durmakta ve altıncı peçeyi kaldırmaktaydı... ❀

YARÎ

RONÎ WAR

Tu hevalê xwe qanîh dikî. Hûn diherin her kê ji xwe re kirasekî sipî dikirin. Hûn şaşikekê jî didin serê xwe. Hûn radihêlin erbaneyên xwe û hûn radibin berê xwe didin hêla çiyê. We xistiye serê hev ku ne bi vî hawî be hûnê birçî bimînin. Hûn gihiştine vê qenaetê ku ewê li beriyê nan ji we re tunebe loma hûn niha ketine rêya çiyê û hûn diherin dera ku rê pê nakeve.

Hûn tèn gundekî ku li sinorê beriyê û çiyê ye. Hûn erbaneyên xwe dikutin. Xişxiş û gurpe gurpa erbaneyên we ne. Niza çîma zarok li we vedihewin. Hûn qesideyên xwe dibêjin. Zarok bi derbekê re bi paş de vedigerin û direvin. Ji kûçikê vê malika ku we nêzikî lêkiriye ditirsin.

Kûçik bi xezebekê tê we, qidûm bi te re namîne. Hevalê te xwe li hewşekê diqelibîne û bi xelasê dikeve. Kûçik li dora te dihere û tê. Li fersendê digere ku te ji jor de bine xwarê. Carê tu erbaneya xwe li dora xwe dibî û tîni xuşîn pê dikeve, le ev têrê nake. Zilamekî xwe daye ber deriyakî û dibêje, "De ha, heger ne derew be gerek tu nehêli kûçik bîn te. De şêxê delal! De devê wan girê bide!" û tiq tiqa wî ye bi halê te dike. Hevalê te rewteki bi dest dixê û tê li nav guhê kûçik dixê. Bi devê xwe li te û bi rewî jî li kûçik dixê.

Tu bang li wî kesî dikî û tu dibêji, "ma tu ji Xwedê natirsi? Hema em ne şêx bin jî, gerek te nehiştiba kûçik bihata me!? Hûn diherin mizgeftê. Wextê limêja esirê ye. Hûn li meleyekî xurt rast tèn ku têra xwe û we dike!

Hûn tavilê pê derdixin ku nan ji we re li vî gundî tune ye. Hûn berê xwe didin derek ku dewla we li avê keve. Hûn tèn digihîjin gundekî û hûn dikin repîn. Dengê erbanê dike ku gundî li we vehewe. Tavilê hûn cihê xwe li cem wan çedikin. Pir kêfa wan ji we re tê. Radibin şêwrê digerin. Ji şêwra wan ev derdikeve: Ewê berdî meleyê xwe û hûnê li gundê wan bimînin. Jixwe meha remezanê jî tê ew ê bi we kêf bikin. Meleyê gund dinere ku zikat ji dest çû û ew ê bê qewirandin. Berî ku gundî berdî wî ew mala xwe dixê tev. Tu û hevalê xwe hûn dinêrin nebû û we xera kir. Ku mele here kî yê li pêşiya wan limêj bike. Hûn xwe digihînin mala melê û hûn li ber wî digerin. Hûn û mele li hev dikin ku nivê şevê hûn ji gund derkevin. Mele wê bibêje, "Ewê şêxê me çûbin alîkariya hin mislimanên ku di bin tehdeya gawiran de ne!"

Nivê şevê mele berê we dide neqebekê! Bi carekê re li we bûye qîrpîna tifingan. Tu nabêjî gundê ku we

nêzikî lê kiriye xwedî dijmin e. Jixwe kirasên we jî ji sed gavî xuyanî dibe! Piştî ku gundî bi we dihese û fêma dikin ku hûn şêxikin we vedihewînin. Hûn zêde li wî gundî namînin. Hema hesab bike hûn tu gundê çiyê bernadin. Hûn têra xwe digerin û zikatê didin hev.

We zikat bi pez daye û we pez jî kiriye pere. We her yekî ji xwe re hespek jî kirî ye û hûn niha li ser rêya vegeerê ne. We çiya li dû xwe hiştiye. Hûn li gundekî ku li pala çiyê ye şevder mane. Mahzûbanê we nivînên we li ser xênî danî ye. Yê wan jî li ser xênî ye. Hûn her kê li qorziyakê ne. Nivê şevê mahzûban radibe pez derdixê şevîne. Tu zanî ku ewê mahzûbanê we pez rake şevîne û te xwe daye bendê. Tu li dû heyfa xwe yî. Hevalê te nedihîşt ku tu xweşikî parîk xwarin bixwî. Tim dikir ku mahdê te bixele û tu ji ser sifrê vekîşî. Te dida pêşiya wî û te digot, "Kerem bike şêxê min derbas be derbas be. Ka doşekê deynin û bahlîfan ji şêxê min re binin." Wî jî carê di ser xwarinê de tiliya xwe dixist pozê xwe û mahdê te li hev dixist. Haya wî ji tişteki tune ye. Ji bergî hûn vedigerin mal kêfxweş e. Wêki hercar di xewa xwe de ye. Wî dîsa derpiyê xwe ji xwe kiriye û xistiye ber serê xwe. Ê wî jî Xwedê tebheki wilo daye wî, heta ku ew xwe baş vala neke di xew re nare. Tu radihêli wî derpiyê hevalê xwe û tu tîni datîni ber serê jinika malê! De derpiyê sipî ye! Te xwe venekiriye. Tu li bendeyî ku mahzûban bê!

Mahzûban tê, derdikeve ser xênî, derpiyê hevalê te bang dike û dibêje, "Ez va me!" Mahzûban tê ber serê jina xwe, çoyê xwe dixê bin derpî, radike lê dinere û bi hêrs berê xwe dide hêla we û tê! Tu lihêfê ji ser xwe diavêjî û tu dibêjî çip û xwe di xênî de werdikî. Tu li hespê xwe siwar dibî û tu xwe bi xelasê dixî. Hevalê te ?or or'a wî ye di nav lepê mahzûban de. Ew jî revî revî xwe ji nav lepê mahzûban difilitîne û xwe di xênî de werdike. Bi laşê tahzî xwe diavêje ser piştê hespê. Heta ku xwe bi xelasê dixê hespê dide çargavan û nasekine.

Nav lingê wî tevdek dişeqite. Nema dikare bimeşe. Bê bi çi halî xwe digihîne malê!

Niha xwe bi ser devê avêtiye erdê û jina wî bi perîkan rûn di nav lingê wî dide, tu jî di pixêrikê re li wan dinerî û tu bi wan dikenî!

Hevalê te dibêje, "Çi bû dîsa gidî? Tu dîsa li çi mi-zawiriyan difikiri?"

Tu dibêjî, "Qet" û kenê te tê. Tu ji bexbeçê çayê li beriya Mêrdînê dinêrî û tu dikenî! ❀

roniwar@hotmail.com

Şark ile garbın birliğinden DEMOKRASİSİZ CUMHURİYETE

NEVZAT ONARAN

Bugünkü Türkiye'nin kuruluş sürecinde Vilayet-i Şarki kentlerinin özel bir yeri vardır; çünkü Mezopotamya ile Anadolu'nun batısıyla, kuzeyiyle ve güneyiyle bir bütünlüğün ilk programının çatısı burada oluşturuldu...

İttihatçı hükümetin Almanya peşinde savaş ve kırm politikasıyla Anadolu'yu kan gölüne dönüştürmesinin ve liderleri Enver, Talat ve Cemal paşaların Almanya'ya kaçmasının ardından, 1918 yılı sonu ve 1919'un başında Osmanlı'nın yıkıntıları arasında Anadolu'nun kurtuluşu arayışında *Vilâyat-ı Şarkiyeye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti* kurulur ve Erzurum şubesi ile Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti'nin ortak girişimiyle Erzurum'da Sansaryan (doğrusu Sanasaryan) Ermeni Mektebi'nde yapılan kongreye (23 Temmuz-7 Ağustos 1919), Erzurum (Merkez, Bayburt, Hınıs, Doğubayazıt), Trabzon (Merkez, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Rize), Sivas (Merkez, Amasya, Tokat), Bitlis (Merkez, Siirt) ile Van delegelerinin katılımıyla Anadolu'nun geleceği tartışılır ve bir yol belirlenir.

Ve kimi araştırmaya göre kongreye katılan delegenin (sayı 53 ile 63 arasında değişiyor) üçte biri Kürt'tür...

Kongre kararı olarak, kongreyi hazırlayan iki cemiyetin katılımıyla *Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuku Cemiyeti* kurulur ve Mustafa Kemal de, Heyeti Temsiliye Reisi seçilir: 9 kişilik Heyeti Temsiliye'nin bir üyesi de resmî yazımla Mutki Aşireti Reisi Hacı Musa'dır...

Reis Mustafa Kemal, Mutki, Dirşulu, Muşarlı, Garzanlı aşiretleriyle bölgenin ileri geleni toplam 9 kişiye mektup gönde-

terek, kongrenin çalışmaları hakkında bilgi verir.

Sivas Kongresi, Erzurum'da seçilenlerle birlikte, Aydın (Merkez, Denizli, Alaşehir, Manisa), Ankara (Merkez, Çorum), Kastamonu, Karahisar-ı Sahip, Bursa, Eskişehir, Niğde, Kayseri, Antep, Samsun, Hakkari, delegelerinin katılımıyla Sivas Lisesi'nde 4-11 Eylül 1919'da yapılır.

Ve böylece şarkla garbın, Mezopotamya ile Anadolu'nun organik birleşmesinin temeli atılır.

Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal, Sivas Kongresi açış nutkunda, Erzurum Kongresi'ne dikkat çeker:

"...Erzurum Kongresi bütün memleketin ve milletin ittihat (birleşme) ve ittifak (uyuşma) noktasında Şarkî Anadolu vilayetlerince vilâyat-ı saire ile (öteki illerle) her nokta-i nazardan (bakımdan) iştirak-i mesai (işbirliği) temini (sağlama) emel-i (istegi) kat'idir (kesindir), üssülesasını (temel ilkesini) kabul eylemiştir. Bittabi (doğaldır ki), huzur-ı âlinizle (yüce varlığınıza) mün'akit (toplannmış) işbu Sivas Umumi Kongremizde vatanımızın yekpare (bütün), milletimizin yekvücut olduğunu lüzumu gibi ifade ve ispat edecek esasat (temeller) vaz olunur (atılır)."

Nutuk'taki sansür!

'Her şeye rağmen' yapma iradesi gösterilen Erzurum Kongresi'nin Beyannamesi'ndeki birinci maddesi, Sivas Kongresi'nde esası korunarak yeniden düze-

lenir. Hem sınırın çizilmesi hem de İslam-Müslümanlık kimliğiyle birlikte yaşamın programı olan ve Meclis-i Mebusan'ın 28 Ocak 1920'de kabul ettiği Misak-ı Milli'nin fikri temelini oluşturan Beyannamenin I'inci maddesi aynen şöyledir:

Eylül 1919, Sivas Kongresi delegeleri

"Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasındaki Mondros Mütarekesi imza edildiği 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırımız içinde kalan ve her noktasında bütün İslam çoğunluğunun oturduğu Osmanlı toprakları birbirinden ve Osmanlı topluluğundan ayrılamaz, bölünemez bir bütün oluşturur. Bu memlekette yaşayan bütün İslamlar birbirine karşılıklı saygı ve fedakârlık duyguları ile dolu, etnik ve sosyal hakları ile çevrelerinin koşullarına uyum içinde özkardeşler."

Özkardeşlik tanımına dikkat...

Misak-ı Millî, Misak-ı Millî diyenler özkardeşliği neden es geçiyor?.

Ve Şarkî Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti adı, Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti olarak değiştirilir ve Mustafa Kemal reisliğinde yeni Heyeti Temsiliye seçilir.

Sivas Kongresi sonrasında Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti adına Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal ile Rauf (Orbay) ve Bekir Sâmî (Kunduh) beylerin 20-22 Ekim 1919 tarihinde, İstanbul'daki Ali Rıza Paşa Kabinesi Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Amasya'da buluşup, Anadolu'nun şarkıyla, garbıyla 'geleneksel ve toplumsal hukukla birliğinin' korunması, seçimlerin yapılması, Ermeni tehcirinde suçluların yargılanması gibi konuların ele alındığı ve bilindiği adıyla Amasya Protokolü'nden 5 tanesinin 3'ü imzalanır.

Amasya Protokolü'nün Kürtlerin konumuyla ilgili protokolün birinci maddesi Nutuk'ta sansürlenir..

İngilizlerin önce İstanbul'u ve ardından Meclis-i Mebusan'ı da işgal etmesi sonrasında 23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi'nin Reisi Mustafa Kemal'in bölgeye ilgisi daha sonraki yıllarda da devam eder.

Mebussuz Musul...

Mustafa Kemal'in Elcezire Kumandanı Nihad Paşa'ya 1921 Anayasası'na uygun olarak 27 Haziran 1921'de verdiği 5 maddelik 'Kürdistan hakkında Büyük Millet Meclisi Vekili Heyetinin Elcezire Cephesi Kumandanlığına Talimatı'nda, mahalli idarelerin ihdâsı siyaseti üzerinde durmasını, yani yerel yönetimin etkinliğinin artırılmasını ister (TBMM Gizli Celse Zabıtları, cilt: 3, sf. 551).

Lozan'da Ankara'nın Başdelegesi İsmet (İnönü), Musul'un Anadolu'dan kopartılmayacağını öne sürerken Kürtlerin ve Türklerin birliği üzerinde durur.

Lozan görüşmelerine ara verildiğinde, 3 Ocak 1923'te Büyük Millet Meclisi'nde yapılan tartışmada İzmit Mebusu Sırrı, Musul'un özel konumu üzerinde

durur ve Bağdat'a tabi olmadığını belirterek, İngilizlerin konumuyla ilgili değerlendirmede bulunur (TBMM Zabıt Ceridesi, devre: 1, cilt: 26, sf. 141-160).

Meclis'te hiç Musul mebusu bulunmamıştır, yani Musul'u bizzat savunacak mebusu yoktur.

Rusya ile yapılan anlaşmayla (16 Mart 1921) Batum'un sınır dışında kalması kesinleştiği halde, Meclis'te Batum'un 4 mebusu, 7 Temmuz 1921'e kadar Batum Mebusu olarak görev yapar ve bu tarihte çıkarılan kanunla mebus oldukları vilayet Artvin olarak değiştirilir.

Batum'a gösterilen ilgi, Musul'a gösterilmez.

Bunun için 1926 öncesinde Ankara-İngiltere ilişkisinde, Lozan'daki görüşmeler sırasındaki ve daha öncesindeki Musul'un konumunu iyi irdelemek gerekiyor.

Yıllar sonrasında Lozan Başdelegesi İsmet (İnönü), "İstiklâl mücadelesi aşında İngilizlere ve İngiliz taleplerine karşı yapılmıştır. İstiklâl mücadelesinin başarısı da esasında İngilizlerin barışa karar vermesi ve diğer müttefiklerini bunu kabule mecbur etmesiyle mümkün olmuştur. Harbi onlarla yaptık ve sulhü onlar karar verdikten sonra sağladık" değerlendirmesini yapmıştır (Milliyet, 29 Ekim 1973).

Ayrıca yine bu dönemde gizli-açık Meclis tutanaklarının Latin alfabe baskısında bulunmayan, ama Fransız ve İngiliz istihbarat (Prof. Dr. Salâhi R. Sonyel'in çevirisi, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*; Hasan Yıldız, Fransız Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul üçgeninde Kürdistan) raporlarında yer aldığına göre, Kürtlere özerklik verilmesiyle ilgili önerge şubat 1922'de Meclis gündemine gelir.

Meclis'teki bu girişim, aslında yürürlükteki 1921 Anayasası'nın 'yerinden yönetimi' bir anlamda vilayetler düzeyindeki federasyonu öngören hükmüne uygundur, ama genelinde Anayasa'nın bu maddesi işlevsiz kalır..

Daha sonrasında Meclis'in ikinci devresinde Cumhuriyet tercihiyle, 21 Anayasası'nın yerel demokrasiyi esas alan bu hükümleri Anayasa'dan çıkartılır.

Demokrasiziz cumhuriyet...

1924 Anayasası ile sisteme rengini veren kanuni düzenlemelerle Erzurum ile Sivas kongreleri beyannamesinin birinci maddesindeki "bütün insanların etnik ve sosyal haklarıyla özkardeş olduğu" ilkesi yerine, zamanla resmî olarak, "herkes Türktür" konur ve "mecburi iskân ve tenkil politikaları" tercih edilir.

Dersim'e devletin Tunç Eli'nin indiği Tunçeli Kanunu, 'vatandaş Türkçe konuş' kampanyası, Varlık Vergisi, 6-7 Eylül... işte bu iklimde uygulanır. ❀

'LAWIKÊ METÎNÎ'

J. K.

Baran baribû.

Xwezayê serê xwe şuştibû. Ji qirêj û gemara rojan xilas bûibû. Bi bêhneke fireh, dilekî rehet, bişewq û delaliya xwe nêrînên çavan têr dikir. Cesîm her du kurê xwe rêkiribû ji bo tenduristiya pezên xwe. Piştî destnimêjek girtibû, li odeya xwe ser sîcadê rûniştî, qala rewşa xwe ya xirab dikir, ji Xwedayê xwe re. ...

Lê bêhna Xwedê îro hinek teng e. Li ser kursiyekî rûniştîye destê xwe daye ber rûyê xwe kûr kûr difikir. Ji bilî Xwedê kes jî nizane çi difikire. Demeke dirêj wiha bêdeng ma. Piştî mîna tiştêk bê bîra wî destê xwe ji ber rûyê xwe hilda, sere xwe hêdîka bilind kir, bang li ferîştehekî kir. Kêliyêk şûnde derî vebû ferîştehek bejin bilind, rû rûçik, ser û cil paqij, nûranî li ber amade bû.

Xwedê li çavên ferîşteh nihêrî, ferîşteh serê xwe ber jêr kir.

"Dema ku baran dibare ez xemgîn dibim. Xemgîniyeke sergiran, dilgerm... Îro jî wisa me. Lê tiştêk

hate bîra min: Wextekî yek hebû, dihat van demên wiha de ji min re stran digot. Bi dengê xwe yê xweş, bi gotinên dilsoz bêhna min fireh dikir. Sitraneke wî hebû kêfa min pir jêre dihat. Ka bibêje, ew kî bû û kîjan stran digot? Here, ji min re zû bîne, were vir?"

Ferîşteh dizanibû ku rebê wî wê pirsêke vî şeklî jê bike. Lewra di çend salên dawî de Xwedê zêde bêbîr bûbû, tişt zû ji bîra wî diçûn. Ji bo vê yekê car caran pirsên wiha jê evdê xwe dikir. Hem sedeqeta wî hem jî hafîza wî diceriband. Ferîşteh serê xwe bilindkir û bi dengê nerm, bi edep pirsî rebê xwe bersivand: "Belê yekî wisa hebû, navê wî ji Kurd bû. *Nûnerê Meci-lisa Çareseriya Pîrsgîrêkên Netewan* bû. Ew jî nûnerê gelê xwe ye, deng û awaza wî pir xweş e, berê ji rebê min re gelek sitran digot. Ya herî ku kêfa xalikê alemê jê re dihat ji strana *Lewikê Metînî* bû." Kefa Xwedê xweş bû, evdê wî tu tişt ji bîra nedikir, hafîzayeke dijwar li ser bû.

"Aferîn ji te re ebdê min. Tu tişt ji bîra te naçe. Ka

here gazî bike bila were, ji min re strana xwe ya xweş bibêje."

Ferîşteh destê xwe da ser navika xwe bi rûmet xwe xwarî erdê kir, ji paş ve bi gavên nermik derket çû. Kêliyek derbas bû. Dengê derî hat, ferîşteh kete hûndir û pê re bi dengê tirs got, "ya rebilelemîn evdê te yê Kurd ne li meclisê ye."

Xwedê bi dengê hinek matmayî û hişk, "Çawa ne li meclisê ye, ma qey tu nizanî ew meclis çî ye û ji bo çî ye?" Ferîşteh bi edep serê xwe bilind kir hêdi hêdi bi hemdê xwe axîfî. "Belê ez zanim, ji bo çî ye. Divê teqez li meclisê bûya. Lewra me ji her neteweyê nûnerek hilbijartiye aniye li wir. Çiqas hinek ferîştehan gotin ji Kurd ne netew in ne hewceye em nûnerekî ji wan hilbijêrin ji, Ser lekolîn û daxwaza hinek evdê te yên helbestvanên hêja me ew netew pejirandin û ji wan ji nûnerek anî danî meclisê. Lê îro ez bang dikim rebê min kes bersiva min nade ez jî şaş bûm. Xwedê hêrs bû. Ji cihê xwe çik rabû ser piyan li diwarê sipî ye li ber xwe bi nezereke tûj nihêrî. Rengê diwar guherî carekî de dimenên mecliseke qelebalix tev li ser diwar ber çavên wî eyan bû. Bala xwe dayê Kurd bi porê xwe yê zer, çavên xwe yê şîn li kêleka nûnerekî çavgil-mok, bejin kurt rûniştiye ketiye galegalan. Zivirî li ferîşteh nihêrî tiliya xwe ber bi diwar ve dirêj kir, "va ye te dit?" Piştê berê xwe da meclisê bang kir got, "Ey evdê min ê Kurd tu çima, bersiva min nadî û nayê vir, gelo ew çî xeflet e tu têdeyî heya ku vexwandina me bêbersiv dihêli?"

Kurd veciniqî, serê xwe bilind kir hinek lerizî devê xwe vekir got, "Tanrim ben Kurt degilim bir yanîşlik olmuş*" Xwedê pir aciz bû, serê xwe hejand bi hêrs domand, "çawa tu ne Kurd î, te ji min re her tim bi kurdîi stran nedigot?" Mirovê çav şîn, por zer ji tirs û şermê dîsa bi dengê nizm û nerm bersiv da. "Tanrim ben Kurtçe bilmiyorum**"

Piştî vê gotinê meclis ji nişke ve winda bû. Xwedê her du destê xwe li pişt xwe girê da, dû sê gavan çû û hat. Vegeriya, ji ferîşteh xwe re got, "Bêlome be! Ev çî tişteki sosret e, her kî ku min mirov afirandine ez pêrgî tişteki wiha nehatime, nayêmin ji. Ka ev nûnerê han çima wiha kir, kê evê beredayî hilbijart anî meclisa me? Ku şerm neke yê bêje dêya min jî tirk e. Rawestiya dîsa çend gavan çû û hat rûyê xwe girt miz da çû ser kursiya xwe rûnişt. Serê xwe bilind kir got, "Zû bike bilezîne wî li ser piştê hespekî bişîne. *Asyaya Navîn* bila li wan çol û çiyayên beradayî, xalî, bêbaran û bêrehm, ji birçinan bimre here." Ferîşteh li ser vê fermana teqez hat ku derê. Xwedê dîsa bang lêkir got, "ka bise, em pêşiyê herin navenda xana gilî, gazin, daxwaz, nifir diayên vê neteweyê, ka di çî halî da ne.

Ez bawerim me tişteki pir girîng ji bir kiriye, ji xwe nûnerê wan jî beredayî derket. Gelo çiqas wext e em di ser wan de neçûne" Xwedê li pêşiyê, ferîştah li pey di qoridorên dirêj, paqij re derbas bûn û hatin li ber xaniyekî mezin ku hefteyê du deriyê wî heye rawestiyan. Ferîştehek direj, mezin li ber derî rawestiya bû. Gava ku hatin ber derî ferîştehê aligirê mezin got, "ka deriyê Kurdan veke.? Dergevan li ser vê fermanê dest avêt toqa nevtenga xwe vekir, tiji mifte bi zincîrekê re derbas kiribûn. Di nav geremola mifteyan de yeke kesk, sor, zer ji nav hilbijart, û kire qula kilitê, lê da û ne da, venebû kilit. Ferîşteh got, "ya rebil alemîn ev derî zû de nehatiye vekirin ji ber wî zeng girtiye, divê ez bişkinim bi vê gotina xwe re çakûçek ji ber xwe derxist bi derbeke zexim re, kilit şikand. Derî vekir. Gava ku derî vebû mîna zinaran di geliyan de werên xwerê tomar tomar kaxizan dan pey hev hilweşiyan hatin bi derî re derketin, li bin pê Xwedê rawestiyan. Xwedê xwe da aliyekî her du ferîşteh heya ber qirqa xwe di nav qaxizan de man. Ken bi Xwedê ket, "Erê ev çî ecêb e, ez bawerim em bi sed salan nehatine vê derê." Kêliyek şûnde herikandina kaxizan sekinî. Xwedê û ferîşteh derbasî hundir bûn. Bi çavan her çara alî mêzekirin bi tevgerên hêdi û nermik li nav geremola kaqizan geriyan. Piştê Xwedê destê xwe avêt nav tomara kaxizan, yek jê hilda û bi dengê bilind dest bi xwendinê kir. "Rebî tu ber xwe me tevan nêr çê bikî, min dewlemend serfiraz biki, ji ber dexesiya cinarê min Qesîm zik û çavên wî qet tîrnekî. Cesim." Xwedê girt qaxiz bi hêrs dest xwe avêt di nav geremolê re, derbasî hundir bûn. Odeyeke mezin diwar û tawanê spî heya ber devan tiji bûbû. Her du ferîşteh û Xwedê qasek bêdeng man, bi çavên matmayî her der mêzekirin. Piştê Xwedê dest avêt qaxizeki din xwend?

"Ya Rebbî! Min li ku derê xeta kir? Me çî bê emriya tekir gelo? Çima wiha bû? Ne em ji evdê te bûn, û mafê me jî hebû li ser axa me. Min heftê salan tizbî ji destê xwe nexistin, ji dil û can ji bo gelê xwe û dinê Mihammed Mistefa xizmet kir. Lê îro ez tîm daliqandî di dest minafiq, nezan, beredayiyan de. Tu rebê hemû alemê, rebê erd û asîman, mirov û cinan î. Divê bibûya û ê bibe ji. Fermana te pê hebûye. Tu tiştê ku em pê nizanin dizanî. Lê heyfa min ji dijminê min ê xwînaxar re nehêli ya paşayê pir keremê. *Şêx Seid, 1925?*

Hinek dibên pênc hezar hinek dibên sed hezar çî dibe bila bibe lê gava ku bombe li serme da barandin tu ne li wê derê bûyî, ji malbata min kes nema berxa min ji min di kozê de hê deh rojî bû ... ka ahê min ji kêra ma rebî. *1988 Helebçe?*

Belê ew bawer nakin lê tu zanî. Ku ez hê zarok bûm, neh meh du rojî, di zikê dayika xwe de bûm, wan bêbavên bê bav zikê dayika min qelaştin, tu wê rojê ne li wir bûyî. Ka îro ji zikê me diqelişin ax tu li ku derê yî rebê min, tê kengî werî? *Meta Besê 1994 Dêrsim...*

Ez kêrekim li Geliyê Zilan. Roj bû min pez, dewar şerjê kir, roj bû min balcan, kartol, pîvaz hûr kir. Tu jî baş dizanî rebê min, rojekî ji ez di destê pexemberê te yê Îbrahim de hew mabû ku min Îsmail jî şerjê bikira û bibûma kujerê mirovekî bêguneh. Lê tu qadirê her tiştîyî, te ez ku kirim ez bûm kokêr min qiraka Îsmailê reben qet nekir. Ez jî pêxemberê te jî, ji vî vebali giran xilas bûn. Lê îro, te min kir korkêr, min bi dehan ciwan, kal pîr şerjêkir. Ew tîfal, ew nezan, ew cahil qet wekî Îsmailêkî te nedibûn rebî? Tu rebê min î; lê min çi kir ji te, te min kire kujerê van belengazan. Parekê vê zilm zordariya bêhampa û hevalê van bêesil û hovan rebî?! *1934 Geliyê Zilan...*

Gava ku em hatin sînemayê hevalê min ê Mihe-med got di sînemeya de her tişt rast e, mirov, pevçûn, jin, zarok ... min bawer nekir. Min çi zanibû agirê di film de jî rast e û yê me tevan jî bişewitîne. Xwazî min jî hevalê xwe bawer bikira ez nehata ma. Jixwe *mewejin min di balgiyên min de man*. Lê bavê min? Ma qey nabe rebî ku ez carekî tenê wan bibînim, ka deriyekî veke ev duxana han, ev mija bêol min fetisand... *1964 Amud Seid*.

Min nizanibû xerîbî ew qas zehmet e. Dil û hînavên mirov disote. Ne min destgirtiyê xwe ne jî xwesî xezûrê xwe nas dikir. Jiyana min di navbera mal û kaniya gund de derbas bû. Her roj diçûm ser kaniyê bi qîzê hevalên xwe re. Haya min ne ji gundê cîranan, ne ji bajarên wan hebû. Min di got jî xwe dinya gundê me tenê ye, di dinyayê de jî ji *Lewikê Metinî* şerîntir tu kes tune ye li ba dilê min... Tenê ez dizanim xortek hebû cînarê me bû. Gava ku ez diçûm ser kaniyê ew jî bi porê xwe yê şehkirî, bi çavên xwe yê reşbelek li pey min diçû û dihat. Me pîr ji hev hez dikir. Me eynik û şehê xwe di taldekî tarî de bi hev guharti bû. Em bi şermênî, dizîka ve bi hev re dikenyan. Axaftin tune bû. Me bi tevgeran, bi çavan, bi zîmanê dilan ji hev fêm dikir û hesreta xwe ditemirand. Tu jî zanî carekî di xirabeyekî de rê li min girt, ramûsanek ku bi lez ji min hilda û revî çû. Min bi tinazan bi hêrseke xapînok da çêra jê re. Lê sihet noşî canî wî be. Qey zehf guneh bû ev yek, îro ez li piştê vî çiyayî li vî gundê xerîb li sirgûniyê me rebî. Min ew roj dia û gazinê xwe kir ji te re rebê min. Ew roja ku xwezgîniyê min hatin û di nava du mehan da ez siwar kirim... Min kir qêrîn, kir nalîn. Ji te re got rebê min, tu tiştêkî bixî dilî wî, ew ê wêrek û jêhatî biki bila were min birevî-

ne. Gelo te diayê min qebûl nekir, nizam ew bixwe nehat. Min rojek xwe li vir dit. Îro ez li piştê vî çiyayî, her roj çavên xwe dikutim çiyê. -Tu dibê qey gundê me li pişt van çiya ye. - lê tu jî dizanî çiya bilind in ez kesî nabînim. Rê nadin min. Daxwaziya min ji te ew e ku hema bi çavên dinê ez yek carekî Lawikê Metiniye bêmiraz bibînim û di cih de can bidim...

...
Xwedê dev ji xwendinê ber da. Di cih de rawestiya. Li ferîştehan nihêrî. Her du çavên ferîştehan fireh, rewşeke şerperze de bê lebat sekinibûn. Piştê Xweda dest bi axftinê kir. "Me çi kiriye? Ev çend sal in qet haya me ji van tune bûye, me guh dayê stranan lê qet çirokên stranan meraqnekiriye teh teh!? Ka zû li lenûska qeyda binihêre ew beredayiyê bereday dawiya dawî kengê hatiye arz-î halê xwe û neteweya xwe ji me re gotiye?" Li ser vê gotinê ferîşteh lenûske mezîna bergên reş da dest xwe û qasek lê nihêrî got, 29 EKÎM 1923.*** Piştê ku ferîşteh ev dirok xwend, Xwedê qet deng nekir û got bide pey min em herin. Bi gavên lez derketin çûn. Qasek şûnde gihîştin cihê xwe, Xwedê rabû li ser kursî rûnişt, keliyek fikirî. Zivirî li ferîştehê xwe nihêrî got:

"Me zû de ev gel ji bîr kiriye, hate bîra min... berê min dişa çend fîrset dabû wan lê ew qet li xwe xwedî derneketin... hem hatin xapandin hem jî xwe xapandin. Bi rastî fedakariyek mezîna jî hate kirin lê... Rabû ser pêyan gel wî alî gel wî alî çû hat. Ferîşteh qet dengê xwe nedikir bi edep serê xwe xistibû ber xwe ev monologa sosret guhdar dikir. Tiştê çûyî çûye? Lê îro divê em deynê xwe bidin. Xwedê rawestiya, mîna hêrs bibe bi dengêkî bilind... Me xetereke zêde mezîna kiriye. Ez çawa wiha bêbir, xemsar mame? Teh teh! Ew nûner çiqas beradayî derket? piştî vê gotinê demeke dirêj bêdeng ma. Çû li ser kursiyê xwe rûnişt, tiliya xwe dirêji ferîşteh kir... Ka were hema ji bo xatirê ew stranên xweş, ew keçîka hezkiriya Lewikê Metinî, ew gîlî gazinên dilşewat, ew nezani safiya wan, ew fedakarî û keda ku di roda çû. Ji bo bêbirî xemsariya me, em ji wan re qenciyeke bikin, qenciyeke baş, layiqê wan? Ferîşteh bi rûyekî xemgîn serê xwe bilind kir got,

"Belê, ez ji pîr ber wan ketim rebê min. Ka em çawa bikin ji ku de dest pê bikin" Li ser vê pîrsê mîna ku bersiva Xwedê duh ve hazir be. Yek carekî de got:

- Em ê pêşiyê çend heban bikujin, bişînin dojaha xwe piştê ?.. ❀

* Ez kurd ne Kurd im rebê min, şaşiyê heye.

**Xwedê ez bi Kurdî nizamim.

***29 REZBER 1923

Newrozlar geleneksel Kürt giysilerinin defilesi gibi...

'Giysimiz varlığımızı kabul et isyanıdır'

ELİF GÖRGÜ

Newrozlar tanığıdır... Dili, kültürü, renkleri yasaklandıkça, o gözalıcı geleneksel-ulusal kıyafetlerini kuşanan Kürt kadını sanki daha bir renklenir. Sarı kırmızıya karışır, yeşil morla kucaklaşır; pembe oylar, turuncu işlemeler, altın sırmalar Newroz ateşi gibi yanar da yanar; halaya durdukça kadınlar, gökkuşağını kıskandıracak bir renk cümbüşü göz kamaştırır.

Geleneksel giysilere ilişkin yaşanmakta olan genel ilgi kaybının aksine, Kürt kadını ve erkeğinin, yok edilmek istenen kültürünü sahiplenme kaygısıyla, geleneksel kıyafetlere dair ilgisinin artmakta ol-

duğu gözlenmektedir.

Evet, halkların kıyafetleri, konuşur aslında. Kürt geleneksel kıyafetleri de öyledir. Giydiği 'levendi' nin uzun kollarını arkadan bağlıyorsa kadın evlidir, kollarına sarıyorsa nişanlıdır, açık bırakıyorsa bekârdır...

Yine de bilinenler sınırlıdır. Ama renkler, işlemler, desenler neyi ifade eder, hangi kültürlerle ortaklaşır, fazla bilinmez...

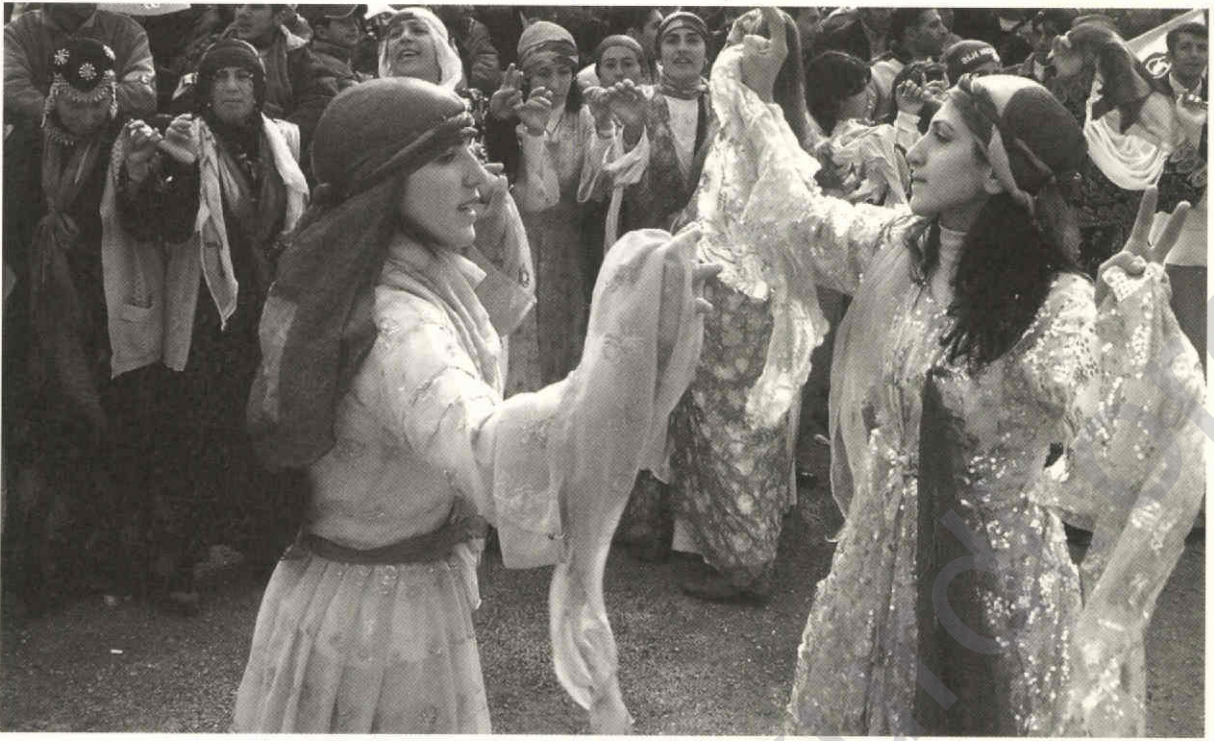
Kutlamalarda kadın giysilerinin öne çıkması, rengârenk olmasındandır daha çok. Yıllardır "gerilla kıyafeti" diye bilinen Kürt erkeğinin ulusal giysisi 'şalû şepik'i, gerillanın bu toprakların ürünü olduğunu unutturma çabasının bir parçası olarak, yasaklanmaya ya da ötelenmeye çalışılmıştır. Buna en güzel cevabı ise Kürt milletvekilleri ve siyasi temsilcileri 2008 Newroz'unda, hem kendileri ulusal kıyafetlerini giyerek, hem de tüm erkeklerin de böyle giyinerek kutlamalara gelmesi çağırısı yaparak, verdiler aslında.

'Utaniyorduk, şimdi gurur duyuyoruz'

24 yaşındaki Ayşen Yağmur, "Kendi kültürümüzü, dilimizi çocuklarımıza göstermek istiyoruz. Bizim rengimiz budur. Bunu yaşatmaya çalışıyoruz" diyor.

Mezopotamya Kültür Derneği'nden Elif Kaya ise, "Yerel kıyafet kültürünün ifadesidir. Kıyafetleri giymemiz kendi kültürüne sahip çıkmayla ilgili. Yasaklanan, yok sayılan bir şey varlığını ortaya koymak için daha fazla çaba sahibi olur. Bizde de bu böyle. Renkler dikkat çekicidir, kadınların başında sarı kırmızı yeşil oylar var. Kürt kültürünün simgesi olan kıyafetler o yüzden giyilir. Varlığını ortaya koyma, varlığını haykırma, varlığımızı kabul et isyanıdır diyebiliriz. Kadınlar erkeklerden daha çok giyiyor. Erkekler daha az giyiyor genelde. Çünkü kadının kültürle bağı daha güçlü. Sadece kıyafet açısından

dan değil, dil açısından da böyledir. 25 yılda Kürt dili yasaklı olmasına rağmen hâlâ yaşıyorsa bu anaların, kadınların emeğidir. Kadın kendi değerlerine daha bağlı, erkek daha erken vazgeçebiliyor, daha erken değişebiliyor. Kadın kültürel analık da yapıyor diye düşünüyorum" diye anlatıyor.

Necma Çelik, "Yerel kıyafet bizim kültürümüzdür, çok seviyoruz. Kürdüz, her şeyi yasaklıyorlar ama biz yine devam ediyoruz. Her şeyi elimizden almışlar, yasak etmişler. Kıyafetlerimiz de kültürümüzdür, geleneğimizdir. En özel günlerde giyiyoruz. Erkekler fazla giymiyor, kadınlar daha duyarlıdır, daha kültürüne sahip çıkıyor" derken, Barış Annesi Habibe Altan da ekliyor: "Evvelki yıllarda kendi kıyafetlerimizden neredeyse utanıyorduk, o zaman hiçbir şeyin farkında değildik. Dil de öyle. Biri Türkçe bir kelime öğrense havalara uçuyordu. Şimdi ise gurur duyuyoruz kıyafetlerimizle, dilimizle gurur duyuyoruz. Ve sonuna kadar da yaşatmaya çalışacağız."

Renkler gitti, mekik durdu...

Ulusal kıyafetlerine sahip çıksa da, kıyafetlerdeki o coşkuyu kendi dokuyamıyor artık Diyarbakır. 1927'de İstanbul'dan sonraki ikinci ipek üreticisi kentte kıyafetler için kumaşlar ithal ediliyor. Newroz'da şal ü şepik giyenler kumaşın Erbil'den geldiğini söylemişlerdi. Diyarbakır'ın tarihi çarşısı Çarşıya Şewiti'deki esnaflar İran'dan aldıklarını söylüyor; Gazi caddesindeki güzelim renkli kumaşları satan

yaşlı kumaşçı ise Kore'den Japonya'dan getirdiğini...

Tarihi İpek Yolu üzerindeki bu kadim kentte İpek Böcekçiliği Enstitüsü kapatıldı önce. Sonra Ermeni, Süryani dokumacı ustalar göç etmek zorunda kaldı. Kürt kadınının kıyafeti gibi rengârenk Diyarbakır, renklerini bir bir kaybetti. Son Süryani dokumacı ustası 1924 doğumlu Lütfü Dokucu da birkaç ay önce sessiz sedasız yaşamını yitirdi. Her şeye göğüs gerip yaşamı boyunca terk etmediği memleketinden cenazesi göç etti İstanbul'a.

En son Şeyhmus Diken'e konuşmuştu Dokucu:

"İpek böceği kozasını ipliğe dönüştüren 'deyye' denen sanatla çok küçük denilebilecek yaşta tanıştım. Benim imalât yaptığım dönemde Diyarbakır, Doğu ve Güneydoğu'nun ticaret merkeziydi. Mantın çarşaf dokuyanlar Ermeniler, Puşiciler ise Süryanilerdi. (...)Eski büyüklerimiz Diyarbakır'da ipekli kumaştan entari yaparlardı. Yelek yaparlardı. Bir rüzgâr çıktığında o kıyafetler püfür püfür yellenirdi" demişti.

(Başındaki puşi midir?/Diyarbakir işi midir?/Yanağında güler açmış/O da hakkın işi midir?) türküsünü hatırlatıp, eğer Ermeni ve Süryaniler göç etmeseydi dokumacılık devam eder miydi sorusuna da, "Puşi eskisi gibi ilgi görmeyebilirdi, çarşaf da öyle... Ama mekik durmazdı. Burada ata topraklarında kalsalardı elbette mekik durmazdı. Bırakıp gittiler işte. Bu gidiş teferruatına da girmemek lazım. Hepimizi yaralar, hırpalalar, boş verin, bırakıp gittiler işte" yanıtını vermişti.

Önce Hıristiyanlar gitti, sonrası ayrımcılık, sonrası savaş ve Türkiye'nin 3. sanayi kenti Diyarbakır'da mekik de durdu, ekonomik sosyal yaşam da.

Yıllar sonra ipek böcekçiliği yeniden canlandırılmaya çalışılıyor. 2002 yılında Kulp'ta ipek böcekçiliği projesi başlatıldı. 20 köyde 750 aileye kadar yayıldıği söyleniyor. Zamanında Diyarbakır'daki enstitünün ürettiği tohumlar şimdi Bursa'dan getiriliyor.

Teknolojik İpekböcekçiliği tesisi bile kuruldu ancak Çin'den gelen makineleri çalıştıracak yetişmiş eleman yok Türkiye'de. Bu yüzden tesis yine Çinli teknisyenleri bekliyor faaliyete geçebilmek için!

Yine, AB desteğiyle başlatılan Geleneksel El Sanatları projesinin ürünü de puşi atölyesi. Ermeni ustasından öğrendiğini burada öğrencilerine aktarsa da Muharrem Usta, atölyenin tek başına Diyarbakır'ı

Geleneksel Kürt giysilerinden örnekler

Kofi: Kenarları çuhaya benzer kumaşla çevrelenmiş, tepesi ise ipek veya benzeri ipliklerle elde edilmiş bir başlıktır. Kofiyeye takma saç eklenir ve yanlardan örgüler sarkıtılır. Açık başa önce beyaz renkte tül bent sonra yörede şaar denilen sarık ve bunun da üzerine genelde canlı renklerden seçilen puşiler sarılır. Kofinin üstüne sarılan şaar düğümü takan kişinin hangi bölgeye ait olduğunu belirtir.

Heftreng/Şaar: Kare şeklinde, siyah zemin üzerine, değişik renklerden çizgiler bulunan bir baş örtüsüdür. Önce üçgen daha sonra ince bir şekilde katlanıp kofinin etrafına sarılıp düğümleir. Yörede Çar ve Heftreng (7 renk) isimleri de verilir.

Fistan/Xeftan: Kolları ve boyu uzun, etek kısmı büzgülü, genelde kadifeden yapılmış bir üst giysisidir. Ağırlıklı olarak çiçek desenli modelleri tercih edilir.

Kotik: Kadife ya da benzeri kumaşlardan yapılan, üzeri değişik motiflerle süslenmiş, kolu dirseğe kadar ve önu açık bir üst giysisidir. Düğmesi ya da ön tarafı birbirine bağlayacak bir ek parçası bulunmaz. Üzerindeki işlemler genelde sarı simlerden yapılır.

Kıras: Dizlerden üç-dört parmak kadar aşağıya doğru sarkan, "kadik" adı verilen beyaz renkli kumaştan yapılan erkek entarisidir. Kol uçlarında püskülleri (purçikleri) vardır.

Derpi: Erkeklerin alttan giydikleri bir giysi türüdür. Kadikten yapılır. Ağ kısmı şalvara göre daha kısadır. Bazı derpiller uçkurlu olup, içinden derpinin yapıldığı bezden bir ip şeklinde kumaş hazırlanır ve geçirilir. Bazı derpiller ise lastiklidir.

eski günlerine döndürme şansı yok. Zaten ürettikleri puşiler bir Avrupa mağazasının ürünlerine "ambalaj" olarak kullanılıyor...

'Her aşiretin kendi kıyafeti var'

10 yıl gibi kısa bir süre önce açılmasına rağmen geleneksel kıyafetler dikerek satan Romans mağazası, türünün tek örneği olarak Diyarbakır'da üretim yapıyor. Sadece geleneksel bölge kıyafetlerinin dikildiği bu küçük mağazanın sahibi Nuran Ekti, araştırma yapmaya çalıştıklarından ancak bilgiye ulaşamadıklarından yakınıyor: "Giysilerin tarihi ile ilgili herhangi bir belge de yok elimizde. Tarihsel kökenlerin çok derinlere gittiğini biliyoruz. Öğrendiklerimize göre aslında her klanın kendi kıyafetleri var. Kıyafete bakılarak o aşiretin hangisi olduğu anlaşılıyor. Bayan kıyafetlerinde Hakkari yöresini biraz araştırdık. Arkadan bağlamalı elbiseler var, 'levendi' deniliyor. O levendileri kadınlar giydiği zaman evli, sözlü ya da nişanlı olduğunu anlıyorsunuz. Arkadan bağlandığı zaman evli demektir. Kollar açıkça bekâr genç kız, bileğe sarılmışsa nişanlı olduğunu anlıyorsunuz. Yani giysi de bir dil olarak kendini ifade ediyor. Aslında kolların arkadan bağlanmasını ben kadının köle olduğunun bir işareti olarak görüyorum. Arkadan kelepçelenmiş, zincire vurulmuş duygusu veriyor bana. Kürt kadınının giysilerinde yeşilin, kırmızının, sarının yoğun kullanılması da kadınların doğa ile olan barışıklığını, doğayla iç içe oluşunu anlatıyor. Kadın giysileriyle mesajı her yere veriyor. Aslında çok farklı anlamları olan giysiler var ancak araştırılmamış. Geleneksel kıyafetler üzerine derin bir inceleme yok. Bizim her şeyimiz yasaktı. Şimdi kültürümüz, dilimiz araştırılıyor ama giysilerimiz üzerine eğilinmiyor. Halbuki giysilerin dili kendini açığa çıkardıkça kültürün derinliği de, kadının geçmişten bugüne kadar geldiği süreç de ortaya daha net çıkacaktır. Bugün insanların giysilerini sahiplenmesi gurur veriyor. Ben ekonomik getirisini düşünmüyorum bu işin. Zaman zaman kapatmayı da düşündük ama kimse yapmıyor bu işi ve ben kapatırsam kimse yapmayacak diye dayanmaya çalışıyorum." ❁

Bi zimanê wêneyên xwe RÊDÎ AX

DÎDAR DİLİSTAN

Temenek ku bi hunerê hatiye nigarkirin, qêrînek ji axa hişk a dorpêçkirî xwe digihîne cihana hebûnê, dengê ji deşta Rihayê ku bi Çemê Ferat hatiye avdan, lawê xaka şaristaniya bînpêkirî, deverê ku êş û jan lê bûye çarenûs, wekî şetek di hundirê zarokên xwe de

derveyî vala derxin, xwe têxin bertek li hember êrişên li ser ziman, çand, weje û hunerê. Yek ji van kesan e ku bi vê peywirê tevdiqere wênesaz 'Rêdî AX' e. Xwedî erk û ferasetek kûr e, di xebat û berhemên wî de bi awayê pêwaran (sîmge) derdikevin pêşberî me.

Ew, li gundekî Hewaga (Bozova) navçeya Rihayê çavê xwe vedike. Hê di biçûkatîya wî de gundê wan di bin Bendava Atatürkê de dimîne. Cara pêşîn bi vî awayê dilzariya koçberiyê dibîne. Jiyanek di navbera gund û bajêr de fetisî. Livandinên hundirîn çiqas diçe zîrtir dibe û ev dê her tim ji berhemên wî re bibe yek ji çavkaniyan.

Destpêka dibistana seretayî û heşt salên YÎBO'yê. YÎBO'yên ku li çolan tîn çêkîrin û mirovan tê de kovî dikin. Em behsa pişavtin, lêdan, tundî, çewisandin, neheqî, tacîz, herîşîn û heta bi dehan tiştên neyîniyên van dibistanan ku her tim di rojevê de ne bikin dîsa jî têr nake. Rûxandinên mezin di derûniya kesên li van dibistanan dixwînin de çêdibe. Rêdî, li vê deverê jî hîni tenêtiye dibe. Ev bûyer û qewimînên berbiçav dibîne, jê re dibin dinamikên xurt. Her ku diçe ber bi xwe ve tê û dadikeve kûrahîya xwe ya bingehîn. Aloziyên xwe, yek bi yek bi xwe re nîqaş dike. Hêdî hêdî bi xwe û bi xwestekên xwe dihese. Ev jî dibin xeml û çêja berhemên Rêdî AX ên pêserojê.

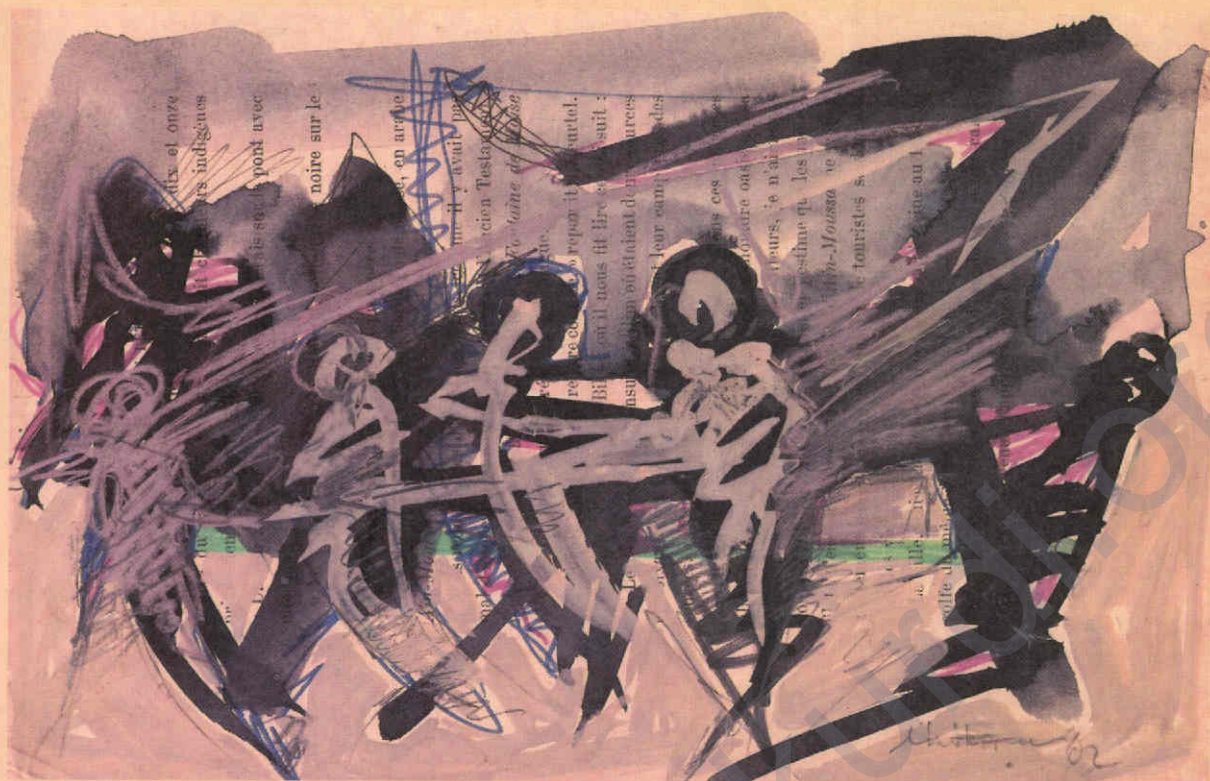
Biryara xwe dide ku xwe bi hunerê bide famandin. Li ser rûpelên spî bi rengan verişe û bi dimenên mejiyê xwe kompozîsyonek ava bike. Piştî dibistana navîn, diçe lîseya hunerên bedew a Rihayê. Bi vê destpêkê dikeve nav deryaya hunerê. Hunerên bedew ji nêz ve dişopîne. Rojêva huner û hunermend ên hemdem û şewazên wan nas dike. Di lîseyê de tevli gelek pêşbirkan dibe, di van pêşbirkan de serkeftinê bi dest dixê. Tevli pêşangehan dibe, di van pêşangehan de wêneyên wî ji aliyê gelek kesan ve tînin ecibandin. Lê, wî hê jî tiştên ku lê digere nedîtîye. Ji ber ku ew hunera xwe, ne ji bo venêran û ecibandina serdestan çêdike. Wêrekiyek xurt, jê re hêza guherînê çêdike. Bi vî awayî di bin banê wêneyê de bilindkirina hişmendîya civakî şîrove dike.

Dem ber bi salên zanîngehê ve tînin, bajarek nû, ji-

Jêr-Jor, 2006

şopan çêdike, ew zarokên bermahiyên tekçûyîyan, li pîvanên hebûna xwe digerin, didin pey nasnameyek windakirî, dixwazin nasnameya xwe bibînin û bi hemû sazûmanê vegotinê watedar bikin, civaka xwe jî bi vî peywirê hişyar û zindî bigrin da ku rûxandinên

yanên cuda, têkiliyên mirovên metropolan û bi biyanibûnê dihese. Li Edeneyê, Zanîngeha Çukurovayê, beşa Mamostetiya Wêneyê dixwîne. Di van salan de têkiliyên wî yên bi mamosteyên wî re jiyana li zanîngehê, têkiliyên bi derdorên cuda re bandora hevaltiyê, nîqaşên li ser hunerên bedew her ku diçe jê re hêlek û seknek muxalîf çêdike. Di van deman de mijarên xebatên wî eşkere dibin, bîngeha xebatan bi tevahî ji xwe re peywirek dibîne. Ji hêla şêwe, teşe, teknîk û naveroka berhemana ve kamil dibe. Mijara xebatên xwe dinêqîne û di nav wan de hevsegek saz dike.

Yek ji van mijara xebatên li ser dengbêjiyê ku bi dirûşma "Qedirdayîn ji bo Evdalê Zeynikê" derdikeve pêşberî me. Lêkolînên li ser çanda dengbêjiyê tesîr û bandora wî ya li ser gel bi wêneyên xwe şirove dike. Di bin vê sernavê de mijarên wekî valakirina gundan, koçberiya bi zorî, dardakirina mirovan bi awayê pêwarî, neçariya koçberên ku li bajarên bi cih û war bûne û hêviya van koçberan ku rojek vegehin ser av û axa xwe, bi şewazek xurt di nav xebatan de cih digirin. Rûyên çilmisî, serên ber bi hêlek ve tewandî, nêrinê çavên ku mirov vedilerizînin, sekna kesên herişî, mirovên dardakirî, gundên vala û bilûr, bi rengên jakaw ji tabloyan dertên û êrişê mirov dikin. Em

dikarin bibêjin di wêneyan de bilûr li ser gundên vala dilorîne, xeman di şaneyê xwe de noqî wijdana mirovahiyê dike. Rûyên şermok û karakterên ku madên wan ji wan hatiye xelandin de çawa serê xwe bilind bikin. Rêdî, dibêje, 'bi vî awayê dixwazim balê bixşînim ser zîlamên kurd ku li ber çavên civakê li hember hevsera xwe tê tazîkirin û biçûkxistin.' Mirov li hev mêze nakin, her tim bizdiyayî ne, tirs ji wan difûre û di nav kompozîsyona wêneyên Rêdî yê serkeftî de bi tena serê xwe ne, her yek li hêlek e. Di tabloyên Rêdî de em derûniya gelê kurd a rûxandî dibînin, dem û jiyana jî hev veçiriyayî.

Taybetmendiyên gelan di nav çanda wan de tê veşartin, wekî kod û movikên hebûnê wexta ku dema wan tê dipîşkivîn. Di wêneyên Rêdî de carna berbiçav, carna jî tîn veşartin. Carna reng in, carna motif, carna jî ew bi xwe ne. Wekî tabloyên ku bi govendê hatine neqşîkirin, bi sergovendê jî dixwaze ku pêşengên civakê rola xwe pêk bînin.

Em ber bi bajarên ve diçin. Ew bajarên ku hatine jehrîkirin, bi navê "BA-JAHR" di nav xebatên Rêdî de cih digirin. Kesên ku di nav jiyana bajarên de tîn helandin û niştecîhên koçberên ku di nav de neçar mane. Di van xebatan de jî bêhna ku ji wêneyê difûre herî zêde

Rêdî AX

Ji gund dÛrxistin, 2003

bêhna biyanîbûnê ye. 'Bajar xilmaş sekiniye', tişteke sazkar xuya nake, avahî hilweşiyayî û qirêj in, niştecihên bajar ji hev dÛr in, tenêti, neçarî di rewşa wan de xuya dike û ne bextewar in, êdî reng heliyane. Muzîka "Korn" tê guhê mirov. Lê her tim di van xebatan de xêzek heye ku ew ji li asoyê hêviya xelasiyê ye.

Rêdî, ber bi ceribandînen cuda ve ji diçe. Tiştên ku derveyê derfetên wêneyê ne, bi rêya kurtefilm û video-artê xwest ji xwe re derbirînek ava bike. Kurtefilma wî ya bi navê "Navê Xwe Binivîse" ji hêla kareografi û kurtedimenên hundirîn ve, bi taybet ji ji hêla mijarê ve hat ecibandin. Nîqaşên li ser Hunerên têgehîn (Conceptual art) ku di rojevê de ye, Rêdî ji bi vî awayî ket nav.

Xebatên Rêdî yên herî dawîn bûnewariya erka kesayeti bi navê "Ez û ê din" dimeşîne. Li ser vê xebatê Rêdî dibêje ku di civatê de du nêrin hene; yek jê hebûna mirov bi xwe ye, a din jî ên derveyîn in ew ji di-

be 'ê din'. Di van xebatan de dixwaze bi rêya empatiyê 'ê din' bide famkirin. Di naveroka van xebatan de yek caran kes ji xwe re li navan digere û yek caran jî hêza desthilatdar di wêneyan de tê eşkerekirin. Di wêneyan de rengên zindî, rengê ku dibiriqin, cih bi cih ji deformeya figuran xuya dike û figur ber bi valahiyan ve difirin.

Xortê bi hêz ê ciwan wênesaz Rêdî AX niha li Zanîngeha Çukurovayê, li ser hunerên bedew mastirê dike. Ez wekî yekê ku ji nêz ve xebatên wî dişopînim, ji bo pêşeroja hunerên bedew ên kurdî coş û ronahiyekek mezînim dibînim. Hewldanên wî yên di nav hunermendên kurd û derdorên hunerên bedew de hêjayî gotinê ne. Di pêşxistina wêneya kurdî de wênesazên me rolên xwe hêdî hêdî dilizin. Em xwedî bawer in ku dê wênesazên me peywiira xwe pêk bînin û ji civakê re bibin ronahî. ☀

Nêrîn, 2002

Payiz û Ba

Şikoyê Hesen

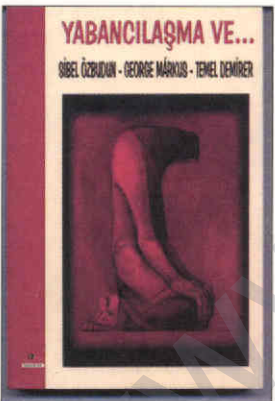
Weşanên Avesta

Şikoyê Hesen ji kurdên Kafkasyayê ye ku ji ber alfabeya Kirilî heta niha pirtûkên wî negihîştibûn kurdên parçeyên din, niha Avestayê pirtûkeke wî bi navê "Payiz û Ba" weşand. Di pirtûka ku ji aliyê Tosinê Reşid ve ji Kirilî ji bo

Latinî hatiye tîpguhêzkerin de li dor 80 helbestî cih digirin. Şikoyê Hesen di sala 1928'an de li gundê Camûşvana Biçûk a bi ser Axbarana Ermenistanê ye hatiye dine, di sala 1953'yan de Zanîngeha Yêriwanê Fakulteya Rohhilatnasiyê xwendiyê, demekê di Radyoya Yêriwanê de xebitiye.

Hesen ku yekem car di zanîngehê de helbestên xwe dinivîse, paşê helbestên wî bi rêya rojnameya Riya Teze têne. Di jiyana Hesen de pirtûkên wî yên bi navê "Qalçîçek" (1961), "Tembûra Kurdan" (1965) û "Merême dilê kurd" (1970) têne çapkirin. Hesen di sala 1976'an de jiyana xwe ji dest dide.

Şikoyê Hesen di helbestên xwe de digel li ser çanda kurd, welatparêzî û motifên kurdan, li ser Sosyalîzmê de jî disekine.

Yabancılaşma

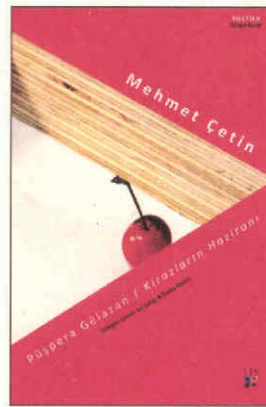
Ve...

Sibel Özbudun – George Markus – Temel Demirer

Ütopya Yayınevi

Kitap, 1970'li yılların çok tartışılan konusu 'yabancılaşma'yı ve küreselleşme koşullarında yabancılaşmayla mücadeleleri tartışmayı amaçlıyor.

I. Bölüm'de öncelikle soruna kuramsal bir yaklaşım sergilemekte. Ayrıca George Markus'un yapıtı "Marx'ın Felsefesinde 'İnsanın Özü' Kavramı: Marxsızım ve Antropoloji" bu kuramsal çerçeveyi oluşturuyor. II. Bölüm'de, yabancılaşmanın, kapitalizme içkin olan iktisadi – siyasal çerçevesi, Türkiye bağlamında ele alınıyor. III. Bölüm'de ise yükselen milliyetçi hezeyan ortamında futboldan "Pops(a)tar" furyasına, "çürüme ve cinnet kareleri" sunuluyor.

Pûşpera gêlazan

Mehmet Çetin

Werger: Lal Laleş, Kawa Nemir

Weşanên Lis

Pûşpera Gêlazan/Kirazların Hazirani ji şeş beşan pêk tê: beşa yekem ku bi ristên, "Ji bo xebardana bihara biratiyê ya ku gulê/bi gulê diwezînine bo rojan û gulan" dest pê dîke, ji

helbestên Mehmet Çetin ên ku neketine pirtûkan pêk tê. Bi vî bijareyê, ji helbestên Mehmet Çetin, ên ku ji pirtûkên "Bi lalûteyî", "Evinqelîn", "Bîranîn e bişewitine vi fotrafî", "Biyekdengî", "Ba û seqaya gulê" hatine bijartin, heta bi pirtûka wî ya yekem "Ba û seqaya gulê" ku di sala 1988an de dema di girtîgehê de bûye hatiye weşandin, govaniya serboriya helbesta Mehmet Çetin tê kirin.

Şikefta

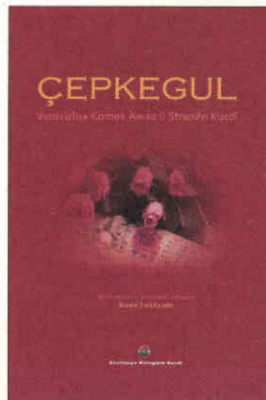
Xwekuştinê

Receb Dildar

Weşanên Avesta

Nivîskar Receb Dildar ku bêhtir bi helbestên xwe dihatenaskirin, vî carê bi kitêbeke çîrokan derdiket pêşberî xwendevanên kurdî. Kitêba ku bi navê 'Şikefta Xwekuştinê' ji Weşanên Avestayê

derkte, 20 çîrokan di nava xwe de dihebbîne. Çîrok bi zîmanekî sade û şahik hatine nivîsandin. Di çîrokan de temayên jiyana rojane ya salên dawî ku li bajaran derbas dibin, bi gelek sûretên xwe hatine hûnandin.

Çepkegul

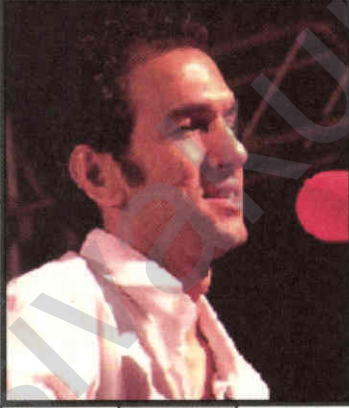
Berhevkerin û Deranîna Notayan: Kawe Feqêzade

Enstituya Kelepûrê Kurdî

Pirtûk, ji komek stranên folklorîk û nûjen yên kurdî pêk tê. Di vî berhemê da ji bilî stranên folklorîk, notayên çend stranên Eli Merdan, Tayer Tofîq, Hesen Zîrek û Mezher Xalîqî hatine deranîn ku meqamên wan ji hatine destnîşankirin.

S R I P E Ç A X

Pirtûka nexşeyan "Mehmet ..." (wêne)		Sehne Ecele		Amûrek muzikê		Huner- mendek Nexweşiyek		Li herêma Meletî eşîrek
				Albûmek Cîwan Haco Çerçî				
Qirêja li ser cihekî Teyrek						Sîr, tişt weşarî Kesê serbixwe		4
				Benê dirûtîne Notayek			Dengê gamêşan Kesê avê dipê	
Kurteya Azotê	3	Niviskarek 'Çiya ...' Qral						Lîteratûr
		Bermayî Dijbera şev						Dengvedan
Notayek Ya ku listik- van dike						Notayek Belg		
Daçekek Kovarek kurdî			2			Kurteya baryûmê Dijbera dirêj		
		Şairek '...Bereh'						1
Peyvek di wateya erê de		Rêbertî Peyvek hitabê bo mêran		Tevgera hewayê		Sade, herikbar		Millîtan
				Niviskarek 'Ahmet ...' Rengek				
Navekî jinan Bi inglîzî 'erê'						Rêxistina Rizgariya Îrlanda Nexweşiyek		
		Amûr, alet						Bi reqemê romî 50 Sîma
Tîpek erebî Rojek				5	Huner- mendek '... Caf'			
		Cejn				Rohnî		

Amadekar: Davut Özalp
E-mail: davutozalp@yahoo.com

ŞİFREYA
VEŞARÎ

1 2 3 4 5

Helîm Yûsiv

Dişsiz Korku

Çeviren: Rahmi Batur

Roman

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

144 sayfa, 5.5 YTL

Dişsiz KORKU

Helîm Yûsiv

Çeviren:
Rahmi Batur

Olur da bir gün biriniz korkuya rastlarsanız, nerede doğduğunu bir sorun lütfen. Şüphesiz size İran, Irak, Suriye ve Türkiye arasındaki dört köşede doğduğunu söyleyecektir. Korkuyu yakından tanımak, ne olduğunu öğrenmek isteyen bütün araştırmacılar, korkunun doğduğu ve ihtiyarladığı o sınırlara gitmelidirler...

EVRENSEL BASIM YAYIN

ESKİŞEHİR MAH. DOLAPDERE CAD. KARABATAK SOK. NO: 31 ŞİŞLİ İSTANBUL

T: (+90) 212 247 65 17 (PBX) F: (+90) 212 247 24 61 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Halil İncesu

hincesu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514